

WWW.NILIB.S

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 9 Година 51	РЕДАКЦИОНИ ОДБОР: Др. Ксенофон Шаховић, Драгослав Стојадиновић, Мих. Стефановић, Павле Карарадовановић, Воја Симић УРЕДНИК: Слободан Ж. Видаковић	Септембар 1933 год.
---------------------	---	------------------------

Септембар 1933

Конгрес Савеза градова. — Слободан Ж. Видаковић, стр.	549
Основи општинске организације по новом Закону о општинама (III). — Др. Радмило Белић, стр.	557
Школе на чистом ваздуху. — Др. Стаја Стајић, дечји лекар, стр.	560
Београд у будућем рату. — М. Ј. Радојевић, пуковник, стр.	564
Проблем сузбијања сифилиса у Београду (I). — Др. Божидар Р. Петровић, хемичар, стр.	570
Значај конзервисања поврћа за исхрану са гледишта потреба градског становништва. — Милорад П. Зечевић, стр.	574
Нови мост Краља Александра I. — Златко Дујмовић, новинар, стр.	578
ЈАВНА ГОВОРНИЦА:	
Проблем посебних власништава у заједничким кућама. — Др. Чеда Ђурђевић, санитетски ђенерал у пензији, стр.	582
Мали и јевтини станови. — Јеврем Герасимовић, стр.	584
ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ БЕОГРАДА:	
Крст као споменик победе (Још два споменика у Београду). — Свет. Шумаревић, књижевник, стр.	590
СЛИКЕ БЕОГРАДА:	
Прокоп, бесправно насеље у провалији. — А. Б. Херенда, стр.	594
ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:	
Прослава десетог рођендана Њ. В. Престолонаследника Петра у Београду, стр.	597
КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНА ХРОНИКА:	
Извештај о раду Централног одбора за помагање незапослених радника и намештеника у Београду, (свршетак), стр.	601

ГОСТИ БЕОГРАДА:

Пољски парламентарци у Београду, стр. 610

КОМУНАЛНА ХРОНИКА:

Пред Земаљски конгрес Савеза градова (изјава пот-
претседника Општине града Београда, г. Добр.
Богдановића), стр. 613

СОЦИЈАЛНА ХРОНИКА:

Акција за помоћ незапосленима у току зиме, стр. . . 615

ХИГИЈЕНСКА ХРОНИКА:

Највећа хигијенска приредба на Балкану. — Др. Бојан
Пирц, стр. 616

НЕКРОЛОГ:

† Витор Крстић, стр. 619

Septembre 1933*Le congrès de l'Union des villes.* — Slobodan Vidaković,
chef au Bureau de la presse de la Municipalité de
Beograd, page 549*Les bases de l'organisation communale d'après la nouvel-
le Loi sur les communes (III).* — Radmilo Belić,
docteur en droit, chef de cabinet du Maire de
Beograd, page 557*Les écoles en plein air.* — Dr. Staja Staić, médecin speci-
aliste pour les maladies des enfants, page 560*Beograd dans la guerre future.* — M. Y. Radojević, colo-
nel, page 564*Le problème de la lutte contre le siphilis à Beograd.* —
Dr. Božidar Petrović, page 570*L'importance de la conservation des légumes pour l'ali-
mentation des habitants dans les villes.* — Milorad
Zečević, page 574*Le nouveau pont du Roi Alexandre I.* — Zlatko Douimo-
vić, journaliste, page 578

TRIBUNE PUBLIQUE:

*Le problème de la propriété particulière dans les maisons
de propriété collective.* — Dr. Ćeda Djurdjević,
général pens., page 582*Les petites habitations à bon marché.* — Jevrem Gueras-
simović, page 584

ETUDES RELATIVES A L'HISTOIRE DE BEOGRAD:

*La croix comme monument de la victoire (Encore deux
monuments à Beograd).* — Svet. Šoumarević,
journaliste, page 590

LES FAUBOURGS DE BEOGRAD:

Prokop, colonie illegale dans l'abime. — A. B. Herenda,
secrétaire au Bureau de la presse de la Munici-
palité de Beograd, page 594*La vie sociale, page 597**Les hôtes de Beograd, page 610**La vie communale, page 613**Chronique hygienique, page 616**Necrologues: Vittor Krstić, Vicemaire de Beograd, page 619*Слика на корицама: Последњи остатак београдског Старог
гробља — маузолеј браће Радовановића. — Уметнички рад
г. Б. Војиновића—Пеликана.Sur la couverture: *Vignette* de M. B. Voinović—Pelikan.

Слободан Ж. Видаковић

Конгрес Савеза градова

Конгреси Савеза градова будили су код свих културних народа живо интересовање јавности. Са разумљивим нестрпљењем ишчекивало се вазда, да се чују закључци највишег комуналног форума и највећег стручног арбитра за комунално-социјалну политику.

И ако у Југославији Савез градова није законом признат као највиша и најкомпетентнија комунална институција — ипак југословенска јавност са не мањим интересовањем прати његов рад и одлуке његових земаљских конгреса.

Претстојећи конгрес Савеза градова Краљевине Југославије, који ће се 22 октобра т. г. одржати у једном од најнапреднијих наших градова, у Новом Саду, буди у толико веће интересовање, што ће се на њему, у овим доста тешким данима привредне кризе, претрести низ судбоносних комунално-социјалних проблема у вези са пројектом Закона о градовима, и о свему томе донети одлуке, које ће сигурно имати снажног утицаја на водеће државне и политичке кругове и указати на нове путеве у животу наших градских самоуправа.

Градови су носиоци не само цивилизације, него и младог југословенског капитализма. Савез градова је правни и врховни изражај свих њихових социјално-економских стремљења, и као такав он претставља формулисана схватања градова, на првом месту њихових водећих капиталистичких редова. А како су у данашњем друштву једино капиталистичка и радничка класа социјално прогресивне, (и ако су на бази са свим супротних социјалних и економских интереса), то се ми можемо само радовати овој снажној земаљској организацији уједињених југословенских градова и њиховој акцији на пољу социјалне политике.

Без формирања једне снажне капиталистичке класе у Југославији, нема социјалног напретка јер без ње нема ни радничке класне борбе, нема рада и утакмице на пољу социјалних стремљења.

А само се тим путем — који је диктован логиком историског развитка друштвене заједнице — може оживети и развити наш градски живот и васкрснути комунални полет, економски напредак и социјални просперитет.

У томе и лежи разлог, што су се и сви напредни духови Југославије окренули претстојећем конгресу Савеза градова, очекујући да са његове високе трибуне чују реч о привред-

ној кризи, о Закону о градовима, о реформи самоуправних финансија на бази социјалне правичности, о социјалним дужностима градских општина, и — на првом месту — о сузбијању неупослености у нашим градовима, која нас све испуњава бригом за сутрашњицом.

Постоји, сем тога, један висок национални интерес, са чијег се становишта има најтоплије да поздрави рад Савеза градова и њиховог Земаљског конгреса. Још од 1919 године наш је јавни живот био испуњен највећим делом котеријашким интересима група и уско покрајинским тенденцијама. Тек се од скоро осећа покрет за снажним формирањем уједињених југословенских племена на бази сталешких интереса, и место уске борбе, инспириране сепаратистичким тежњама, све се јаче манифестује осећај за широком сталешком борбом, једино напредном и једино конструктивном!

*

Ми ћемо у збијеном оквиру овога мање више пригодног чланка бацити мало светлости на претстојећи рад Конгреса градова, нарочито на проблеме које ће он узети у претрес, а према већ утврђеном дневном реду.

Најглавније су тачке: реферати о пројекту Закона о градовима; о примени Грађевинског закона ;и о социјалним дужностима и задацима градова у данашњици. Затим, долази по своме значају предлог уредбе о Социјално-урбанистичком биро-у Савеза градова као ширем радном савезном програму...

Тако рећи од свога оснивања од пре шест година, па све до данас, Савез југословенских градова и преко свога претседништва, и преко свога Пословног одбора, и преко своје радне канцеларије у Београду, а нарочито преко својих Конгреса, борио се упорно и пожртвовано да Југославија што пре добије један либералан и напредан Закон о уређењу градске самоуправе. И ако се догоди да предложени елаборати Савеза градова послуже за израду дефинитивног пројекта Закона о градовима — а то је, према добивеним информацијама, већ свршена ствар — цео наш будући комунални живот имаће да благодари Савезу градова на свом правилном и здравом развоју. То ће бити један доказ више да је Савез градова не само највиши комунални форум, него и једна врста стручног парламента за сва питања комуналне политике.

*

Најмудрија је она државна политика која буде изашла на сусрет конструктивним тежњама југословенских градова. Градови, њихов далеко претежнији национални део, управо градска национална буржоазија, није никада била много застрањена уско шовинистичким и племенским покретима. И када је у скорој прошлости и било нешто застрањености, то је долазило више од страха да ко други економски не завлада, него из неког уског племенског шовинизма. Обезбедити градовима и њиховој водећој буржоаској класи економске слободе, т.ј. економско-комуналну аутономију града значи за свагда и у корену пресећи партикуларистичке покрете.

*

Независно од спремљених реферата и гледишта Конгреса Савеза градова, — које нам је бар у општим линијама унапред познато — ми ћемо овде редом претресати у главним тезима сва она питања, која су на дневном реду Конгреса (изузимајући реферат о примени Грађевинског закона, као и уредбу о социјално-урбанистичком биро-у Савеза градова) желећи да овим скромним прилогом потпомогнемо напоре меродавних кругова, да се бар у дванаестом часу припреми све што је потребно за правилно решење животних проблема наших градова.

Савез је градова у неколико наврата израдио своје принципијелне предлоге за пројекат Закона о градовима и уз њих давао потребне допуне и корекције. На основу тог обимног и одлично сређеног материјала, Министарство унутрашњих послова израдило је пре неколико година један добар и либералан пројекат, који, услед тадашњих политичких прилика, није дошао до свог законског изражаја. Али, како смо обавештени, он и сада служи за базу новог пројекта, који би требао да још наредне скупштинске сесије постане законом!

Зато је више него потребно да се на овогодишњем земаљском Конгресу градова претресу још једном и Савезни предлози и званични пројекат Краљевске владе, односно предлог стручне комисије Мин. унутрашњих послова, која је свој посао баш ових дана и завршила.

Ми ћемо их овде додирнути у њиховим главнијим начелима, разуме се у колико се о њима зна из рада самога Савеза градова, у коме званично учествујемо.

И ако то не захтева логичан ред ствари, ипак овде указујемо, пре свега, на једну тешку и очиту празнину у свима досадашњим пројектима, и државе, и Савеза градова, а на име: да ниједан од досадашњих пројеката Закона о градовима није учинио апсолутно облигаторним основне дужности градске управе из социјално-комуналне области.

Ми смо то раније у низу својих расправа, још док се законски пројекат није отпочео да дефинитивно израђује, опширно подвукли, а и сада истичемо, да акција на социјално-реформистичком пољу не сме ни у колико да има карактер арбитражан. У највишем интересу комуналне заједнице, не сме зависити од воље, схватања и напредности градске управе и градског већа, да ли ће се у једном граду водити снажна комунално-социјална акција или не. Шта више, морају се, и ако не тактивно, оно бар у главним линијама, побројати све основне дужности градских управа из области социјалног реформизма, и предвидети оштра санкција ако се оне пренебегну. Један савремен али и строг Закон о градовима мора у корену да пресеке ону нашу оријенталску равнодушност, оличену у класичној фрази једног б. србијанског претседника општине: „Шта ће градској сиротињи купатила, кад се до пре стотинак година ни европски краљеви нису купали више од два пута у животу, једном кад се роде, и други пут кад умру!”

Та законска обавеза о минималном радном социјално-комуналном програму не би била атак на градску самоуправу него би то била нужна баријера противу евентуалног незнања и немара изабраних комуналних претставника. Не сме се много остављати на увиђавност људи. Ти људи са чела градских управа могу да буду експедитивни, социјално напредни и комунално одлично верзирани, али исто тако могу да буду и лаици у испреплетаним питањима комунално-социјалне политике, конзервативни и преступнички апатични према сваком напретку комуналне заједнице.

● Млада југословенска буржоазија, концентрисана у градовима, осетила се снажном, и свесна своје улоге у данашњој социјалној динамици привредног живота, тражи са правом широке самоуправе, градске аутономије тражи рушење свих оних вештачких преграда градском полету, комуналном, културном и привредном развоју.

Уз њу, у овом захтевању широких самоуправних права, иде и сав остали градски живаљ!

Тражење градова преко свога земаљског Савеза, да им се новим Законом о градовима загарантује најшира самоуправа, то је тражење социјално напредно и правично. Оном застарелом, средњовековном туторисању средњих власти и полицијских писара над радом градских самоуправа, мора се учинити једном крај у заједничком интересу и државе и градова њених. То је туторисање могло још да се разуме у малој некадашњој Србији Кара-Ђорђа и Милоша, али је оно данас један не само ружан него и штетан анахронизам!

Данашњој градској самоуправи морају се пружити најшире границе за њен несметан комуналан рад. Ново време тражи нове методе рада. Са старим се навикама мора пресе-

ни; стари хоризонти морају се огромно проширити. Цео комунални живот, разнолик, испреплетан са свима његовим многоструким манифестацијама треба ставити у искључиву компетенцију градске управе.

Градови имају не само своју нарочиту физиономију у комуналном смислу, него и нарочиту улогу у животу југословенске државе. И, националну, и културну, и економску у исти мах. Грађевинско-урбанистички проблеми, питање јавне профилаксе, проблеми трговине и индустрије, подизање социјалних установа, једном речју цео низ животних питања, која су паучинасто испреплетана у сложеном животу савремених градова, могу се правилно развијати само под окриљем пуне самоуправе.

Комунална самоуправа, докле год у конкретном случају не би дошла у сукоб са државним интересима, може у начелу да се пружа до крајњих граница градске аутономије. Нема данас никакве опасности од претеране употребе самоуправе; више постоји опасност од њене неупотребелости... У једној скорошњој Адреси југословенског Народног претставништва питање самоуправе не појављује се више ни у ком степену као спорно. Напротив. Оно је наглашено као постулат државног уређења и живота. Али се зато ту подвлачи питање дефинитивне организације општинске самоуправе. Јасно је шта то треба да значи!

Значи да се по Сувереној декларацији, самоуправа признаје као факат, као нешто што се само по себи разуме, што је неменљиво, и да се у овом даном тренутку може још само говорити о њеној формалној организацији.

Охрабрени оваквим умесним схватањем, југословенски градови, на челу са својим Савезом, могу очекивати сваког часа да добију један у истини скроз савремен и скроз либералан, до краја напредан и до крајњих танчина социјално праведан Закон о градовима!

Ми верујемо да нас ова нада неће преварити, ни будућа стварност разочарати!

Такав један Закон — каквог желе сложено сви југословенски градови — има да изврши пуну унификацију свег законодавства о градовима, у коме данас владају пет потпуно различитих правних подручја и различитих правних традиција. У другом свом делу, он мора дати најшире могућности за пун комунални полет и социјално-муниципалну интервенцију најширих размера.

И ако је овај првобитни пројекат, као и предлози Савеза градова, врло добар, ипак се кроз њих провлаче два у основи погрешна схватања. Муниципија је ту схваћена као нека локална канцеларија, којој и ради њених општинских административних задатака, и ради њених послова из пренесеног

делокруга, треба дати широку самоуправу. Али ни из једнога од ових пројеката — као што смо већ подвукли — не избија ново и савремено схватање градске муниципије: да је она по превасходству таква самоуправна институција, која је, као резултанта свих живих економско-идеолошких сила у њеној заједници, позвана на првом месту да испуњава своје социјалне дужности. И ео ipso, да истицање социјално-комуналног радног програма код свих градских општина претставља с једне стране есенцијелну дужност њихову, и с друге стране есенцијелно право њихових грађана. Из оваквог схватања градске муниципије истиче се, као логична последица, и безусловна потреба да се испуњавање социјално-комуналних дужности од стране градске управе учини обавезним новим Законом о самоуправи градова.

Овај наш упорни захтев о уношењу у законски пројекат минималног комунално-социјалног програма није никаква јерес, ни повреда аутономног права општине, за чију се најширу самоуправу годинама лично залажемо без резерве и без компромиса. Наш је предлог резултанта нашег искуства, подкрепљеног примерима из целокупне комуналне прошлости. Ми у нашим градским општинама на комунално-социјалну политику нисмо давали никада више од 3%, док су нам канцеларијских и слични њима расходи односили преко 19,3% буџетских расхода.

Задржимо се још на једном случају, који има доказну снагу класичних примера нашег недовољног разумевања социјалне политике. То је појав неупослености раднога света! Неупосленост, о којој се код нас само где где стидљиво промуца по која реч, претпоставља ужас целог света! Људи који умеју да мисле, и да ма у најмањој мери разгрну копрену над будућим данима, ужасавају се оном чему идемо у сусрет. Цео свет забринут и немоћно посматра ову плимину неупослених армија, која са свирепом неумољивошћу расте из дана у дан. Неупосленост узима размере другог људског потопа; њу изазива криза продукције каква се не памти; а она са своје стране све више изазива кризу потрошачке моћи, каква се не слуги, и која се већ данас граничи буквално глдовањем. Данас на стотину милиона радних снага чека милост неба, нада се и гладује. Томе ужасу нигде да се сагледају границе. Сви досадашњи напори остали су без великих ефеката, а неупосленост се све више шири. Већ је озбиљно осећају и наши градови. Само у Београду има преко 20.000 неупослених радника и чиновника, већином хранитеља својих несрећних породица.

И у оваквим приликама једна од првих и најсветијих дужности градских општина јесте социјално, а не хуманитарно решење неупослености, као што то чини већина наших

градских општина, па и београдска до скоро. *Неупосленост није просјачење, да би се могло да реши милостињом.* Рад у режији на великим општинским и јавним пословима, стварање великих фондова за регулисање неупослености, мобилизација свих социјалних и економских снага за борбу противу те нове друштвене авети — то је данас прва дужност градске муниципије, не факултативна, не дискреционарна, него обавезна и наметнута животом и свешћу свих чланова комуналне заједнице. Јер, најзад, неупосленост је барутана, на којој сви ми почивамо, и ако икоји социјални појав претставља недогледне опасности за наше дане то је несумњиво и прворедно — појав неупослености огромних и непрегледних маса радних снага!

Дужност решења, односно ублажавања проблема неупослености мора се наметнути законом, и то како њен идејни део, тако и њен финансијски на бази што већег прогресивног оптерећења оних сталежа и друштвених редова који имају много више него што им треба!

За предузимање великих комуналних реформистичких програма потребне су снажне и реформисане комуналне финансије. И баш ради тих великих задатака садашњости морају се у области комуналних финансија извршити таква реформисања, која ће пружити довољно снажну финансијску основу за њихово извођење.

Ту није довољно да се градским општинама да само једно овлашћење, као што многи предлажу. Н. пр.: „За извођење својих социјалних послова, овлашћене су градске општине да заведу комуналне порезе итд. Тако једно анемично овлашћење, једне би градске управе одвело на прогресивну порезу, друге на посредне и непродуктивне намете, треће на бесмислене и антисоцијалне порезе, као што је ту скоро н. пр. предлагана пореза на новине, на публикације, на прозоре, на домаће вртове итд.

И у погледу комуналних финансија видимо веће недостатке у свима досадашњим пројектима Закона о градовима. Самоуправне се финансије морају регулисати једним специјалним законом, али се њихове основе и принципи, на којима оне имају почивати, морају предвидети у самом Закону о градовима.

Први услов, после широких градских самоуправа, за регенерацију градских општина, јесте реформа њихових финансија. Ми смо у једном низу својих чланака и студија о комуналним финансијама* подвукли, а и сада то подвлачимо, да у свима комуналним и со-

цијалним проблемима питање општинских финансија претставља темељ на коме се подиже целокупна зграда свеукупне социјалне акције, и ако тај финансијски темељ није довољно јак, цела зграда срушиће се као кула од шарених дечјих карата!

Данашњи се хаос у нашим комуналним финансијама не сме даље оставити. *Неизбежност њихове реформе показује се у толико већа у колико из дана у дан све више држава велики део својих социјалних, културних, па чак и административних функција пребацује на градске општине.* Духовни, материјални и физички живот њихових грађана њима је данас неограничено поверен. Па, чим су оне примиле на себе тај велики део културно-социјалних дужности, морају им се обезбедити и сретства за вршење тих њихових најважнијих и најделикатнијих атрибуција! На државу се не може много рачунати, бар не у овим тешким часовима свеопште кризе. *Ипак се морају неминовно озаконити сталне државне дотације градским општинама за рад из чисто пренесеног делокруга.* Законом се градским општинама мора омогућити да што пре уведу социјално праведне приходе, а државне надзорне власти морају им оставити најшире могућности за стварање тих извора комуналних прихода на здравијој основици него што су то данас. У новом закону морају се утврдити и нова начела комуналних финансија и тачно поставити границе комуналним финансијама и указати, одозго, са врха државне управе, пут ка новим продуктивним и социјално праведнијим комуналним приходима. Ако то закон не пружи, онда је боље и да не доноси никаква ограничења, јер само прогресивна схватања законодавчева могу да га разреше од греха што широкој комуналној самоуправи поставља где где тешко премостиве границе!

Да објаснимо ово најновије схватање науке у погледу општинске самоуправе. И комунално-социјални рад општине и њен комунално-финансијски замах треба у принципу да се креће у неокрњеној, гранитној и безгранично широкој самоуправи. Само се у таквој самоуправи могу да развију до максимума продуктивне снаге једне комуналне заједнице и њених претставника. Али како се у овим данима тешких социјалних шокова, кобних превирања, криза без нада, социјалне заострености и класног егоизма, не може и не сме у највишем интересу отаџбине и народа оставити све на увиђавност и дораслост догађајима општинских вођа, то се морају унети онаква иста ограничења у рад комуналних власти, која се данас уносе и у рад државних власти, и која и држави (и ако егзекутору владајуће класе) намећу активну интервенцију у односима социјалних група и класа.

*) Види студију о комуналним финансијама у нашој књизи „Наши социјални проблеми“. Издање Геце Кона. 1932 год. Београд.

Принципијелни надзор државне власти над градским самоуправама треба да буде усредсређен у рукама искључиво Мин. унутрашњих послова, у његовом проширеном одељењу за самоуправе. Све одлуке градских самоуправних власти треба да су у принципу одмах извршне и суверене у својој основи, сем оних којима се вређа интерес државе или нације. Али се и ова рестрикција треба тачно да дефинише законом, да би се онемогућили евентуални реакционарни настрјаји на слободу самоуправе под маском заштите виталних интереса државе.

Али и ако су сви напредни елементи Југославије за неограничену самоуправу и слободу градских општина, ипак се та самоуправа не сме схватити као слобода нерада, слобода хаоса и наше источњачке пасивности.

Да би се стопроцентно онемогућило да се ослобођена, аутономна градска општина извргне у народног тирана према народу, морају се увести у Закон о градовима извесна ограничења самоуправних слобода! Изгледа парадоксално, да се у интересу слободе грађана ограничава слобода самоуправе, али жалосно искуство наших дана диктује ову опрезност!

Судбина грађана једнога града не сме да зависи ни од степена слободоумља његове градске управе, ни од степена схватања њене урбанистичко-комуналне и социјалне идеологије.

Нов Закон о градовима треба да узакони и формулише напредна стремљења и жеље грађана, и све то да учини облигаторним у погледу извршења.

Ако то не буде — створиће се хаос, стагнација, и комунално-културни назадак. До сада је животом градске општине у Југославији владало пет разноликих законодавстава, а ако се ове напредне законске рестрикције о минималном социјалном програму не уведу — владаће у Југославији седамдесет разних комуналних схватања, таман толико колико имамо и градова у Савезу градова.

И Савез градова, као врховни комунални форум, осетиће ово наше животно искуство, да се код градова морају створити обавезни минимални радни програми, и бар у основним и општим цртама исти унифицирати за све наше градове.

Зато, када се законом регулишу два основна момента у животу градских општина: пуна самоуправа комунално-социјална и социјално правична реформа комуналних финансија, онда се мора редиговати у главним линијама један општи и основни комунални програм, минимални, без кога се не да ни замислити рад ниједне градске комуналне управе. Виши, максимални програм треба оставити слободном замаху градских самоуправа, али минимални програм мора бити обавезан, законом наметнут у највишем интересу прогреса и будућности нашег народа.

Наша будућа градска самоуправа мора да буде по превасходству социјална. Она не сме бити банално административна. Ослобођена државног tutorства, она се не сме расплинути ни у административном примитивизму, ни у градском аутократизму. Тиме би се само рђав бирократски надзор заменио још рђавијим самоуправним хаосом.

Дакле, најшира самоуправа, читава градска аутономија неограничена ничим, сем великим интересима државе и нације с једне стране и прогресивним тежњама њихових грађана с друге стране.

Када се овако схвати самоуправа градских општина, онда ниједан пријатељ напретка и цивилизације и препорођаја југословенске расе неће бити противу ње!

*

Проучавајући даље пројекат Закона о градовима, имамо да учинимо још две три примедбе.*

Новим Законом о градовима треба дати градским општинама широко право регламентације: доношење читавог низа уредаба са казним санкцијама. Многобројне градске општине н. пр. Швајцарске, нарочито кантона Водског, имају врло добро изведен свој регламентациони систем.

Пракса је показала, да су многобројне акције градских општинских власти на пољу санитарне, апровизационе, грађевинске и саобраћајне комуналне политике потпуно илузорне без унапред датог права градским општинама да иступнике кажњавају и казне извршују у кругу своје компетенције. Ево једног примера. Низом службених анкета, Београдска општина утврдила је конкретно, на терену, да су од свих београдских хлебница 96% апсолутно нехигијенске; да су од свих сиротињских станова 91,5% опасни по здравље и живот; да се на сваком крају Београда и даље безправно зида и подижу исте такве учерице итд. итд. И шта је све то помогло? Ништа! Апсолутно ништа! Београдска општина нема права санкције... А широко право санкције састоји се из права кажњавања, права забране, рушења, права најшире принуде и интервенције!...

Значајан је и систем пасивног бирачког права с погледом на Закон о градовима. Са

* Ни питање обезбеђења градских службеника и регулисања њиховог чиновничког положаја није довољно разрађено у првобитном државном законском пројекту, о коме је овде и реч.

Али ми се на чиновничко питање нећемо опет да враћамо, јер смо у прошлој свесци „Београдских општинских новина“ опширно писали о истоме, а објавили и наш мотивисани предлог законске главе о градским службеницима, кога је једногласно усвојио Конгрес Савеза службеника градских и сеоских општина Краљевине Југославије, одржан од 12—15 пр. месеца у Загребру.

многих страна предлаже се систем избора градског одбора, из чије се средине после бира градски претседник (градоначелник) и остали часници. Тај систем, и ако га је Запад у многоме усвојио, не одговара психологији нашег јавног живота. Наш је народ у широким масама политички самосталан, има своје политичко васпитање, своју зрелост просуђивања, и он тражи да унапред зна с ким ће да ради, ко ће му бити комунални вођа и претставник. Проучавајући ово питање у најтананијим детаљима на самом терену, по нашим градовима, дошли смо до закључка, да интерес сваке комуналне заједнице захтева да градског претседника бира непосредно народ; да потпретседник треба да буде из редова комуналних стручњака, јер он у ствари треба да води комуналне послове, док је претседник виша политичко-репрезентативна личност, први грађанин свога града.

У погледу одређивања ранга, првобитни пројекат законски узима положај средског начелника као одговарајући ранг градског претседника. То је у основи погрешно. Само би се још у погледу вршења дужности опште управне власти првог степена могла да толерира ова ранг листа!

У сваком случају положај претседника (градоначелника) града је и већи и деликатнији од положаја наведених државних органа. Сетимо се примера Енглеске, који је бар овде за подражавања. Код њих је њихов градски „лорд-мер” један од највећих ауторитета. И у истини, претседник града као директни претставник народне суверене воље, мора да има у себи нечег што се и у спољнем и у унутрашњем декору прелива између демократије и суверенства. У државној хијерархији нема положаја, који би одговарао положају претседника градске општине. Његова власт не мора бити велика, али његов ауторитет мора да буде највиши. За то је додуше потребно дуже васпитање самога народа, али кад се већ новим законом узаконявају нова начела, онда и овај појав треба корегирати према духу времена.

Наши су се претци борили за политичку самоуправу; данашње се генерације боре за социјално-урбанистичку самоуправу; старима је општинска управа била највиши експонент уске партијске борбе; новим генерацијама — управа градске општине има да буде највиши, локални ауторитет у социјалним дужностима муниципије и ублажавању сукоба социјалних маса, путем комунално-реформистичког интервенционизма.

О деполитизацији самоуправних органа такође ништа није речено у званичном пројекту, а то је било потребно.

Само принцип деполитизације треба правилно разумети. Деполитизација се не сме гледати у одузимању основних политичких права градским комуналним службеницима.

Данас постоји јасно уочена тежња, да се ни сталном кадру војске не одузима активно право гласа! Деполитизација би стварно имала да значи: забрана пасивног изборног права; свака забрана политичког клакерства и агитовања кроз општину као комуналну установу; забрана рада не само за ма коју странку него и противу ма које странке!

Није згодно ни то, што пројекат лимитивно означава која варошка места поименце спадају под Закон о градовима. На тај начин сва непоменута места дефинитивно испадају испод његове компетенције, а ми данас имамо 489 вароши, од којих је само 75 законом побројано за проглашење градом. Далеко би било боље, кад би се дала место тога једна општа дефиниција појма града: градови су сва она места која по социјалној и привредној структури свога становништва, по своме историском и културном развоју и напретку, као и по интензитету свог привредног живота имају карактер града; и

Ео ipso, сва таква варошка места, која имају или могу имати довољно финансијских средстава за вршење својих комунално-социјалних, урбанистичких и административних дужности управне власти I степена спадају под компетенцију Закона о градовима. Према томе, таква места имају се статутима проглашавати за градове, у колико то досада нису.

Независно од ових принципијелних премидаба, предлози Савеза градова о Закону о градовима уносе многа нових и савремених момената, које државна комисија и законодавни форуми морају имати у виду. Елаборат, кога је редиговао Савез градова, и са научног и са практичног гледишта, је врло добар и могао би да послужи као одлична база за један најсавременији пројекат Закона о градској самоуправи. Тако н.пр. Савез градова са свим оправдано рачуна и на женско бирачко право и њихово активно учешће у комуналном животу градова, што држава код Народног претставништва још није спровела.

Још једна лепа и интересантна новина у једном законском пројекту. У чл. 91 предвиђени су квартовни претставници општинског суда, са многим атрибутима чланова суда мало нешто ограниченим и модификованим. Ако би се ова новина лепо искористила и постављеним границама онемогућила евентуална злоупотреба власти — онда би и она имала своје практичне вредности.

У погледу признања Савеза градова као највише комуналне институције, ни један пројекат, такође ништа не предвиђа. Према томе, Савез би имао да остане и даље приватна установа. То не сме да буде ни у интересу државе, ни у интересу градова. Једна од првих мера за комуналну консолидацију јесте законско признање Савеза градова као нај-

вишег саветодавног форума за питања комуналне политике. Савез има да се афирмира колико у животу, толико и у нашој врховној администрацији. Његов конструктивни рад има да се осети у свима правцима комуналне идеологије и праксе.

Законом треба обезбедити финансијску подлогу за темељито вршење свих функција Савеза градова, као што су данас обезбеђена чак и многа сталешка принудна удружења. Досадашње квоте (члански улози) недовољне су и сувишне према озбиљности и размерама извођења једног правог радног програма Савеза градова; а и поједини градови апстинирају и избегавају обавезу плаћања чак и тих сићушних улога!

Дешава се, да су у по неким градским општинама конзервативни ситничарски дух и финансијски филистеризам проглашени као суверена комунална мудрост. Зато су ти мали градови стално ван свога Савеза, и ако би он баш њима био најнеопходнији. Баш ових дана имамо ни мало симпатичан пример са Чачком, који иначе због чланског улога од 500 дин. годишње није још ни покушао да ступи у земаљски Савез градова. Колико је тек за осуду пледирање да се у будуће Чачак не сматра као град, да би се ослободио обавезе издржавања неколико стручних градских референата (лекара, архитекте, итд.), и да би избегао обезбеђење својих чиновника пензијом и другим чиновничким правима, који ће проистећи из новог Закона о самоуправи градова!

Све је ово најречитији доказ колико су многе општинске управе малих градова несвесне и културно-комуналне улоге Савеза градова, и корисне мисије једног савременог Закона о градовима, који долази да помогне и унапреди наше градове, а не да их угуши!

Филистеризам с једне стране, и наопако тражење излаза из финансијске кризе с друге стране, изазвали су многе наше варошке општине да се повуку од сваког значајног комуналног рада, па и да беже од проглашења за градове путем новог закона. Неке од њих, чак, и да напуштају Савез градова.

*

Погрешно је рад Савеза градова обележен као претежно декоративан, репрезентативан, платонски, и без реалног, животног значаја! Ти мали градови — на жалост искључиво баш Србијански (Зајечар, Јагодина, Чачак, итд.) — губе из вида капиталне животне користи, моралне и материјалне, које Савез градова својим члановима из дан у дан пружа.

Нека нам се не замери, што ћемо, примера ради, навести неколико конкретних таквих случајева:

1) Сви градови имају бесплатну помоћ радних канцеларија Савеза градова (загребачке и београдске), за све њихове послове, правне,

комуналне, урбанистичке, финансијске итд. Ко зна колико би се стотина хиљада динара морало да плати само на адвокатске хонораре и путне трошкове годишње, да није ових административних институција Савеза градова.

Ради што бољег свршавања ових многобројних послова наших градова, конгрес Савеза градова основао је још 1930 год., поред Загребачке канцеларије, и стално отправништво послова Савеза градова у Београду, које, између осталих, има и ове чисто практичне дужности у свршавању многобројних градских послова, који су у вези са београдским државним и другим надлештвима и властима. Није претерано рећи, да су ове канцеларије до сада имале стотинама успешних бесплатних заступања у пословима градова — појединих чланова Савеза — чиме су тим градовима уштеђене огромне суме, које би у противном случају морале да оду на расходе око ових пословања, када би их градови вршили преко својих претставника појединачно.

2) Сједињени са осталим градовима у земаљском Савезу, сваки град осећа се јачим и отпорнијим у заштити својих муниципалних и самоуправних права. Без тога јединства, врло често нико неће ни да га чује, ни да га види; а и ако га саслуша — на томе се и остаје!

3) Градови, који сада изгубе, благодарећи своје филистеризму, назив градова и све атрибуције његове, губе аутоматски и све бенефиције, које су везане за градове, ако н.пр. многе данашње врсте прихода које ће се у будућности само градовима дозволити. Ти мали градови, у истини тешко погођени финансијском кризом, место да у Савезу суседних општина и у реформи комуналних финансија траже спаса и могућност егзистенције, они одлазе у једну резигнацију, беже од сваког већег комуналног рада, и ситничарску штедњу дижу на висину догме!

Да ли су ти и такви наши мали градови несвесни какво духовно издајство чине баш према интересима своје сопствене општине, чије интересе мисле да штите избегавањем и најмањих издатака ради комуналног просперитета свога места?!

*

На овом Конгресу Градова говориће се и о Свесловенском савезу градова. Рад нашег Савеза на оснивању Свесловенског Савеза градова има недогледан значај са гледишта политичког панславизма.

Империјалистички панславизам је једна опасна шимера; али економски, културни и дефанзивни панславизам је једна позитивна конструкција, напредна и неопходна за миран развитак словенских држава.

Још од 1927 године ради се на стварању Свесловенског Савеза градова.

Први предлог потекао је 1927 год. од Савеза Чехословачких градова. 1930 год. одржан је у Прагу Конгрес Славенских градова, на коме је наше градове претстављао потпретседник Савеза Југословенских градова г. др. Динко Пуц, жупан града Љубљане. На овом Конгресу је закључено, да се има основати Савез Свесловенских градова са овим циљевима: помагање теориских и практичних проучавања комуналне управе и муниципализма, и тражење најбољих метода за исте; организовање међусобних измена комуналних искустава путем конгреса, екскурзија, изложби, социјално-урбанистичких биро-а итд.; подупирање што тешње везе и сарадње свих словенских племена на пољу комуналном, без политичких тенденција; рад на међусобном упознавању и на пружању стручних савета и помоћи као и на одбрани интереса и самоуправа словенских градова и заступању пред међународним форумима. Ова идеја оснивања Свесловенског Савеза градова прихваћена је 1930 год. и у Познању, где су од наших претставника били г.г. проф. др. Јарец и Иван Тавчар, такође из Љубљане.

Најзад, наш Савез градова радио је врло активно од 1930 год. на образовању Свесловенског Савеза градова, и у току прошлих 3 године извршио је претходне предрадње, створио тешње везе са осталим словенским Савезима, споразумевао се у принципу по многим детаљима око стварања Свесловенског Савеза, приредио у споразуму са уредништвом органа нашег Савеза градова једну засебну свеску одличног часописа „Савремене општине“ о овој великој све-

словенској акцији и успео да се добије сарадња у овој ствари највећих вођа државног и самоуправног живота Чехословачке и Пољске као н.пр. др. Едуарда Бенеша, др. Карла Баксе, др. Казимира Бартела, др. Августа Залевског, Зигмунда Стоминског, проф. инж. Ото Надолског, Кирила Ратаљског, др. Вацлава Бабинског, др. П. Зенкла и др. Доцније се питање Свесловенског Савеза морало, услед тешких међународних прилика, да моментално одложи, али је последњих дана оно добило своју пуну и једнодушну афирмацију.

Како смо обавештени, сви претходни радови око сазива Свесловенског конгреса градова приводе се сада крају. Претседник Југословенског Савеза градова, проф. г. др. Ив. Крбек, градоначелник Загреба, путовао је ових дана у Чехословачку, и тамо успешно дао завршну форму овој акцији. Изгледа да ће се овај оснивачки конгрес одржати ускоро у Прагу, а идући, редовни, у Београду. Највећи заточници идеје Свесловенског Савеза градова у Чехословачкој јесу г.г. др. К. Бакса и др. Петар Зенкл, који је својим конструктивним социјалним радом задужио не само све нас, словенске комуналне раднике, него целу Европу и све њене вође на пољу социјално-комуналне политике.

У Свесловенском Савезу градова оправдано се има гледати значајан инструмент међународног прогреса и мира, и он ће бити једно страшно изненађење за оне, који у споразумима народа и њиховој солидарности налазе нове препреке својим завојевачким тежњама.

WWW.UNILIBRS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Д-р Радмило Белић

Основи општинске организације по новом закону о општинама

(Наставак)

Општински службеници

Регулисање положаја општинских службеника може се извршити у главном на два начина: путем законодавне и путем локалне регламентације. Законодавном регламентацијом утврђују се главне линије статута општинских службеника у оквиру којих свака општина према својим приликама доноси посебне норме; док се по систему локалне регламентације пропушта самоуправним телима да сами путем уредаба регулишу положај самоуправних службеника. По првом систему законодавац сам, на пример, прописује минималне квалификације за главну службеничко место, стечена права службеника (сталност), минималне припадности, право пензије, а остала питања пропушта општинама да их свака по свом нахођењу и могућности реши. По другом пак систему сва питања у вези са положајем општинских службеника предмет су самоуправне власти, општинских или департаманских уредаба.

Нови закон о општинама усвојио је овај други систем — систем локалне регламентације. Но ипак законодавац је издвојио извесна питања из делокруга локалне регламентације, налазећи свакако да та питања задиру у опште интересе и да као таква морају бар у неколико, у главним линијама, бити предмет пажње законодавца. И тако је законодавац доносећи Закон о општинама нашао за потребно да истакне ова три важна питања у односу на положај општинских службеника: питање дисциплинских судова за општинске службенике, питање образовања пензионог фонда за општинске службенике и питање установљења специјалних течајева за усавршавање и образовање општинских службеника.

По питању дисциплинских судова законодавац је установио обавезност двостепености и надлежности: у првом степену суди општински дисциплински суд при среском начелству, а у другом степену општински дисциплински суд при Банској управи. Што се тиче дисциплинске одговорности и састава и поступка код дисциплинских судова, то је ставио у делокруг локалне регламентације

т.ј. то су питања која има Банско веће да реши путем уредбе.

По питању образовања пензионог фонда за општинске службенике законодавац је прописао обавезност установљења таквих фондова код Банске управе, обавезност уплаћивања одређених приноса и доприноса и обавезност установљења пензија за главна службеничка места.

Приносе плаћа општина а доприносе бановина. Принос је двојаке природе: један се уплаћује према потреби, а други једном за свагда. Принос који се уноси једном за свагда у фонд плаћа се за свако место везано за право на пензију и његова се величина одређује према величини припадности везаних за то место. Колико ће бити таквих места то одређује бановинско веће путем уредбе. Када се уредбом установи која су главна службеничка места у појединим општинама, онда је свака општина дужна да унесе у пензиони фонд једном за свагда једну суму новца у величини припадности везаних за та главна места, и збир тих сума има да служи као почетни капитал пензионог фонда. Службеници који по уредби буду имали права на пензију дужни су после улагати у фонд извешан процент својих месечних припадности.

Поред суме које су општине дужне на име почетног капитала да уплате једном за свагда, и процентуалне квоте која се плаћа месечно, у фонд се уносе и све новчане казне изречене по кривицама општинских службеника као и одређена сума коју је бановина дужна сваке године да уплаћује на име свога доприноса. Закон дозвољава у циљу јачања фонда, установљење пензионог фонда заједничког за више бановина. Закон предвиђа исто тако и обавезност представљања општинских службеника у управи фонда.

Овде заслужује нарочиту пажњу питање права на пензију. Који ће општински службеници имати права на пензију и који је надлежан о томе да одлучује? Ми смо у једном чланку изишли у „Београдским општинским новинама“ том питању посветили нарочиту пажњу, сматрајући да је оно „бити или не бити“ за општинске службенике. С обзиром

на толику важност тога питања тамо смо *ис-такли* да оно треба да буде од законодавца решено. Нов Закон о општинама није томе питању посветио толико пажње колико оно само по себи има. На име, он га је додирнуо у толико што је ставио у дужност бановинским већима да за главна службеничка места установе пензију. Дакле, оставио је то питање тако рећи висеће, а у судбину општинских службеника унео доста неизвесности.

Али ипак учинио је један корак напред, с обзиром на положај општинских службеника који су они имали по старом закону о општинама. Нема сумње да је новим Законом о општинама њихов положај донекле побољшан. Он је побољшан у толико што је законодавац за разлику од старог Закона о општинама, ипак предвидео право на пензију за главна службеничка места која се имају уредбом бановинског већа установити. На бановинском већу је која ће места огласити главним службеничким местима.

Природно би било да бановинско веће, када већ има право и дужност да одреди која су службеничка места главна, па према томе, и који службеници имају право на пензију да исто тако одреди и величину пензије. Међутим законодавац је право одређивања величине пензије искључио из надлежности бановинског већа, и ставио то у надлежност бана. Пети став § 88 гласи: „О количини пензије појединих службеника одлучиваће Бан на основу уредбе (§ 85). Бан ће наређивати и исплату из пензионог фонда”.

Као што само главна службеничка места могу повући право на пензију, исто тако само за главна службеничка места закон предвиђа минималне квалификације. Кад се једном установи уредбом бановинског већа која су главна службеничка места, па према томе, и који општински службеници имају право на пензију, онда се морају назначити и набројати које су то све минималне квалификације које Закон предвиђа као обавезна за општинске службенике који треба да заузму главно службеничко место у општинској администрацији. Закон, дакле, као и код питања права на пензију додирује питање квалификације за општинске службенике у толико што за главна службеничка места императивно тражи минималне квалификације, а које су то минималне квалификације, како се оне стичу, чиме доказују итд. то пропушта локалној регламентацији односно бановинском већу да оно те детаље путем уредбе пропише.

Када је реч о квалификацији општинских службеника, мора се одмах напоменути изричито испољена жеља законодавчева § 91 да Бан у оквиру уредбе Министра унутр. послова може отварати течајеве за стручно образовање и усавршавање општинских службеника. Законодавац указује којим путем има да се стекну минималне квалификације за главно звање у општинској администрацији. Зависи

од економских и културних прилика једне или више бановина, хоће ли се тим путем поћи у погледу стручног образовања општинских службеника. Законодавац није се само ограничио на изјаву жеље да се по бановинама отварају течајеви за општинске службенике, него је он чак дао првенство за ступање у општинску службу оним лицима који те течајеве сврше.

Овде стоји јасно да законодавац стоји начелно на гледишту потребе и корисности образовања специјалних курсева за општинске службенике. Та се једна тако корисна и велика замисао не може спровести у дело ако сами општински службеници преко својих сталешких организација не поведу акцију за отварање тих течајева било у седиштима бановина, било у већим културним и политичким центрима Југославије.

По-питању попуњавања општинских службеничких места и престанка службе законодавац не само да није прописао никакве императивне норме, него чак о томе не чини ни сугестије. То су питања која је он потпуно подвргао локалној регламентацији, односно ставио у надлежност бановинског већа. Све док не изађе уредба бановинског већа не може се знати хоће ли општински одбор, општинска управа или претседник бити надлежни за постављање односно отпуштање општинских службеника. Стари закон предвидео је надлежност за постављање и отпуштање општинских функционера. Нови закон то је оставио уредбама бановинског већа. Изгледа да законодавчева не би била жеља да то питање постављења и отпуштања општинских службеника постоји један систем у свим бановинама. Па како законодавац чак не помиње надлежност општинске самоуправне власти као искључиву у погледу постављења и отпуштања општинских службеника, *то није законски искључена могућност да се уредбом пренесе то право отпуштања и постављања на претставнике државне власти.* (Бана или поглавара). Таква уредба не би представљала никакву повреду законског прописа, па према томе против ње не би се успешно могло војевати ни једном врстом правних средстава.

Што се тиче плате општинских службеника, Закон *опет* ставља у дужност бановинском већу да оно уредбом одреди минималне плате и то не за сва него само за главна службеничка места. Испод тога минимума принадежности који буде уредбом предвиђен, општинска управа не може да иде, док јој је остављено право слободног одређивања изнад тога минимума.

Интересантно је напоменути да минимум принадежности, као и право на пензију и минимум квалификација, имају се предвидети смао за главна службеничка места. Друга, нижеразредна места, не помињу се у закону, па према томе за службенике који та места заузимају бановинско веће није дужно да се

постара да им уредбом загарантује икаква права. А колико ће бити таквих службеника то зависи од тога која ће све места бановинско веће подвести појму главних службеничких места. Од дефиниције главних службеничких места зависи колики ће број општинских службеника уживати сва она права која смо горе споменули. Кад се има у виду да ту дефиницију има да постави бановинско веће у својој уредби, онда се јасно истиче ова главна тежња и мисао законодавчева: да положај општинских службеника има да коначно регулише бановинско веће. То регулисање ограничено је нормама тако опште и еластичне природе, да се на крају за њих не може рећи да претстављају ограничења која се не могу ширим тумачењем избећи.

Што се тиче питања сталности, оно се нигде не помиње у новом Закону о општинама. Док се питање о минималним квалификацијама, о минималним платама, о начину попуњавања службеничких места, о праву на пензију, бар спомињу у закону ако не и коначно решавају, то питање сталности општинских службеника није удостојено ни помена, што ће имати за последицу да ни бановинско веће неће бити дужно да га узме у разматрање. Питање сталности могло би се једино још некако решити са питањем отпуштања општинских службеника. У прописивању услова за престанак службе требало би да се поведе рачуна да општински службеници не буду жртве разних ђефова. То је једини начин на који би се у неколико посредно зајемчила сталност.

Стоји да закон нигде не говори о сталности општинских службеника, али он помиње неке сталне општинске службенике, и то у

IX глави где је реч о надзору државне управе. На име, законодавац забрањује привременој општинској управи, а то је она управа коју постави надзорна власт, да поставља „сталне општинске службенике.” Шта се има подразумевати под сталним општинским службеницима, закон ништа не говори исто као што је нем у погледу дефиниције главних службеничких места, за која су везана право на пензију, минималне квалификације и минималне плате. Да ли није законодавац под сталним општинским службеницима разумео оне службенике који буду заузимали главна службеничка места, или оне службенике који буду уживали неку сталност? То питање од капиталне важности за правни положај општинских службеника остаје дакле нерешено и шта више под сумњом да ли га и бановинско веће може покретати. Али стоји једно несумњиво да се у пракси једаред мора поставити питање који се општински службеници сматрају за сталне. Јер ће свакако бити привремених општинских управа које ће извршити неко постављење чија би се правоваљаност оспорила на основу одредбе § 134 Закона о општинама по којој се таквим управама забрањује да постављају сталне општинске службенике. Како ће се тада поступити ако се јасно не одреди било у општинском статуту било у уредби бановинског већа који су општински службеници стални? То се питање мора силом само примене Закона о општинама на неки начин расправити, било Статутом било уредбом бановинског већа, баш готово исто онако као што се мора расправити и питање главних службеничких места. Како ће се оно расправити то је опет као и за сва остала питања ствар самоуправне власти.

(Наставиће се)

Д-р Стаја Стајић, дечји лекар

Школе на чистом ваздуху

Важност и користи

У борби противу туберкулозе најважнија и најефикаснија сретства јесу превентивне антитуберкулозне мере. Ове превентивне мере имају највише значаја у дечјем добу, када се обично и прва туберкулозна инфекција ствара. Нов и неотпоран дечји организам лако постаје плен туберкулозних бацила, који свуда обилују. И за то треба још за рана и на време спроводити превентивне мере, чувати дечји организам и сачувати га од туберкулозне инфекције, која је и код наше деце доста маха узела. Треба само видети у београдским болницама и клиничким одељењима колики број деце болује од туберкулозе, која се код њих јавља у разним облицима и код деце сваког узраста, па осетити језиву стварност о њеној распрострањености код наше београдске деце.

У ове превентивне мере, као једна од најкориснијих спада и школа на чистом ваздуху, у природи за децу из школскога доба (од 6 до 10 година). У ово доба су деца у великом броју наклоњена туберкулозној инфекцији или већ инфицирана туберкулозом (латентна или затворена туберкулоза).

Досадањи резултати, постигнути са школама на ваздуху, нарочито у Француској и Швајцарској, показали су се као врло добри. Велики број школске деце на тај начин је сачуван од сигурне пропасти. Деца су на тај начин мање више удаљена од породичне инфекције, која је најчешћи извор туберкулозе код деце и од градског хучног живота и често нехигијенске атмосфере у кући и школи.

Ц и љ

Циљ је школе на чистом ваздуху, да прикупи слабуњаву, малокрвну децу, наклоњену туберкулози или већ њоме инфицирану децу из школског доба, која ће примати редовну школску наставу, проводећи највећи део времена на чистом ваздуху, моћи да поправе своје здравље и да ојачају свој организам за борбу противу туберкулозе. Школа на ваздуху може да буде у виду екстерната — само за дневно бављење деце, што је чешће у употреби или као интернат за стално бављење. Прву школу на ваздуху предложио је немачки лекар Багински још 1881 године.

Коју децу треба слати у школу на чистом ваздуху

Сву ону градску децу, која су слабо развијена, мршава, бледа и лимфатична са повећаним периферним и плућним жлездама и скрофулозом, једном речју инфицирана туберкулозом — латентном туберкулозом, али никако ону са отвореном, еволутивном плућном туберкулозом, јер је њихово место у санаторијуму или болници. Првенствено долазе у обзир деца сиромашних родитеља, социјално незаштићених и она од туберкулозних родитеља. Школа на ваздуху биће намењена и оној деци, која имају потребе за телесни одмор, којима је потребна обилна и добра храна као и стална лекарска контрола.

Такву децу школски лекари одабирају — уз припомоћ школских наставника, који само предлажу болешљиву и сиромашну децу дајући важније породичне специјалне податке (занимање оца и материјално стање, стан, број укућана и исхране) — још у почетку школске године, састављајући списак са потребним податцима после клиничног прегледа (и радиоскопију плућа, туберкулинска Пиркова реакција итд.), као и мере за тежину, висину и обим грудног коша за свако дете.

Школска зграда

За школу на чистом ваздуху потребна је зграда од чврстог материјала или боље од дрвета, саграђена на сувом терену, да је заклоњена од ветрова, на терену, сунчаном и у близини пијаће воде. Треба да буде у здравом и мало насељеном крају вароши, у близини паркова, башта или ливада или још боље изван града на неком пропланку са зеленилом у близини шуме.

Зграду сачињавају ова одељења: учионица довољно пространа за 40—50 ученика са једним покретним зидом, који се спушта у случају рђавог и хладног времена, кујна, трпезарија, одељење са тушевицама и умиваонима, два клозета, соба за послугу и једна тераса (покривена) за одмарање, уз то је потребан простран терен за игре и гимнастичке вежбе (по могућству и басен за купање и пливање).

Исто тако су погодне за школе на ваздуху и дрвене бараке од дебелих дасака или

баљана (облица), које су уз то и много јефтиније. Зграда се обично гради од 13—15 метара дужине, 6—8 метара ширине и 4—5 метара висине са свима потребним одељењима. Овакве дрвене баракe нарочито се у Швајцарској подижу, а обично служе за школе екстернат или за летње месеце.

Наставни програм

Школску наставу обавља један наставник по принципима и по програму редовне наставе, о чему ми нећемо овде говорити. Школа почиње рад од 1 маја до 1 октобра, ако се жели да се користе само летњи месеци или пак од 1 априла до 1 јула ако се узму у обзир само ови топли месеци у току школске године, или пак ради преко целе школске године у виду интерната.

Најчешћи је поступак да група од 30—50 одабране слабуњаве градске деце, проводи у школи само 3 летња месеца или преко целе године или се пак свака 3 месеца мењају нове групе слабуњавих ученика, што изгледа најкорисније бар за наше прилике, јер имамо велики број деце, којима је неопходна школа на чистом ваздуху а за сада имамо само једну такву школу.

Сматрамо, да је потребно само 3 до 4 сата (4 сата за ученике III и IV разреда) за интелектуални рад — (за школску наставу) и то 2 часа пре подне, а 1 или 2 часа по подне. За време лепих дана настава се обавља на пољу, на чистом ваздуху, а у учионици само за време рђавог или хладног времена. Између сваког часа наставе потребан је одмор од 15 минута. Остатак времена је за доручак, за ручак и ужину, за сунчање, за гимнастичке вежбе и за одмор.

У топлим летњим данима деца треба да проведу цео дан напољу у гајицама за купање, у лаким сандалама (без чарапа) и са шеширом на глави од сламе или од платна.

Када се настава изводи на пољу на чистом ваздуху деца је прате седећи на покретним лаким пултовима од дрвета, које могу они сами преносити или на столицама са наслоним.

Одабрана деца за школу на чистом ваздуху скупљају се на одређеном месту у граду у 7 часова у јутру лети, а у 8 часова зими, одакле са наставником или са школском сестром одлазе аутобусима или трамвајем. За сиромашне ученике возња би требала да буде бесплатна, а за имућније са ђачком повластицом.

Здравствена контрола

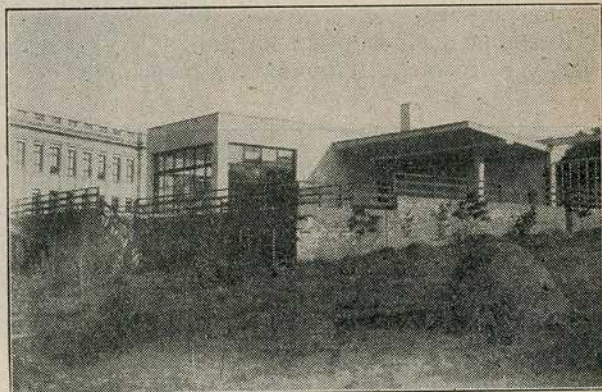
Здравствену контролу над овом децом врши један дечји лекар, који би једанпут недељно обилазио школу и вршио лекарски преглед. Као помоћно особље потребна је једна школска сестра, која има квалификације сестре из Нудилске школе или сличне,

способна да пружи прву помоћ, да је вична хигијени и кувању. Она обилази школу сваког јутра и врши хигијенски надзор и службу: преглед хране, чистоту дечјег тела и одеће итд. За сваки случај обољења код деце она обавештава лекара.

Сестра има за дужност још и то, да спреми списак деце, односно картотеку за свако дете са податцима после лекарског прегледа (клинички налаз, тежина, висина, обим грудног коша, Пиркова туберкулозна реакција, по могућству и радиографија плућа) као и са социјалним податцима за његову породицу (професија оца, здравствено стање укућана и хигијенске и домаће прилике). На крају школске године или проведеног времена у школи, она прикупља податке за свако дете у погледу његовог здравственог стања и напредовања.

Распоред рада у школи

Пре подне: лети почетак наставе у 7½ или 8 часова, зими у 8 и 15. Први час наставе

Прва школа на ваздуху у Београду, у Шуматовачкој улици

од 8 до 8.45, 15 минута одмора; од 9 часова до 10 часова гимнастичке вежбе са сунчањем, од 10 до 10 и 15 час., купање. Од 10 и 15 ч, до 11 часова други час наставе, од 11 и 15 ми. одмор; од 11 и 15 до 12 часова трећи час наставе (за старије разреде, за млађе само 2 часа наставе). Од 12 часова до 1 час ручак, од 1 час до 3 часа (лети) одмор на тераси; зими од 1 час до 2 часа одмор. Од 3 часа до 3 и 45 час. настава, 15 минута одмора. Од 4 часа до 4 и 15 ужина. Од 4 и 15 до 5 и 30 часова гимнастичке вежбе, игре и сунчање. Од 5 и 30 до 6 часова умивање, облачење и одмор и у 6½ или 7 сати (лети) повратак кућама. Зими је заједнички повратак кућама у 4 и 30 часова.

Исхрана ученика

За свако дете, које похађа школу потребна је обилна и добра храна, јер је у то доба — поред потребне хране за одржавање теле-

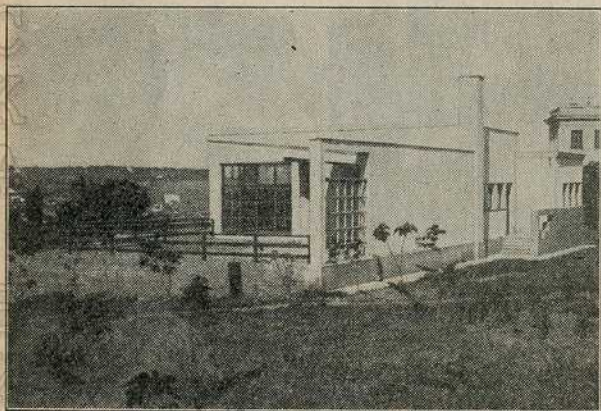
сне снаге и надокнаде утрошене снаге, потребно сразмерно нешто више хране за рашћење тела и развијање организма, које је баш у то доба најинтензивније. У толико је потребнија обилнија по квантитету и по калоричној вредности храна за слабуњаву децу или предиспонирану туберкулози. По калоричној вредности, сматрамо да би било потребно 1800 калорија за свако дете на дан.

За храну би подразумевали следеће основне намирнице за једно дете на дан:

1) хлеба	300 грама =	600 калорија;
2) меса (говеђе или телеће) 150 гр. =	150 калор.;	
3) поврћа разног	200 грама =	60 калорија;
4) брашна	25 грама =	100 калорија;
5) масти	10 грама =	90 калорија;
6) бутера	25 грама =	225 калорија;
7) шећера	60 грама =	240 калорија;
8) воћа (свеже или компота или пекмеза)	100 грама =	60 калорија;
9) млека	500 грама =	300 калорија;
10) Јаја и соли по потреби		

Укупно 1800 калорија.

Потребна су 3 obroka на дан и то: 1) доручак у 8.15 час., 2) ручак у 12 часова, и 3)

Прва школа на ваздуху у Београду, у Шуматовачкој улици

ужина у 4 часа. Ако је реч о интернату потребна су 4—5 obroka.

За 1) оброк доручак: 1 шоља млека 250 грама, хлеба 100 грама, 2 шећера, 12.5 грама бутера, 25 грама пекмеза.

За 2) оброк — ручак: супа са тестом 200 грама, меса куваног или печеног 150 грама, поврћа 200 грама, хлеба 150 грама, воћа 50 грама (или компота) теста мешеног 50 грама (3 пута недељно).

За 3) оброк — ужина: 1 шоља млека 250 грама, хлеба 50 грама, бутера 25 грама, 2 шећера, 25 гр. пекмеза.

Имућнији ђаци би плаћали само 7 динара дневно (што је по садашњим пијачним цена-

ма најниже плаћено), а сиромашнијим би требало осигурати ову исхрану за половину цене или бесплатно.

Сви обеди били би заједнички у општој трпезарији. Ради хигијене здравствених мера корисно је да сваки ученик има свој лични убрис за руке, кецељу за рад и ручавање, своје посуђе и торбицу за своје ствари, које би се држале у засебном одељењу.

*
* * *

Ова слабуњава деца, бавећи се по цео дан на чистом ваздуху, сигурно поправе своје здравље. Постигнути успеси са оваквим школама у страним земљама говоре очевидно о корисности и поред релативно кратког времена од 3—4 месеца бављења. Деца добијају у тежини по неколико килограма, а дишући пуном плућном површином повећавају циркулацију крви у плућима и више дишу и уносе више кисеоника и грудни кош се повећава за неколико сантиметара у обиму.

Уз то наша опажања и искуства казују нам, да и дух ове деце постаје пробуђенији и живљи и у интелектуалном погледу постижу се леви успеси. Пажња и памћење се појачају као и воља за рад. У току времена нестају они симптоми слабости или обољења: који су постојали пре ступања у школу: бледило са лица нестаје, мишићна ткива су чвршћа, апетит бољи и сан је мирнији.

На тај начин школа на ваздуху може да користи у многоме и да отргне од туберкулозе много београдске деце, још раније назначене њене жртве првим симптомима инфекције. Тако исто може мали ученик живећи таквим животом да излечи своја плућа непрекидајући своје школовање.

А треба само замислити колико би овакве градске деце, остављене њиховој судбини и у рђавим хигијенским домаћим приликама или у близини туберкулозних укућана, било осуђено на смрт.

Овако би излечени и очврсли организми постали здрави и корисни у будућем животу и својој породици и друштву и држави. Користи од школа на чистом ваздуху су неоспорно велике и значајне и у социјалном погледу и треба их оснивати у свима нашим градовима и у већем броју, јер је сигурно велики број ученика, којима су оне неопходне.

На 13.000 ученика из основних школа само у Београду, сигурно да је бар двадесет по сто којима је школа на ваздуху потребна.

Да, али морамо се мало зауставити пред истином, да је за то потребно*огромно напора и новаца, а сви су буџети већ доста опте-

М. Ј. Радојевић, пуковник

Београд у будућем рату

I

Рат је крајње сретство, коме једна држава прибегава у одбрани својих интереса, било нападом, било одбраном. У њему се не бирају средства за победу, иако постоје више међународних конвенција хуманог карактера. Рат изискује жртве, свега што постоји у држави, па и живота свих својих поданика. А кад се животи полагају, онда су сва друга зла мања зла.

Некада у минулим временима, војску су сачињавали плаћеници, добровољци, који су бирани међу најснажнијим и најотпорнијим мушкарцима. Борили су се праћком, стрелом, копљем и ножем, прса у прса.

Крајем XIV столећа јавља се у борби ватрено оружје, које је борце нешто одмакло, бар у почетку борбе, док се није долазило до решавајућег момента борбе у прса. То ватрено оружје усваршавало се и множило, па се дошло до степена када су се тукле зарађене стране на размаку од хиљаду корака, па на неколико километара, па и 20 и 30 километара, а „дебела Берта“ тукла је Париз на растојању од преко сто километара. Будући рат даће још већа изненађења.

У прошлом рату поникло је ново и најстрашније оружје, које у миру служи напредку културе, а у рату сеје смрт као ниједно досадање оружје. Авијатика у прошлом рату служила је за извиђања и бомбардовања на мањим даљинама, а данас аероплани носе читаве јединице војника, топова и бомби у тежини од петнајест тона. Данас они лете преко океана, а у рату ће долетати с једног на други крај континента, посејати смрт и вратити се као са каквог обичног путовања.

Техника гигантским корацима иде напред. Државе то искоришћују и за ратне сврхе. Данас се не бије бој као некада на једној пољани, на Термопилу, Марици или Косову. Данас се ратне радње преносе на читаве покрајине једне државе, па и на целу државу. Будући рат неће се водити само противу живе силе, регуларне војске, већ противу целе државне организације. Раније се рат завршавао победом живе силе, а у будуће молиће за мир она држава, чији економски и саобраћајни центри буду уништени, чија популација буде тражила мир.

Упоредо са напретком технике и ширењем простора ратних дејства иде и човек, који увек остаје као главни елеменат рата. Али за будући рат није довољно имати снажне и здраве војнике, већ се употреба човека шири и на мање способне, неборце, па и на стручњаке без обзира на старост и пол.

Доста је тешко замислити какав ће бити будући рат. Државе које су до јуче биле са ограниченим наоружањем нису заборавиле свој пораз у светском рату. Њихови стручњаци затворени су у фабрикама где се под најстрожијом тајношћу спремају за освету. А света ма и неправична била, увек је страшна. Данас су народи подигли високо главу. Немачке Крупове оружне фабрике са свима својим стручњацима пресељене су у Холандију на самој граници Немачке, где под пуном паром продужавају израду оружја које може једног часа бити у Немачкој. „Дебелу Берту“ ниједан победилац није видео разорену, а поуздано се мисли, да се са њом врше опити у немачким благиштима. Светска штампа јавно тврди, да ће Немачка кроз идућих 18 месеци бити потпуно спремна за рат. Сједињене Америчке Државе редуцирају своју флоту, подмазују ратне бродове које остављају у миру, а доносе закон грађењу нових ратних бродова. А они из мира опет ће оживети. То чини држава која носи у Европу гранчицу мира. А шта тек чине други велики и моћни као што је и ова држава. Док ратни пламен стално тиња на Далеком Истоку, дотле се цео остали свет спрема за рат, неко за напад и освету а неко за одбрану.

У Светском рату појавило се и, за тада, ново ратно средство: бојни отрови разних врста. Оружни заводи и хемиске фабрике за ових десет година после рата радили су на усавршавању ових средстава, комбинујући их са авијатиком која је освојила ваздух. Сасвим је сигурно, да ће у будућем рату преовлађивати хемијска војна из ваздуха.

Употребом оваквих средстава и само се бојиште преноси са границе и стратегских праваца на целу државу, на престоницу првенствено, на индустријске центре, саобраћајне установе и раскрснице, па и на сва она места, која би имала ма и најмањи изглед за успешнији и кориснији завршетак рата.

Кад се бојиште тако прошири мора се проширити и рад живог елемента, човека

као бића. Авијатика и бојни отрови неће дејствовати само на војску, наоружану или у припреми за рат, већ и противу свег живог бића, противу и стараца, жена и деце, противу биља и животиња као људске хране или ратних средстава, па и противу свега што постоји као људска потреба. Та нападнута бића морају се бранити, активно или пасивно, ради себе самих и ради својих ближњих. У будућем рату имају бити борци сви од реда, па и жене и деца. Сва лица, било мушка или женска, која би према својој спремности и способностима могла пружити држави активну помоћ, морају се употребити у борби против нападача. Сва остала лица морају бити спремна и способна за пасивну одбрану своје личне егзистенције.

II

Најмаркантније војне и политичке личности у току последњих неколико година, речју на јавним скуповима или штампом, отворено су предсказивали буру, у пркос свих конференција за ограничење и контролу наоружања. Мусолини је отворено претио. Лудендорфове фантастичне визије спремале су духове за нова крвопролића, заводећи противничке стране на странпутице. На позорницу је избио и Хитлер, човек из народа, да опије и поведе ону масу народа која је од рата највише патила, и којој није било стало до рата. Он је показао пуни успех. Француски војнички ауторитети јавно износе, да ће при првом покушају повреде француских права бити само за четири часа граница поседнута комплетном одбраном. У исто време износио се план Немаца, да ће се са својих 15.000 камиона у јавном саобраћају у року само од шест часова преправити француску граничну историју са армијом од 300.000 бораца. Ово су све могућности са којима се има и мора рачунати. Сви увиђамо да је нови рат, далеко суровији од свих досадашњих, на прагу.

Док се дипломатија победиоца из Светског рата стара да будући рат никада не дође, дотле се дипломатија побеђених упиње да прикрије своје оружање и спремање за освету. У том прикривању следовао је Четворни пакт. Али Четворни пакт ниједном одредбом није предвидео санкције за непослушног и непокорног саговорача. Ако се једног дана Хитлер и Мусолини осете довољно снажним за постизање циља по њиховом првобитном предлогу пакта, шта могу чинити друге две силе потписнице, да не дође до рата. Па то су ова два великана још давно желели, али им је потребно време да се боље припреме и среде своје унутрашње прилике. Пакт ће им послужити само као заклон да их друге две силе у тим радњама не узнемиравају или да се обезбеде, да их ове не омету у раду или да их не предахитре.

Четворни пакт није искључио рат, а конференција за разоружање увек стоји на мртвој тачци.

Био би велики грех према целом народу ако би се заносили илузијом о вечитом миру. Света је истина да ниједан Југословен не жели рат, да ниједан не би пошао да напада суседе, ни за какве добити, па чак ни за ослобођење својих данас још поробљених сународника, али сваки Југословен ће бранити своје огњиште. Ми не желимо рат, али ако нам га непријатељ наметне, ми га морамо примити и бранићемо се свима средствима са којима располажемо.

III

Београд, иако је дубоко у унутрашњости земље, не може бити спокојан у случају наметнутог нам рата. Напротив, даје се закључити, да ће Београд имати да доживи нове нападе далеко суровије од свих досадашњих рушења и пустошења. Лудендорф у свом делу о будућем рату намерно одводи пажњу од Београда, да би успех нападачу био повољнији.

Из Београда потичу сви нерви за управљање државом, војском и одбраном земље. Непријатељ ће првенствено тежити, да свој први напад управи на центар тих нерава, и то још у самом почетку непријатељства, или чак, по методи држава које су започеле и Светски рат, пре почетка и пре објаве рата.

Према данашњем савршенству авијације, Београд није далеко ни од које непријатељске базе за ваздушну флоту. Ма на којој граници био наш непријатељ, он ће се у току једне полумрачне ноћи појавити над Београдом са задатком да још пре почетка рата нанесе смртни ударац и да се врати у своју базу. Београд мора бити спреман, да такав напад одбије, и да прође са што мање жртава.

Овако песимистичко мишљење о Београду у будућем рату, који не мора бити сутра, али коме се морамо увек надати, не треба никога да застрашује, већ напротив, треба да смо свесни, да будном и спремном Београду овакав напад не може бити катастрофалан како би непријатељ желео.

Београд је врло повољан циљ за ваздушни напад. Две велике реке, неколико железничких пруга и планински гребен који се на ушћу тих река завршава најбоље су путовође за ноћне нападе из ваздуха, па ма из ког правца ти напади били управљени. О маскирању тих праваца и о поузданој баражној одбрани не може бити ни говора. То би била велика заблуда, ако би се и на то ослањали.

Београд ће активно бранити војска са својим организацијама за његову одбрану. Југословенска авијација целом је свету показала своју способност. Али је та ратна срећа променљива. Ако се деси, да војска у тој одбра-

ни часно попусти, бар и за моменат, или се деси чудно изненађење, као гром из ведре неба, онда су сви житељи Београда на ударцу и имају се бранити. Када се зна, да тај напад на Београд може бити, највероватније, бојним отровима, онда и при најмањем непријатељском успеху грађанство је принуђено да се само брани. Није лако борити се противу бојних отрова, односно одбијати нападе бојним отровима, али ипак присебно и спремно становништво за одбрану може имати врло незнатан проценат губитака. *Ако сваки грађанин буде унапред припремљен да дочека такав напад, тада нападач само ризикује да изгуби најпоузданији део своје ваздушне снаге.* Становништво ће се одбранити од расутих бојних отрова, а непријатељска ваздушна флота има да прими борбу у ваздуху, ако је пре тога срећно промакла.

Београд може бити нападан и гранатама и запаљивим бомбама, али се такви напади локализују над државним и војним објектима, и такви напади имају ужи круг дејства. Процент жртава од оваквог напада релативно је мали, те се цео напад не би могао ни оправдати ако не буде комбинован и са бојним отровима. Одбрана противу експлозивних граната и запаљивих средстава битно се разликује од одбране противу бојних отрова. Док би само поједини делови града били изложени локалној опасности од експлозија и пожара, *дотле се већина или све становништво доводи у смртну опасност при нападу и бојним отровима.*

Застарело је гледиште: да војска има да мисли и да ради на одбрани свега у земљи. Ми смо научили да други мисле на нашу одбрану у рату. Данас то мишљење не може опстати, *данас и ми морамо да мислимо, и ми да се спремамо за нашу одбрану, иако нисмо у редовима војске.* Војска и државни органи чине одбрану у својим границама. Преко тих граница морамо се побринути и сами, све по унапред припремљеном плану и под заштитом државних и самоуправних органа.

IV

Ако би Београд био бомбардован гранатама или запаљивим средствима, грађанство Београда било би остављено личној умешности и судбини појединаца. Бачени експлозивни предмети дејствују само на ужу околину. Ко се на том месту затекне, свој живот поверава судбини ако није имао времена да се заклони у подземним просторијама. Београд је имао довољно искуства и уверио се, да су жртве сразмерно баченим зрнима незнатне, и да је тај посао за нападача нерентабилан. Такво бомбардовање не би се могло оправдати. Чак се ни морал Београђана не би могао ни у најмањој мери поколебати.

Исто тако борба противу запаљивих средстава била би успешна са озбиљном мирнодопском организацијом ватрогасних одељења. Умесно би било, кад би се поред београдске Ватрогасне команде образовала добровољачка ватрогасна одељења од школске омладине старијих разреда, из редова занатлија и трговачких помоћника, који су ван војне обавезе. Упоредо са соколским и гимнастичким вежбама могле би се вршити и вежбе у ватрогасној служби и то гајити као гимнастику и спорт. Соколи и скаути могу чинити велике услуге кад би се овој служби, поред редовних радова, посветили. У случају напада на Београд гранатама, запаљивим средствима, па и отровима, та би разграната ватрогасна добровољачка одељења, под управом искусних ватрогасаца, имала да притекну у помоћ угроженим крајевима Београда.

Вежбање добровољаца омладинаца у ватрогасној служби врло повољно утиче на здравље као свака друга гимнастичка вежбања, а развија високу хришћанску љубав према околини и ближњима. Помоћ невољнима у пожару узвишени је позив. Од такве вежбе омладина има само користи за време мира а штити и себе и своје ближње у случају ратног напада.

При томе мора се имати у виду, да вода није једино средство за гашење пожара и запаљених зграда или крајева. Исто тако да је хемија дала запаљива средства која дају температуру од преко три хиљаде степени и да се могу локализовати а гасити само средствима, која се тек имају проналазити. Зато Ватрогасна команда треба да је још за време мира снабдевена свима средствима за успешну борбу противу пожара изазваних разним запаљивим материјама: уљем, смолама и другим хемиским средствима.

V

Много је тежа одбрана противу бојних отрова. Таквим нападом нападач постиже далеко веће резултате него што таквим нападом ризикује. Нека само двадесет аероплана, из ескадриле од једне стотине, продре до Београда и проспе само по једну тону концентрисаног бојног отрова, *онда би читави крајеви Београда били уништени само ако се становништво не буде умело благовремено бранити.* Међутим, непријатељ може располагати многобројним таквим ескадрама, а има бомбардера који носе и по петнајест тона тога терета. А шта би тек било, кад би продрло само десет таквих бомбардера и сручили стотину тона концентрисаног бојног отрова?

Да би се успешно бранили од бојних отрова, треба да их познајемо. Али бојни се отрови раде у највећој тајности. Јер, чим се открије један бојни отров, одмах супротна страна тражи средства за неутрализовање тога отро-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ва, или бар за привремену заштиту од таквих отрова.

Стога се можемо упознати само са бојним отровима, који су били употребљени у прошлом рату. Нови, будући, бојни отрови разликоваће се од прошлих, али организација одбране биће истоветна. И раније је била, и у будуће ће бити, тежња сваког појединца да се заштити само у првим часовима од дејства отрова па да се што пре напусти затрована просторија. Маске каве су употребљаване у прошлом рату, са незнатним усавршавањем, употребиће се и при будућој одбрани бар толико да послуже колико би се умањило дејство отрова до прве прихватне станице за стручну лекарску помоћ.

Сваком нападу мора да постоји циљ. Напад на Београд, на грађанско становништво, имао би за циљ застрашивања, изазивања револта противу органа који су рат примили, а покушај онеспособљавања командних и управних лица. Према томе, вероватно је, да би напад на Београд био отровима са слабијим и застрашујућим дејством. Но није искључена ни употреба најтежих бојних отрова. То зависи од културе и природе нападача. Потомци Татара нису штедели ни нејач. Зато је боље и сигурније ако се спремамо за одбрану и противу најтежих отрова.

У великом Светском рату били су поглавито ови бојни отрови:

1. — Хлор и хлорна једињења;
2. — Бром и бромна јединења;
3. — Арсини;
4. — Хлорпикрин;
5. — Јодацетон;
6. — Цијановоденична киселина;
7. — Фозген;
8. — Иперит.

Крајем рата израђен је у Француској Венсенит, а нешто доцније у Америци Луизит, чија дејства још нису позната. Највероватније је да их има нових чији се састав брижљиво крије.

Једни су отрови нападали нервни систем, плућа и крвоток, гушили и наносили брзу смрт. Други су изазивали пликове и ране. Неки су дражили слузокожу и изазивали сузе и кијање, звани кијавци, или су имали и једно и друго дејство. Бојни отров *Иперит* (дихлорни сулфид етила), био је један од најтежих. Он је дејствовао на цели организам, уништавао све. Трајан је, безбојан, без укуса и мириса, веома лепљив и чува своје дејство за недељу и више дана. Он не изазива одмах надражаје, те да би се његово присуство осетило и да би се тек затрована просторија одмах напуштала. Кад се његово дејство осети, тада је спасавање и сувише касно и живот је у питању и при стручној лекарској помоћи. Овај су отров Немци употребили 16 јула 1917 године на Ипру. Од тога доба до сада вероватно је створен још тежи бојни отров.

Једни се бојни отрови појављују у виду магле, која покрива затровани простор. Други је у виду течности, која дејствује директно или са испареном паром. Неки су чврсти и дејствују својим прахом у магли или у зрницима која експлодирају.

Бојни отрови, бачени са аероплана, шире се око места пада. Њихово је дејство најјаче у затвореним просторијама, улицама, двориштима и подрумима. Већином сви ти отрови налажу на земљу и клизе ка нижем терену. На узвишењима и у пољима брже ишчезавају, а у шумама, парковима и долинама стичу се јаче концентрације.

Скоро сви бојни отрови дејствују не само на људска и животињска бића, већ и на биље и на животне намирнице. Људска и сточна храна, која би се налазила на затровој просторији не може се употребити за исхрану. Поља где је иперит дејствовао остајала су спржена као да их је пожар погорео. Цео је живот на њима изумро.

VI

Иако чланови 170 и 171 Версајског уговора о миру забрањују употребу и израду бојних отрова у Немачкој, ипак информације постоје да се у немачким хемиским фабрикама интензивно ради на изради бојних отрова. У Енглеској и у Француској обраћена је највећа пажња бојним отровима, а у Америци постоји специјални Сервис за бојне отрове, на чијем је челу један ђенерал.

Како ћемо се бранити од тих отрова, које ћемо познати тек кад будемо њима нападнути? Војска има своју организацију, маске за људе и коње, купатила, превијалишта, итд. Али војска нема могућности да се брине и о цивилном становништву, а нарочито о оном, које је далеко од војних установа или трупа. *Терет одбране цивилног становништва лежи на општинским управама, а под руководством Команди места.* Општинске управе, нарочито оне, за које постоји вероватноћа, да могу бити нападнуте, морају се још раније побринути за заштиту свога становништва. Исто тако појединци морају бити свесни опасности које им при нападима бојним отровима прете, па би умесно било, да се и сами побрину за своју личну одбрану; бар за оно време док им не пристигне организована општинска или, ако је могућа, војна помоћ.

Доста је тешко утврдити све детаље за одбрану многобројног грађанства, у већини жена и деце. Могло би се као један приближан план у основним цртама, усвојити оно што је даље изложено.

Рад појединца:

1. — Целокупно становништво да се путем јавних предавања, предавања по школама за све ученике, путем радија, брошурама и

штампом упозна са дејством и особинама бојних отрова;

2. — Сваки грађанин да се снабде са средствима за личну одбрану, — маскама и материјалом, бикарбоном содом, хлорним кречом, кисеоником, итд. упознајући се и са употребом истих и првим условима одбране;

3. — Породице и појединци да се упознаду са установама које би отпочеле функцију у часу самог напада и на местима која би била одмах обележена видним и маркантним знацима, исто тако као и сви прилази, превозна средства и помоћна одељења;

Као опште правило било би, да се најкраћим путем напушта нападнута просторија, као и сви затворени простори, па да се што пре хита отворенијим промајним крајевима вароши и ка што већој висини.

Београд у погледу одбране има услова повољнијих од многих других великих градова. Сам гребен по симетрали Београда, од Калимегдана ка Славији и Александровом улицом служи за први пут ка вишем терену и разређенијој концентрацији отрова. Ток Саве и Дунава свлаче концентрацију и повлаче их током низ воду. Гребени од Карабурме, па преко источног Врачара, Мокрог Луга и Кумодража изводе на сигурна заштитна места, где се стичу и огранци Пашиног Брда, Топчидерског Брда и Бањице. Баново Брдо са Чукарицом, Топчидерско Брдо и Дедиње, у сваком случају биће ван сваке опасности. Док, међутим, Железничка колонија и Раковица долазили би у опаснија места, као што су врло опасна места цела савска падина, где су концентрисана министарства и саобраћајне установе.

Подземне затворене просторије, које неки препоручују, могу бити веома опасне ако се херметички не затворе и не буде се имало уређаја за одржавање ваздуха за дисање. Како напад може бити у добу кад се нико од грађанства не нада, у сну или при раду, онда и то херметичко затварање не даје успеха услед брзине којом се има извршити. Те се просторије намењују војсци и органима који морају остати на својим местима без обзира на близину бачених отрова и без обзира на јачину концентрације. Међутим, за слободно грађанство увек је препоручљиво, да најхитније намешта маске и журним корацима тежи ка вишем терену и незатвореним висинама.

Рад општинске управе:

1. — Поделити варош на реоне и унапред израдити план евакуације грађанства из затворених просторија. Сва превозна средства имала би се ставити у покрет, пошто се претходно обележе видљивим знацима.

2. — Изабрати локале који би се могли употребити за прву помоћ, па их у случају напада одмах обележити и снабдети свима средствима за прву помоћ или прихват.

Најподеснији су локали саме болнице и приватни санаторијуми, подесне школске зграде, кафанске сале или отворена места на узвишењима.

3. — Наименовати лекаре и помоћно особље, па га груписати тако, да у часу напада свака група има одмах отићи на означена места, где би се једновремено упутио и материјал, и где би већ пристизали први нападнути грађани.

При томе се мора водити рачуна о лекарима који се тог часа морају одазвати својим војним дужностима, као и о становима лекара и њихових помоћника, одакле би најбрже стигли својој станици за спасавање.

4. — На подесном месту, у средини Београда, на најзгоднијој комуникациској раскрсници припремити дезинфекционе апарате, материјал, сигнале и превозна средства, одакле би се одмах при нападу све то пренело на означена места и кад би се означили правци кретања.

Истицање сигнала не би било пробитачно све док нападач не би био протеран, што би, вероватно, трајало врло кратко време и не више него што би било потребно да цела организација одбране не отпочне да функционише.

5. — Устројити одељења за прикупљање и превоз повређених лица из затрованих просторија до прве помоћи, и одатле даље на безбеднија места.

Кад се узме у обзир, да ће све способно за војску становништво бити већ у војним јединицама или на путу за њих, онда се мора рачунати на остала лица ослобођена војне обавезе на разним дужностима у вароши, па на лица ван војне обавезе, мушка и женска у служби државе, општине и осталих предузећа и, најзад, на добровољна лица, на соколе и скауте.

За превозна средства били би најподеснији општински и приватни аутобуси, трамваји и камиони, у колико нису у војној употреби. За сва превозна средства предвидети терапе и њихове замене.

6. — Устројити одељења за чишћење затрованих просторија и установа за испитивање предмета, нарочито предмета исхране, који су били у затрованим просторијама, да ли се могу и смеју даље употребљавати.

7. — Обезбедити сигурност кретања и имовине у напуштеним домовима, и немилосрдним средствима онемогућити пљачку и мародерство, које се при таквим случајевима јављају.

Као што војска још за време мира предвиђа и врши ратни распоред, ратни материјал и сва средства за брзо преобраћање војске из мирнодопског у ратно стање и спремно за одбрану, исто тако и сваки појединац требао би се побринути за себе и своју породицу, а општинска управа за све своје грађа-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

не у границама њене делатности. За све ово нису потребне велике новчане жртве, нити би та, можда сувишна, предострожност била ма на чију штету.

Мора се увек имати у виду, да смо још далеко од искључења рата у Европи, а још мање на Балкану. Мора се имати у виду да време врло брзо пролази, да је свако организовање у току самога напада већи злочин него ли и сам напад; јер би тада све било доцкан.

Сама организација одбране Београда морала би остати тајна, и цео распоред познат само једном одељењу Општине, коме би се ово поверило. Лица која би се употребила била би ограничено упозната, а све становништво при упознавању са бојним отровима било би донекле упознато са дужностима које би имало при спасавању грађанства.

Сигнални знаци могли би се још раније показивати, те да их становништво упозна; али ниуком случају не смеју се истаћи на местима где би при нападу заиста постојали.

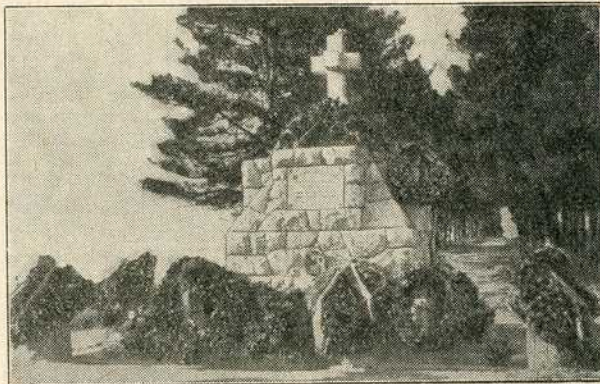
Добровољна ватрогасна одељења, соколске и скаутске чете могу имати реоне својих вежба, али њихова зборна места у случају напада из ваздуха имала би се објавити разним сигналним, светлосним или звучним знацима, који би се још при вежбама употребљавали.

*

* *

Рат не желимо. Проклињемо и помисао на рат. Али кад га непријатељи намећу својим поступцима, говорима и штампом, онда морамо и ми бити спремни да се од тога одбранимо.

Будимо и ми, Беогађани, спремни да се бранимо од нападача, па ма са које стране долазио и не допустимо да подлегнемо само својом немарношћу и претераним оптимизмом своје словенске душевности.

Д-р Божидар Р. Петровић, хемичар

Проблеми сузбијања сифилиса у Београду

I

Сифилис, једна од најтежих и најфаталнијих социјалних болести (поред туберкулозе и алкохолизма), у растењу је код нас не само у Београду и другим већим градовима, већ и код широке народне масе — на селу. Ове чињенице јасно показују статистике државне венеричне поликлинике. Ове статистике износе највећма стање конгениталног сифилиса. Нас овом приликом интересује како изгледа екстрагенитални сифилис, нарочито онај професионалног карактера, што се код разних фабричних и занатских радности у градовима преноси и шири.

У Београду се истина полако али стално развија фабрична радност, која све више потискује примитивно занатство те се ово тешко али још увек одржава на пијаци. У мањим градовима у унутрашњости, а нарочито по паланкама, постоји још увек само занатска радност.

Познато је, да су на развој и ширење сифилиса у народу, као и код туберкулозе, од највећег утицаја тешко економско стање, материјална беда, економска криза у опште, а са овима паралелно и алкохолизам. Тако се опажа ширење сифилиса нарочито код широке радничке масе по великим индустријским центрима, код занатских радника, затим код средњег и сиромашног сталежа. И наш нови Београд не изостаје у овом погледу иза великих европских градова. Тако једна статистика из 1931 године показује, да се је у 1930 години сифилис повећао у Београду за преко 18% према 1929 години.

Невероватно истиниту али у исто време и страшну слику о стању сифилиса и туберкулозе код нас пружа нам књига „Туберкулоза и сифилис са гледишта социјалне политике”, од г. Слободана Ж. Видаковића.

Свима су познате страшне последице ове опаке и тако рећи неизлечиве болести, чије жртве обично најзад доспевају или у душевну болницу, или проводе свој живот унакажени, без носа, са рањавим устима или другим отвореним раницама, или залечени без отворених рана, или узети, паралитичари, са обољењем од табеса итд., а од који се сваки грађанин са сажаљењем и одвратношћу склања. Они несрећни сифилистичари, као и сви други залечени претстављају опасност по

околину и друштво, јер могу бити тамо где живе и раде несвесно расадници ове тешке социјалне болести.

Као једну илустрацију више за разорно и уништавајуће дејство узрочника разних различитих и социјалних болести, па и сифилиса на животни организам човеков, навешћу овај стварни случај из Београда:

1929 године упућена ми је била у хемиско одељење Централног хигијенског завода ради анализе грудног млека заједно са бебом г-ђа К. из Београда, мати још 4 деце. Госпођа К. као и њен муж добијали су баш у то време инјекције неосалварзана противу сифилиса. Дете је било тако мршаво и неразвијено, да је било жалосно гледати га како плаче и покретима тражи сисе—млека. Али млека мама није имала довољно. На 2 сата после дојења није се могло исисати једном снажним пумпом (Хајмовом) ни 2 куб. см. грудног млека. Сутра дан је морала доћи г-ђа К. пре дојења те се добило једва свега 13 куб. см. млека (место 130—150 см. најмање). Анализа мелка дала је иначе нормалан изглед, сем за беланчевине које су показале резултат 1%. Кад се зна да је за протеине просечни проценат код здраве жене—доиље 1.6—2%, онда се јасно види, да је овде одојче у дефициту најглавније азотне хране (материјала за месо и снагу) за 33—50% испод нормале. А кад се зна да са беланчевинама иду паралелно и проценти фосфата креча у млеку — т.ј. материјал за скелет и кости код човека, онда се тек види куда циља и чему води овако здравствено стање ове и сличне београдске мајке и њеног нараштаја.

Пре неколико месеци поднет је Народној скупштини пројекат Закона о сузбијању кожних и венеричних болести, којим је учињен несумњиво велики корак унапред у раду сузбијања и ширења полних болести, а све у циљу опште заштите народа од кожних и венеричних болести.

Надлежно законодавно тело посветиће своју пуну пажњу овом законском пројекту и учинити да у најскоријем времену добијемо потпуно савремени Закон о сузбијању кожних и венеричних болести.

Нама је овде намера да укажемо на извесне околности и рђаве навике махом профе-

сионалне природе, нарочито код београдских занатлија, извесних радника мушких и женских а код занатског и фабричног рада, где су дате велике могућности да се нарочито сифилис преноси и шири и то не сексуалним путем, већ при свакидашњем привредном занимању. Разуме се из незнања и необавештености о томе, какве се често опасности крију и код поштеног а заједничког рада у разним занатима у погледу преношења полних заразних болести, нарочито сифилиса.

Познато је свима, а нарочито обућарима, да код нас обућарски радници при ковању ципела употребљавају ексерчиће дрвене или металне, које сви они, колико их год кују ципеле и раде за заједничким обућарским столом, узимају из једне исте резервне кутије. Они готово увек узимају шаком више ексерчића, међу их у уста и отуда један по један ваде те закивају ђон или што друго. Кад им по свршетку посла ексерчићи преостану, они их узму из уста шаком те опет врате у ону заједничку кутију. Ово се затим свакодневно истим редом понавља.

У случају сифилитичних или сличних раница у устима, па и залечених ма кога од радника за столом, није тешко видети све штетне последице за остале здраве обућарске раднике за истим столом, па природно и за њихове породице и нараштај.

Потребно је овде имати на уму, да је сифилис готово неизлечива болест, врло често се понова доцније јавља, док с друге стране има и имуних т.ј. не болесних сифилитичара клицоноша, који сеју заразне и по околину опасне клице сифилиса.

Слично као код обућара, дешава се и код сарачког заната, затим у тапацнерским радионицама, где се израђују и кују канабета, шезлони, дивани, разне тапацнерске столице и слично, где радници такође држе у устима металне ексерчиће за време рада на тапацнерским предметима. Нама је позната вишеступна инфекција сифилисом код београдских тапацнерских радника, која је извршена горњим рђавим навкама при упражњавању тапацнерског заната. Професор опште хигијене Г. д-р Вилхелм Праусниц (Грац) наводи изрично примере овакве инфекције у својим научним делима.

А дали није могуће слично и у женским и мушким модним и кројачким салонима, нарочито кад се врши проба полуготових делова одела, хаљине и сл., којом приликом они распаравају капут, прслук, хаљину и мантил, да би исти при поновном удешавању и испробању чиодицама причврстили ради дефинитивног шивења? И они сви, мушки и женски, узимају по више чиода у уста и вадећи једну по једну прикачују делове хаљине при испробавању. Чиоде се после свршене радње опет враћају у заједничку кутију, да се сутра дан и даље понавља иста слика. Имао сам

прилике лично да видим приликом практичних радова из модерног париског кројења кандидаткиња на течају за наставнике опште занатских школа Министарства трговине и индустрије у Београду, како све оне за време рада држе у устима чиодице за прикачивање.

Има још један пут којим је могуће да се преносе и шире не само сифилис већ и друге крвне заразне болести (маларија, туберкулоза, бактерије стафилококе, изазивачи гнојних чирића итд.) и то директно у крв, а то је у берберским и фризерским радњама при бријању кад се, приликом случајних посекотина бријачем, употребљава за заустављање крви препарат у виду шипчице од стипсе (немачки Blutstiffer или Rasierstift).. Није ли дата могућност да се овом приликом, и то директно у крв, унесе макаква заразна клица, па и сифилис? То је више него вероватно. Хигијеничар д-р Ремлингер потврдио је својим испитивањима да се овим и сличним чврстим препаратима за заустављање крви могу преносити клице заразних болести. Овај стручњак испитивао је сличне препарате на пример камен од стипсе, који се као адстрингенс употребљава при бријању у фризерским и берберским радњама, узевши један комад из фризерске радње после двомесечне употребе и када је тај камен после употребе фризера опрао стерилном водом, нашао је да вода садржи 66250 бактерија, после другог прања истог камена, вода је садржавала 59150 бактерија. Ми смо својим испитивањем сличне врсте берберских алатки у Београду нашли стање још за 27% горе и очајније. Ове разне врсте бактерија, највећим делом заразне, припадале су врстама бактерија: коли, стафилокока, дифтерије, туберкулозе итд. и дуго су се одржале у животу.

Из овога што изложисмо горе може се лако извести закључак, да је најбоља превентивна заштита од заразе венеричним болестима не сексуалним путем код занатлија, да сваки радник има лично свој прибор и потребе за рад, и да никако не дира у туђ прибор, као и да се сасвим одвикне од држања ексерчића, шпенадли и др. у устима.

За имућније радње може се радо препоручити обућарски појединачни сто са алатом и прибором за рад, какав се види код београдске продавнице обућа једне фабрике, где су целисходност и хигијена потпуно заступљени. У сиромашнијим обућарским радионицама, где више радника раде за истим столом, апсолутно је потребно да сваки радник има лично свој део стола са свима потребама за рад. Исто све ово вреди и за раднике сарачких, тапацнерских и сличних њима радионица. Имао сам прилике лично да видим у културној Шведској још 1910 год. мајстора кројача, који врши само испробавање полуготовог одела на клијентима, како на левој руци више лакта има привезани мали јастучић са

стотинама разноликих чиодица на њему за прикачивање при испробању одела. Да сваки кројач и кројачица овако јастуче себи изради, није ни тешко ни скупо. Само их на то треба приморати — кад већ лично нису довољно свесни. Ову дужност на себе треба да узме Хигијенски отсек Општине града Београда.

Што се тиче шипчица од алуминијеве стипсе за заустављање крви по берберницама и фризерским радњама, треба исте одмах забранити, одбацити и уништити, затим обратити већу пажњу при бријању и у случају ипак малих посекотина за заустављање крви употребљавати препарате течне, или у виду помаде или пасте, која се узима стерилном ватом на врху дрвене шипчице и ставља на место посекотине, да се крв заустави. Дрвце са ватом баца се после употребе и увек ново узима и прави кад затреба.

Дужност би била београдских општинских санитетских власти, да одмах забране сваку употребу ових препарата од стипсе по берберницама и фризерским радњама, као што је то на пример још одавно 1910 год. урађено у Немачкој. Исто тако треба предузети кораке код царинских власти, да се овим препаратима уопште забрани увоз из иностранства, пошто се исти готово само увозе из иностранства! . . .

Пре три године одржао је једно интересантно предавање на медицинском факултету Г. д-р Шлосбергер, универзитетски професор и научник за сифилис из Франкфурта о новијим резултатима испитивања сифилиса. Том приликом професор г. д-р Шлосбергер објавио је да постоје „сифилитичари без икаквих оболења“, другим речима „сифилитичари који су за себе здрави, а у стању су да заразе друге сифилисом.“ Професор д-р Шлосбергер нагласио је тада, да се са успехом у велико ради на томе, да се и такви случајеви клинички доказују и распознају.

Ово последње сазнање медицинске науке даје целом овом питању још тежи и већи значај, и озбиљно налаже горе наведеним разним професионалним радницима сталну будну и најстрожију опрезност при своме раду, у смислу горњих излагања, а комуналној санитетској власти ставља у дужност, да се овим проблемом детаљно позабави и да заведе најенергичнију санитетску контролу.

Исто тако, требало би да се наш целокупни народ у опште одвикне извесних добронамерних али непрактичних обичаја, који никако нису добри а имају блиске везе са овим нашим излагањима. Заиста није савремено нити здраво да се пријатељи и рођаци љубе у уста при поздраву и сусрету, нити је добро да деца при поздраву са старијима овима љубе руке. А то ће се десити на сваком кораку, у свима друштвеним слојевима Београда. Место пољупца у уста довољан је при рођач-

ком поздраву и сусрету пољубац у образ, исто тако сасвим је на своме месту да деца при поздраву са старијима поклоне се љубазно и само се рукују. Код свих културних и цивилизованих народа једино се овако и поступа.

Исто је тако врло рђава и штетна навика у неуком и сиромашном делу нашега грађанства, по периферији Београда (о селима и паланкама и да не говорим), где нема водовода, да на пример сви укућани често пију воду директно из истога крчага, и то још најпре отвор крчага обришу шаком па га онда надигну и напију се воде. У многим нашим сиротињским кућама стаклена чаша је реткост, а и где је има вода се пије из навике директно из крчага, нарочито при летњем раду. Просвећивати и учити народ да у опште не пије воду, нити какво друго пиће (вино, ракију и др.) директно из истог суда, већ да се служи стакленом чашом, коју ће сваки за себе имати, било би неопходно и право добротинство.

У интересу општег здравља широких маса нашег грађанства, било би неопходно да општинска санитетска власт издејствује преко надлежних поверено одржавање у Београду и обавезно посећивање нарочитих хигијенских курсева са широким и савременим програмом за учитељице дечјих забавишта, учитеље и учитељице народних школа и у опште за све врсте васпитача дечјих. Шта више, ове би хигијенске курсеве требало проширити и на свештенике, па и општинске деловође, као што је то случај у Норвешкој, јер код нас у народу, нарочито у селу, свештеник игра улогу и првог и непосредног учитеља народног.

Министарство трговине и индустрије организовало је у Београду летњи шестонедељни течај за наставнике и наставнице опште занатско-трговачких школа. Као стручњак за физику, хемију и технологију са познавањем робе, сматрао сам за потребно да београдске курзисте упознам и са основима занатске и индустријске хигијене, нарочито у погледу могућности оштећења здравља и ширења разних болести код поједних заната и индустрије. Ова предавања са zgodним примерима изазвала су код свију учесника врло живо интересовање.

Следујући даље овај ред мисли и излагања, ми спонтано наилазимо и на извесне деликатне освештане верске обреде наше српске православне цркве, који такође чекају нужну реформу, првенствено овде са здравствено-социјалног гледишта. Да ли обред колективног давања светог причешћа народу т.ј. давање освешћеног вина у уста свима вернима *из истога путира, истом кашчицом*, као и брисање уста свима вернима после узетог причешћа *истом марамом није без икакве замерке*, са гледишта хигијене, а нарочито у погледу пренашања заразних болести, а на-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

рочито за време редњи, да не кажем епидемија, на пр. грипа, шарлаха, дифтерије и др? А шта тек да се каже о туберкулози и сифилису, чији се проузроковачи лако преносе путем додира? Наш народ је добар хришћанин и тако религиозан, да чак иде у цркву и кад је болестан, па се онда специјално и причешћује, јер верује да ће га баш та вера и то свето причешће излечити!

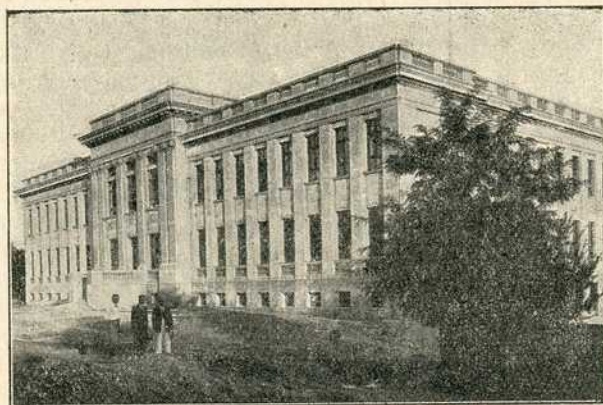
Потребна реформа и овде треба хитно и неизоставно да дође, и то у толико пре, што наша црква има већ извесних обреда који у суштини својој имају чист хигијенски — дезинфекциони — карактер, а то је на пр. кађење тамњаном и светом измирном за време разних верских и црквених обреда. Тамњан и света измирна јесу ароматичне али и првенствено антисептичне смоле. Исто тако последња новина на име постављање електричних сијалица на полилеје међу свеће у београдским црквама показује такође добру вољу и тачно разумевање наше цркве за здраву реформу.

На завршетку овог излагања мора се подвући потреба за енергичну борбу противу ал-

кохолизма и убиствене употребе других опојних дрога и сретстава (опиума, кокаина и др.), које се код свих друштвених слојева Београда све више троше, а нарочито код широких радничких маса и занатлија. Ово је значајно и са гледишта сузбијања даљег ширења заразних болести, јер хигијенску контролу над собом и својим радом може да води само сасвим присебан и трезвен радник и мајстор, док алкохоличар и пијаница неће бити способан за то.

Стручним санитарским контролним органима комуналним, који врше хигијенски преглед кафана, ресторана, продавница животињских намирница итд. биће у будуће дужност да контролишу и све берберске радње и фризерске салоне у погледу употребе забрањених и сумњивих препарата, као и да врше контролу над хигијенском организацијом рада по тапацирерским, обућарским, сарачким и фабричким и занатским радионицама, као и у кројачким и модним салонима.

Само систематска комунална и санитарна превентивна борба на свима фронтима противу општег социјалног зла води сигурном успеху.

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Милорад П. Зечевић

Значај конзервисања поврћа за исхрану са гледишта потреба градског становништва

Исхрана нашег народа веома је једноставна. То је утврђено од многих стручњака. Та једнострана исхрана запажа се и код сеоског и код градског становништва, нарочито код радног градског становништва у индустријским реонима. И једни и други запостављају у исхрани најприроднију храну поврће, кога код нас има и може да се производи у довољној количини да подмири потребе у исхрани и да се извози.

Према подацима, са којима располажемо, овакав је однос употребе поврћа у исхрани код појединих народа:

- наш народ поједе годишње просечно 67 кгр. поврћа;
- становник Русије 54 кгр. поврћа;
- становник Немачке 115 кгр. поврћа;
- становник Француске 150 кгр. поврћа;
- становник Америке 164 кгр. поврћа.

У нормалним приликама, под условима правилне и рационалне исхране, један становник треба да поједе годишње 270 кгр. поврћа. Из упоређења ових бројка о потрошњи поврћа, лако се може увидети колико наш народ изостаје у употреби поврћа у исхрани. Градско становништво још горе стоји у том погледу, јер док Паризлија једе годишње 328 кгр. поврћа у средњем или 900 грама дневно дотле наш Београђанин једе годишње 95 кгр. поврћа,¹⁾ дакле не једе ни онолико колико једе онај алпски Немац, који и не зна како се може производити поврће, јер нема услова, али га једе у довољној количини, јер зна какву улогу поврће игра у исхрани.

У Америци 5% од зиратне земље заузимају стаклене баште и топле леје за производњу раног поврћа за исхрану свога градског становништва, а код Париза има преко 1000 хектара под топлим лејама, где се производи само рано поврће за исхранбене потребе грађанства Париза, дотле у нашем Београду нема ни једног квадратног метра под топлим лејама за производњу раног поврћа. Наша природна стаклена башта Приморје, под чијим сивим небом биљке непрестано расту и цве-

тају остаје неискоришћена, сунце троши своју енергију бесплодно, а ми увозимо рано поврће из Италије и Египта да своје потребе у њему подмиримо!

Од увек се говорило и писало, па се то и данас ради, како треба скувати и испећи оно што се употребљава за храну, а заборавља се увек на употребу најприродније хране поврћа, нарочито на употребу поврћа у пресном стању.

Овакво стање исхране београдског грађанства може се сматрати као неприродна појава. А таква је исхрана сумњива и рђава. Последице овакве исхране запажају се у разним болестима људи. Језгро нашег народа, — сеоско становништво — које има све природне услове за добар живот, добру и правилну исхрану, оболева исто тако од оних болести од којих оболева становништво индустријских реона и градско становништво — од авитаминозних болести.

Тражен је узрок овоме. И утврдило се да узроци овога јављања нису у рђавој храни, већ у неправилној комбинацији хране, у режиму исхране — једностране хране. И човек је дете природе. И као дете те природе, он се далеко удаљио и отуђио од своје мајке природе у свему па и у питању исхране. Избацио је из своје исхране многе природне производе, који су од неоцењиве вредности за његово здравље, нарочито поврће. Тиме је одстранио мешовиту храну, зашта је чак и његов организам удешен и на тај начин насилно врши измене у функцијама свога организма. И док с једне стране оставља у исхрани природне производе, који у заједници са осталом храном чине идеалну мешовиту храну, дотле и другу храну обесцењује у данашњој кујни, која не одговара стварним потребама људског организма и његовом здрављу.

Да се отклоне ове последице, које долазе од рђаве и неправилне исхране, у свима културним земљама препоручује се што већа количина поврћа у исхрани и то пресном стању.

Јер, пресно поврће не само што је добра, укусна и лако сварљива храна, већ је и неопходно за одржавање здравља људског,

¹⁾ Податак за Београд г. Слободана Видаковића из књиге „Наши социјални проблеми“.

Поврће садржи неке тајне материје, које су неопходне у храни и које су незамењиви фактори живота. Те тајне материје назване су витамини. Шта витамини претстављају и шта садрже наука није досада одредила, али је наука утврдила довољно и јасно да је њихово дејство за људски род од огромне вредности.

Поред тога је пресно поврће богато садржином минералних соли, а тако исто у поједином се поврћу налазе беланчевине и шећер у најидеалнијем саставу, које организам може одмах да употреби.

У свима културним земљама не говори се више толико о подизању правих апотека за куповину лекова за чување народног здравља колико се говори данас о „Зеленим апотекама“ тј. о гратским повртњацима, о подизању комуналних повртњака за производњу поврћа, које много корисније може да послужи оздрављењу радног народа од праве апотеке и њених лекова.

Тамо се широке масе народа, нарочито широке масе гратског стновништва упознају путем комунално-хигијенске пропаганде, о томе како се може и треба куповати калцијум, калијум, гвожђе, јод, витамине и др. који су потребни и неопходни за нормално развиће и здравље људског организма куповати не у апотеци, већ у продавници поврћа и воћа или самом гратском повртњаку. Напр. све врсте витамина и све минералне соли могу се унети у организам у довољној мери употребом пресног поврћа, као: купуса, патлиџана, шаргарепе, спанаћа, зелене паприке, бораније, грашка, боба, кромпира, салате, леће итд.

Али то поврће, које пресно употребљено у исхрани игра тако важну улогу, може на отвореном месту у башти да расте и да се производи само у извесно одређено време, а то се време односи на период кад не владају мразеви и када траје вегетација биљака у нашим приликама поднебља. Број тих дана мали је, и он се креће у средњем 100—120 дана. Према томе, пресним поврћем, које се производи у башти, хранимо се у току малог периода времена, приближно 4 месеца у средњем, а 6 месеци за јужне крајеве.

Зато, да се такво поврће тј. у пресном стању може употребити у исхрани и у оно време кад не може да се производи, кад га нема у башти, оно се или производи у топлим лејама, или стакленим кућама, или се произведено пресно поврће у летње доба оставља и чува за зиму.

Код нас није развијен посао гајења раног поврћа под стаклом, већ такво поврће у зимско време увозимо из Италије и Египта разуме се за потребе богатих класа. Али преко лета производимо најбоље поврће које извозимо, а нисмо вични да га сачувамо за зимску употребу и да уштедимо себи куповину увезеног раног поврћа. Међутим, са малим тру-

дом може свако домаћинство да осигура своју исхрану пресним поврћем у зимско доба произведеним у својој земљи. Онда, кад настане главна берба поврћа, кад је навала на пијаца са довозом и велика је понуда упућена на адресу потрошача, може га набавити по ниској цени сваки који не може да га произведе и сачувати за зиму, кад га нема и кад је скупо. То исто може да уради и онај који га производи. Дакле пресног поврћа у зимско доба може имати свако, а то се постиже рационалним чувањем или прерађивањем у такво стање да се дуже и лако може сачувати, али тако да у том чувању задржи што већу особину и вредност пресног поврћа.

И за један и други облик чувања поврћа постоје извесна знања, до којих се дошло путем науке и праксе. И данас, ни привредна, ни здравствена политика једне државе па ни општине не може да се води савремено, ако њени грађани нису упознати са знањем о чувању хране и ако се та знања не примењују онако како су га наука и пракса пружили. Знање о чувању хране, па и поврћа, треба да је дубоко укореењено у широке слојеве народа и код нас, да би и наш народ ушао у ред културних народа у погледу познавања савремених питања која се односе на правилну и рационалну исхрану.

То су главни и важни разлози који су нас руководили да о овом питању пишемо и за читаоце престоничког часописа „Београдских општинских новина“, јер сматрамо да има великог интереса да се грађани Београда упознају са значајем овога питања да би повећали потрошњу поврћа, јер Београд је у опадању сваке године у потрошњи поврћа у исхрани, а то је велико зло и доноси све теже и теже последице у здравственом статусу Београђана.

Зашто се и како чува и конзервише поврће. Хемиски састав производа, који служе за храну, чине ове главне материје: беланчевине, масти, угљени хидрати, минералне соли и витамини. Прве три органске материје образују најбољу хранљиву средину за развиће разних облика микроорганизам, а то су невидљиве голим оком материје које производе кварење хране. У резултатима животне делатности тих микроорганизама добија се потпуно рушење органских материја, а крајњи резултат тога рушења органских материја јесте кварење хране.

Дакле, у већини случајева кварењу хране узрок су микроорганизи који се налазе у ваздуху. Они се залепе на храни и ту остају. Ако је храна производ биљног порекла, као што је поврће, оно има споља заштитну навлаку и благодарећи тој навлаки микроорганизи не могу да уђу у унутрашњост њихову. Али код најмање механичке повреде такве хране споља, а исто тако и код држања на влажном месту, довољно је да омогући брзо

развијање и размножавање тих штетних организама. Ако само нађу повољно земљиште за своје развиће, ови се организми са невероватном брзином шире и својим спорама заразе, не само другу здраву храну, већ и околни ваздух и тако невиђено путују док поново не нађу повољно место за своје развиће. Дејство тих пионера-рушитеља — може да се спречи само тако, *ако производе хране и храну чувамо здраве, добре и чисте у местима где нема услова за њихово развијање, или у безваздушном простору.* Али и код оваког чувања може се донекле постићи успех, ако се штетни организми удаље; но њихово удаљивање, ни код најпажљивијег прања, не може да се идеално оствари!

Постоје хемијска средства, као: салицил, бензол и друге киселине којима се спречава кварење хране, али она баш са хигијенско-здравственог гледишта нису за препоруку.

Постоји чување хране помоћу алкохола који се спрема у облику чистог шпиритуса, затим помоћу арка, рума, коњака и тсл. Овим се начином уништава укус и састав хране, те се ни он не препоручује.

Код чувања хране, па и поврћа које служи за храну, главни је задатак да се одстране или умртве микроорганизми и да се спречи развиће нових организама одузимањем услова за њихов живот. То се најбоље постиже *конзервисањем.*

Уопште познате методе конзервисања хране задовољавају горњи задатак чувања, али је мало метода, које испуњавају новије захтеве, а то је да се у храни сачува потпуна витаминска вредност, здрава и укусна вредност хране.

Конзервисање хране може се поделити на три групе:

- 1 на конзервисање путем сушења;
- 2 на конзервисање путем ниске и високе топлоте; и
- 3 на конзервисање помоћу средстава.

Сушење је најстарији начин конзервисања хране. Трајашност хране при чувању код овог начина конзервисања постиже се путем умањивања воде, а то значи уништавањем једног од оних услова за живот микроорганизма. Резултати су код овог начина трајни, али са рђавим и измењеним обликом и укусом хране. Данас се сушење примењује само ако храна не може да се конзервише на други начин. Постоје и нарочити апарати за сушење код којих се добија сушена храна ближа у сировом стању.

Конзервисање на ниској топлоти. Код овог начина храна се може чувати на ниској топлоти, тј. конзервисати путем хлађења (смрзавања). Код чувања хране на ниској топлоти ова мора бити најмања од 0°—5° Ц. На овој се топлоти спречава развијање микроорганизма, али се не умртве. Овај је начин примењивна ограничен број хране.

Ипак се данас сматра да је најефикаснији начин конзервисања хране путем вештачког хлађења (смрзавања), нарочито поврћа. Само на овај начин може да се сачува специфични мирис и укус поврћа, свежина, хранљива вредност и може се у свако доба употребити као пресно.

Вештачко хлађење хране уопште задобило је широку примену у свима великим градовима Америке, Енглеске, затим у Француској, Немачкој, Италији и другим земљама. Индустрија вештачког хлађења направила је велики прогрес у последње време. Маchine за вештачко хлађење достигле су велико савршенство и данас имамо и аутоматских машина са специјалним апаратима. Увођење индустрије хлађења у пољопривреди означава нову епоху и велики значај за добро организовање продаје производа који служе за храну, нарочито меса, млека, млечних производа, воћа и поврћа, па се очекује покрет у том правцу и код нас, нарочито због тога што је Југославија велики произвођач хране којој је потребна примена вештачког хлађења при чувању и транспорту.

Конзервисање на високој топлоти и стерилисање. Код начина конзервисања хране под дејством високе топлоте постиже се потпуно уништавање микроорганизма, али кад оваква храна дође у додир са ваздухом долазе и нови микроорганизми. Ако ови нови микроорганизми нађу средину са повољним условима, онда доводе до новог кварења хране. Овај се начин засада највише примењује за спремање пекмеца, (мармеладе) и сирупа чиме се постижу добри резултати. Код поврћа овај се начин примењује за патлиџан за спремање сока („парадајза“) са джимом кувањем. Али се код овог начина ипак нарушава састав, боја и укус хране, а што је најглавније *уништавају се витамини*, који су осетљиви на високој топлоти. Ове рђаве стране код овога начина конзервисања поправљају се донекле *стерилисањем.* Стерилисање има то преимућство што се уништавају микроорганизми под високом топлотом, онда херметичким затварањем хране спречава се прилаз нових микроорганизма, а храна конзервисана на овај начин не губи у пуној мери од састава и особина, које има у пресном стању. За овај рад има и специјалних апарата.

Конзервисање помоћу средстава. Код овога начина примењују се средства, као: шећер, мед, пресолац, салицил, сирће и друге киселине. Она се могу применити само код појединих случајева.

У домаћинству је најбоље не примењивати један метод конзервисања и сваке године. Најбоље је мењати или вршити комбиновања: једну храну стерилисати, другу киселити, трећу сушити, а четврту чувати у пресном стању у подруму или другом погодном месту, које мора да је довољно суво и исто толико чисто.

Плодови поврћа могу се чувати у свежем стању конзервисати на разне начине. Ми ћемо овде говорити о оним начинима чувања и конзервисања поврћа који су применљиви у домаћинству — за домаћу потрошњу поврћа.

Чување поврћа у свежем стању

Ограничен је број плодова поврћа, који се на овај начин могу чувати. Свеже поврће може се чувати на ниској топлоти од 0° до 5° С и задатак је да се спречи развијање микроорганизама који су узрок кварењу плодова. У свежем стању може се чувати купус, патлиџан, краставац, карфиол, келераба, шаргарепа, кромпир, зимска ротква, цвекла, целер, пастрњак, лук, хрен, першун, празилук. Не могу се чувати у свежем стању: паприка, грашак, боранија, сочиво и бамбе.

Место где се поврће чува у свежем стању мора бити тако подешено да се у њему може одржавати постојана топлота, без обзира на топлоту спољњег ваздуха; та топлота може да буде од 0° до 5° С што зависи од врсте плодова; место мора бити суво, да се може лако проветравати, да буде јефтино, практично и трајно. Пред уношење поврћа ради чувања, место мора бити дезинфиковано. За овакво чување поврћа могу да послуже: подрум, сутерен, трапови, нарочите зграде.

Пред смештај, ради чувања, плодови се просуше на отвореном месту, сортирају и одвоје сви нездравни, па се здрави плодови слажу на гомиле, полице, или урове у влажан песак.

Поједини плодови поврћа овако се чувају у свежем стању:

Купус се чува у свежем стању, за домаћу потрошњу у мањим количинама, у подруму вешањем главица о греде или укопавањем у влажан песак. За ово чување, главице купуса ваде се са корењем, очисте се од спољњег лишћа, па се повежу по две и обесе на греду са окренутим кореном горе, или се са кореном укопају (посаде) у песак једна до друге.

Могу се главице укопавати у ров и слагањем чврсто једне уз другу, или у бразде, па се озго покрију. Кад се главице купуса укопавају у ров, слажу се овако: први се ред окрене са кореном доле, остали редови са кореном горе, а последњи ред опет са кореном доле.

У топлим пределима могу се главице купуса оставити на њиви, само се мало загрну земљом, или покрију лишћем, сламом или чим другим.

Карфиол се вади са кореном, очисти од лишћа и посади густо корен до корена у подруму у влажан песак. Тако се може сачувати доста дуго време.

Краставци, који се остављају ради дужег чувања и употребе у свежем стању у зимско доба, беру се зелени, позно у јесен. Овако обрани позно у јесен, могу се, на топлоти 2° до 0° С на погодном месту одржати до јануара. Беру се кад се плодови добро развију, но док су још зелени и док им семе није још узрело, али да је месо чврсто и здраво. Могу се чувати као јабуке у коморама на полицама или у подрумима, где се топлота подешава за њихово чување. И на овај начин могу да се чувају до јануара. Могу се чувати и на даскама под прозором у хладним собама.

Патлиџан црвен. У јесен док још није пала слана, беру се зелени плодови патлиџана на којима се остави што дужа петељка. Обрани плодови оставе се три дана у хладу. Зато време покажу се плодови који су подложни квару. Сад се одвоје здрави плодови, увију у свилену хартију, поређају у корпу, или сандуче, оставе у подрум или друго pogodно место у коме се не мрзне и чувају. Овако спаковани и остављени плодови патлиџана дозру у корпама око Божића, а могу да се сачувају до половине фебруара. Свежи су и укусни за јело.

Келераба се вади, очисти од лишћа и утрапи или у песак у подруму или у земљу у трапу. Може да се чува и на гомилама у подруму на висини од 1 м.

Кромпир. За зимско чување узимају се кртоле добро зреле, тврде, чврсте, здраве, које нису наклијале, које нису спарушене, без пега, рана и црвоточине, добро суве и чисте од земље. Подрум је добро место за чување кромпира, јер у њему може да се врши контрола, регулисава топлота и вентилација. Слаже се на гомиле високе 1 м. у виду пирамиде или сипа у преграде од дасака. У траповима се слаже у виду пирамиде.

Шаргарепа. За зимско чување вади се у октобру, очисти се од лишћа ниско, до основе, да се удаљи пупољак, да не би проклијале, али при овом чишћењу не дирати врат корена; просуши се и урови у песак у подруму у истом положају у ком је била, или се сложи у трап положено.

Зимска ротква вади се и смешта исто тако као и шаргарепа.

Целер. Очисти се од лишћа са сечењем ниско, и очишћене главице сложе се једна до друге у песак у подруму у истом положају како су биле у земљи и покрију песком. Може сечени део да се не покрива и из њега зими избије лишће. Може да се не сече лишће, па се главица урови у песак, а лишће остане на површини земље.

Пастрњак. Извади се корење, очисти од лишћа и урови у песак у подруму. Може да се остави зими у леји.

Лук црни и бели чува се у венцима или главицама на месту које зими не мрзне.

Празилук није осетљив на мразу. Вади се позно у јесен. Очисти се скраћивањем жила и лишћа, веже у снопиће и укопа до половине у земљу, или у песак у хладну стају или на отвореном месту.

Хрен се очисти и урови у песак у подруму.

Першун. Корен се вади у јесен, лишће се сече али не сасвим ниско и урови у песак у подруму. Кад се горњи део остави на површини, зими избије лишће. Може да се остави и на леји.

Резиме:

У подруму се чува у преградама или у виду пирамиде: кромпир, цвекла, ротква. На полице могу да се ређају: шаргарепа, целер, першун. Веша се о греде купус. У влажан песак се сади купус, карфиол, келераба, шаргарепа.

У надземним стајама. Купус се слаже у виду пирамиде.

Сипа се у преграде слојем дебљине 1 см.: цвекла, шаргарепа, кромпир.

Першун и целер могу да се закопају дупке или полошке у песак или земљу да врх остане над земљом, да пусти зими зелене делове итд.

Златко Дујмовић, новинар

Нови мост Краља Александра I

— Прометни односи Београда и Земуна у прошлости —

Да у потпуности схватимо значај и вредност што ће га нови мост Краља Александра Првог, мост за Земун преко Саве имати, не само за локалне интересе Београда и Земуна, него и за целу нашу Државу, те коначно за промет између југоисточне Европе и дела Азије, јер одувек је Београд „кључ Истока”, потребно је бар у најсажетијем прегледу осврнути се у прошлости и ту видети какви бејаху прометни односи и везе Земуна и Београда.

На месту данашњег Земуна налазио се негде, према тврђењима археолога, стари земунски град Тауранум, који је лежао на великом царском друму што везиваше Рим с Византијом. На једну страну тај друм иђаше преко Сремске Митровице, Осјека, Сиска и Аквилије у Рим, а на другу страну преко Ниша у Цариград. Преко Београда и Земуна, дакле, водили су путеве већ онда и спајаху Исток са Западом и обратно. Сва левантијска трговина, која је обогатила и Земун и Београд, ишла је понајвише овим главним друмом, од којег су се у Земуну и Београду делили други мањи али опет друмови, од велике важности. Београд и Земун бејаху, дакле, већ онда два града много упућена један на другог својим интересима, али их је раздвајала река Сава, преко које никада није било ваљане комуникационе везе. Мостови, саграђени само привремено и у стратегиске сврхе, никада нису служили и економској сврси, што би је требало имати таква прометна веза и на тако важном месту. Пошто је овде кроз целу историју, па све до Ослобођења, до пре 15 година, била и државна граница, то и овај факат бејаше једна тешка препрека. Само на одређеним местима и само дању могло се и у оно римско доба прелазити између Београда и Земуна. А у немирна времена тражило се нарочито допуштење за прелаз. Цар Марко Аурелије је шта више одредио, да Савом и Дунавом, уз границу римску, смеју пловити само римске лађе, што је све утицало на развитак и међусобне односе становника обеју обала Саве. Године 1018 помиње се први пут име „Земун” („Сермо”) а њему насупрот да је други град; то је данашњи Београд. У Земуну да је жива трговина, ту да постоје лађарски чекови (еснафи), ту да је база дунав-

ске флотиле, а у листинама средњевековним пише, да су земунски трговци били имућни и да се понајвише баве препродавањем и посредством између свога залеђа и суседног Београда. Ова је трговина нарочито цветала у 12 и 13 столећу, а касније све више опада због продирања дубровачке трговине, с којом је српски краљ Урош, отац краља Драгутина Сремског, склопио по њих повољан уговор.

У средњем веку нарочито је преквентиран друм што је водио из данашње Немачке преко Аугсбурга, Нирнберга, Беча уздуж Срема у Земун, па одавде у Београд и даље према Цариграду. Ова трговина, тим друмом са Запада на Исток, била је нарочито појачана онда, када су моћни талијански градови Ђенова и Венеција преузели највећи део ондашње светске трговине, те су овим најближим прометним путем преко Београда превозили понајвише колонијалну робу из Европе у Малу Азију и њену околину. Можда се никада у прошлости није осетило тако болно осуство моста између Београда и најисточнијег дела Срема као године 1684. Тада је аустриска војска, након своје победе над Турцима код Мохача, пошла према Срему да се пребаци преко Дунава. Бојећи се освајачевог насиља, велики део становништва, нарочито мухамеданаца, напусти своје домове и с породицама пожуре у Србију. Пут од Сланкамена до Земуна и од Митровице до Земуна био је пун бегунаца, које су почели, пре него што је дошла царска војска, да кољу и пљачку остатци разбијене турске војске. Моста за прелаз преко Саве није било.... Чамци и сви превозни објекти, накрцани бедним породицама нису могли на време све превести. Због тога су многи и многи чамци се преврнули. Настала је забуна и паника. А крвожедни Турци убијали су уз леву обалу Саве кога дохвате. Аустриска војска дошавши у Земун, направи са сплавовима мост до Аде Циганлије, а одавде до Београда саграде *стални дрвени мост*, преко којег пређе аустриска војска и након двадесетодневне опсаде заузме Београд.

Међутим, постоји једно тврђење, да је већ раније у време, када је и Земун потпадао под власт београдског паше, постојао (око

године 1570) између Земуна и Београда сталан мост, преко којег бејаше прелаз слободан. Само што се ово тврђење историским поузданим документима није поткрепило.

Мост, кога су подигли Аустријанци уклоњен је према прелиминарном уговору од 1. септембра 1739, по коме су Турци опет добили Србију. Порушена су и утврђења што су се налазила на ушћу Саве у Дунав. И остаци тих утврђења и остаци циглана недалеко Земуна, у којима су се пекле цигле за ова утврђења, постојали су све до године 1894, када су раскрчени и порушени.

Године 1770 до 1780 била је најинтензивнија трговина у Земуну и на његовим прометним путевима, међу које спада и промет са Србијом и даље са Истоком. Хецингерова статистика промета робе наводи, да је год. 1817 преко Земуна увезено у Аустрију 2.539.602 центи робе (и то 13.717 центи вуне и памука, 72.811 комада јагњеће и јареће коже, 537.830 кордована и сафијана, 37.830 комада рогате марве итд. Све се то превозило преко Саве и Дунава обичним дереглијама, јер моста није било, а данас иако је само жељезнички мост, ипак је паробродски саобраћај неупоредиво савршенији.

Таубе пише: „Земун је велика и добро насељена трговачка варош, која лежи у углу што га чине Дунав и Сава на своме саставу прекопута од Београда. Варош сама лежи више на Дунаву него на Сави, преко које је водио мост у Београд, али је овај 1739 године уклоњен. Положај вароши је низак, на подножју брежуљка, који се на западној страни вароши од капије варошке стрмо уздиже. Када се човек попне на врх тога брега и удаљи четврт сата од капије, тада куће покрију Саву, те Земун и Београд изгледају као једна јединцата варош, у чије улице човек гледа... Купа и Сава доносе много лађа и чамаца из Хрватске и Крањске с немачком и талијанском робом; а Дравом и Дунавом долазе лађе из Штајерске, Мађарске и Аустрије с немачком, француском и енглеском робом... Одавде човек може послати новац и измењати га за све земље Европе и Азије, што је без сумње поуздан знак по коме се познје разграната и велика трговина.” Нарочито за Земун Таубе каже: „Царина има овде велики приход; јака трговина и бродарство, положај на двама рекама у лепој долини, кратка и блага зима, множина странаца свију народности и друге околности, све то чини, да је варош пријатна и жива.”

И Београђани и становници околине београдске (места Вишњица, Палез, Кумодраж, Жељезник итд.) бежећи испред насиља што их у Београду чињаху Турци, долазили су у великом броју у Земун, настањујући се у њему стално. Тако је године 1791 једна улица горње вароши по њима прозвана Кумодраж. Када је године 1795 пренесена у Земун

из Београда зараза страшне куге, одређен је начин општења и разговарања Београђана и Земунаца овако: близу данашње железничке станице била је једна кућа у којој је био смештен вод коњаника земунског гарнизона. Ови војници су патролирали овуда, пазећи да се не повреди државна граница и сазнавши какву вест, јавили би је брзо у град. У наведену кућу бејаше ограђен простор и у њему је смештена дрвена шупа, барака, с балванима за седење. Београђани, који су долазили овамо на било какав службени или приватни разговор, смели су да иду само у тај ограђени простор, где су их дочекивали они Земунци с којима су хтели разговарати. Због овако скученог саобраћаја с људима и робом, између Београда и Земуна и због куге нанесена је велика материјлна штета и Београду и Земуну.

Д-р Р. Марковић пише о Београду и Земуну, а у вези с питањем о коме говори овај чланак и вели:

...Дотле су земунски трговци снабдевали индустријским производима Западне Европе Србију и велики део Бугрске, а с друге стране куповали су земаљске производе и сировине, које су речене земље производиле, па их слали у Беч. Ову улогу у трговини почео је сада (око 1845 г.) себи Београд присвајати нарочито после устанка под Милошем Обреновићем. У почетку 19. столећа, Земун је био у трговачком погледу, далеко важније место од Београда, а откада су пароброди пошли Дунавом, Земун и Београд подједнако су у трговачком значају и надмећу се ко ће кога надмашити; па чак и с погледом на број становника, Београд није много умакао од Земуна. Али кад се контумац укинуо, Београд поче брзо присвајати сву источну трговину, па је за кратко време претекао Земун, тако и бројем становника. Како се трговина све више усредсређивала у Београду, то је саобраћај између Земуна и Београда бивао све живљи. С тога и видимо, да се ради на установљењу бољег и уређенијег саобраћаја између речених вароши. Да је и пре овога доба било међу њима промета види се по томе, што је године 1776 превоз из Земуна у Београд издан под аренду за 15.000 форинти, за оно доба заиста силан новац.

У то је време за персонални промет између Београда и Земуна и обратно требало увек за сваку особу нарочита писмена дозвола. Четрдесетих година прошлога столећа покушао је неки Вилхелм Маркварт да уведе локални речни саобраћај између Земуна и Панчева. Но пароброд бејаше посве неподесан, а као занимљивост спомињемо, да му димњак беше сазидан од цигаља. За време 1848 г., могло се између Земуна и Београда слободно прелазити, те су тај саобраћај вршили аустриски бојни бродови речне флотиле. Међутим, већ раније, године 1831, завело

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је Дунавско паробродско друштво редован саобраћај рекама између Земуна, Београда и Панчева, али тај потхват беше кратка века. За време светског рата спојене су обе обале Саве, Земун и Београд, неко време понтонским војним мостом, који је од стране Аустријанаца уништен. Жељезнички мост, кога су такође Аустријанци у то време уништили, одмах је по ослобођењу 1918 г., оправљен јер је била неодгодива животна потреба.

И тако долазимо до момента у који пада мисао за подизање пешачког и колског моста преко Саве код Београда. Мисао се остварује и за годину дана биће Мост Краља Александра I, предан употреби и промету.

Нестало је границе на Сави, нема више препрека, свако ће моћи пешице по сјајној асфалтној стази ићи из Земуна у Београд, из Београда у Земун. Туда ће јурити блештава

Градња земунског моста Краља Александра I

лимузина, за њима трамваји; некадашња пустиња између ових двају градова процветаће и оживеће.

Градњом Земунског моста почело се 1930 године и он је према првобитном уговору требао бити готов 8 јуна 1933 године. Међутим, наступиле су препреке: много је било натезања са експропријацијом земљишта на београдској страни, које је потребно за подизање вијадукта до самог моста, затим због познатог мораторија Немачкој, она је обу-

ставила слање челичне конструкције за овај мост, који се требао подићи на рачун репарација. Коначно су обе запреке уклоњене и решене, па ће земунски мост бити, према новим клаузулама уговора, предан промету најкасније до јесени 1934 године. Стварно је закашњење, дакле, нешто преко 1 године дана.

Цео рад врше две фирме: сам мост, тј. његов челични део, конструира једна немачка фирма, а путове и бетонске радове изводи француска фирма. Ова последња поставиће тротоар и колник на самоме мосту. Пет стотина радника раде, на смену, дању и ноћу. Све оно описати што раде тих тисућу руку и бавити се проблемима који се возе по напрегнутим мозговима свију запослених овде инжењера, било би немогуће. Задовољимо се са неколико маркантних и карактеристичних бројака, а поглед на саму градњу тога моста, који је први „ланчани“ мост у Југославији и који с монументалним панчевачким мостом спада у ремек-дела технике код нас, поглед на све то говори сам куд и камо више од свих речи.

Свеукупна тежина гвоздене конструкције моста Краља Александра I износи 7.200 тона. Полагање челичних ужета, која ће, подупрta о стубове носаче, држати целу конструкцију моста, морају бити пажљиво и на засебан начин превезена несавијена из Немачке и монтирана. Само тај посао захтева интензиван рад од неколико месеци. На самом мосту биће коловоз широк 12 м. и два тротоара од по 3 м. ширине; све то износи 18 м. па ће, према томе, цео мост толико бити широк, тачније за још 1 метар шири. На земунској страни налази се вијадукт. Он је на највишем месту висок 21 м. а дуг је 250 м. За градњу тог вијадукта и потпорног зида узањ утрошено је 4.000 м³ бетона. Од краја тог вијадукта па до земунске железничке станице води улица, широка 25—30 метара, по којој ће ићи двострука трамвајска пруга; с обе стране тротоара, а у средини широки аутомобилски пут. Тај је пут дуг око 4 до 4½ километра. На београдској страни је вијадукт над Карађорђевом улицом — од 18 метара дужине.

Отвор моста над Савом широк је 261 метар. Цео мост лежи на два голема стуба (за градњу тих двају стубова и још трију осталих, на којима лежи конструкција вијадукта на обе стране, утрошено је 40.000 м³ армираног бетона). За насип по коме је поменути пут и мост — земунска жељезничка станица, утрошено је укупно 492.000 м³ камена. Успон на мост омогућен је на свакој страни одмах по красном степеништу уз по један голем стуб—носач. Одмах уз то степениште налазиће се на свакој страни моста трамвајска чекаоница као трамвајске станице. Мост ће бити украшен са по два уметнички израђена лава са сваке стране моста, од којих је сваки тај лав висок четир метара, дугачак пет мета-

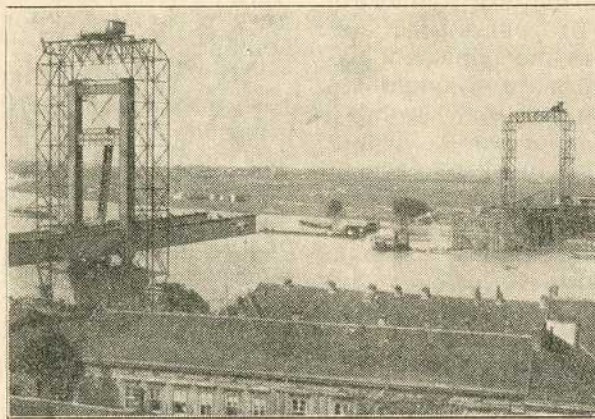
www.unilib.rs

ра и широк два метра; изграђени су од камена.

Као кратак интермецо, споменимо и Панчевачки мост, који је за Београд од исто тако велике важности као и земунски мост, јер престоницу везује брзо и непосредно са Банатом и целим оним крајем. Међутим, у упоређењу градње тих двају мостова, видимо један парадокс. Док је жељезна конструкција панчевачког моста већ давно довршена, приступни путеви нису готови и не могу се још за две године довршити, јер није довршен 90 км. дуг насип, који опасује тзв. панчевачки рит и који ће бранити од често набујалог Дунава приступни пут до Панчевачког моста. Насупрот томе, приступни пут до моста Њ. В. Краља Александра Првог, већ је готов, али сам мост биће готов тек за годину дана. Истина је то, која наводи на кратко размишљање, коме би закључак могао бити и овај: зашто се није прво потпуно довршио један мост (н.пр. за Земун, јер је његово подизање скопчано са мањим комплексом радова, и јер је он сам по себи мањи), а за

тим би се могло започети с радовима на другом мосту?! Но тако ће и панчевачки мост коначно прорадити за две и по године, а земунски за годину дана — разуме се не буде ли нових непредвиђених препрека, — то оставимо све ове медитације, које су у својој завршној линији опет само празна размишљања, јер стварност је, и у овом случају, друкчија.

Сваки Београђанин искрено ће се обрадовати онога тренутка када први пут ступи на мост Њ. В. Краља Александра Првог, а исто тако ће се поносно радовати када први пут закоракне на панчевачки мост. Оба ова гигантска техничка дела за око су лепа, али она у својој сржи доносе корист и добра не само престоници и њеној околини, него целој нашој Држави, и напokon у крајњој консеквенци свим конструктивним елементима ових предела Европе, јер сви ми у тим техничким делима морамо видети општу корист и допринос општем изграђивању привредног и друштвеног благостања и живота нашег.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

Јавна говорница:

Д-р Чедо Ђурђевић, санит. ђенерал у п.

Проблем посебних власништва станова у заједничким кућама

Под рубриком „Јавна говорница“, „Београдске општинске новине“ ће од сада као орган Београда, пуштати све написе, критике и питања из редова грађанства, које се по својој садржини буду односила на комунално-социјалне проблеме наше престонице, а својим тоном имала карактер апсолутне непристрасности и објективне начелности. За објављене написе у „Јавној говорници“ „Београдске општинске новине“ ће плаћати сто динара од написа. Сви написи морају бити потписани.

Нема тога јавног радника, био он лекар, комунални политичар или државник, који неће признати пуну корисност социјално-напредних и здравих иницијатива — као што је анкета станова, извршена прошлог месеца од престоничког часописа „Београдских општинских новина“. Са пуно интересовања проучили смо све оне добре студије и прилоге у тој специјалној свесци о београдским становима, и тај озбиљно и детаљно обрађени материјал нагнао нас је да га и ми допунимо са једним значајним детаљом, који ту случајно није довољно дотакнут и проучен. То је питање т.зв хоризонтално власништво, власништво појединих спратова, па и станова у једној заједничкој кући.

Држимо да треба питање засебних својина спратова проширити у питање засебних својина станова, јер Београду није неопходно потребно ићи у висину да би се добио у засебно власништво стан у заједничкој кући. То се може исто тако учинити, ако се буду у заједничкој кући изградила и по два стана на једном спрату, који би били у засебним власништвима.

Један наш комунални писац тврди да би коштање једног стана у заједничкој кући било 20—30% јефтиније, него кад би се на истом земљишту подигла кућа само са једним станом. Тако исто тврди се да би грађење заједничких кућа допринело да становање не кошта више од 20% стварних прихода већине београдског становништва. То је врло вероватно, нарочито оно прво, али то би исто вредило, ако би се подигла два стана на једном спрату, јер може наступити случај, да се та-

ква заједничка кућа подиже у узаној улици, где не би могла да се подигне на 4—5 спратова са приземним у узаним улицама за 5—6 засебних власника станова. Сем тога ту би се појавила и потреба лифта, што поскупљује грађење.

У таквом случају би свакако било боље да на једном спрату буду по два стана. У том би случају свакако била озидана већа површина на градилшту (плацу), али накнада би била у заједничком дворишту и по могућству и врту не само те заједничке куће већ кућа целога блока, уоквиреног од више улица. Дакле потреба је, која се и иначе јако осећала код нас, да се обрађују цели блокови између више улица, а не само поједини плацеви без обзира на друге у блоку. Тако се махом сада и зида на новим блоковима по западним градовима, само не, на жалост, код нас! На тај се начин добија у рационалнијем распореду дворишта и вртова, те се има вишеструко ваздуха и светлости при изграђивању исте површине итд.

На жалост, код нас се још није дошло до тога иако је та потреба живо и очито претстављена пре више година, приликом изложбе Генералног плана Београда и његове изградње. Ту се најочигледније испољио чудовишни облик многих плацева у Београду у облику пантљике и више пута скоро потпуно покривање тих плацева зградама или претежно бочно изграђивање таквих плацева, дуж целе дужине и без обзира на суседне.

Морамо овом приликом напоменути, да се при изградњи таквих заједничких кућа мора имати обзира и на начела изграђивања градова у вртovima (Gardenstädte, Gardencities), као и у другим земљама што се ради.

Код нас се, на жалост, још и данас пледира за што јаче идење у висину и код тесних улица и за што веће покривање градилишта зградама да двориште у ствари ишчезне или остану од дворишта само усправни тавници или бунари, где са прозора, који гледају у те бунаре, на доњим спратовима, нико и никад не може сагледати сунца ни месеца. У осталом, та се појава чешће виђа и по улицама код високих кућа у узаним улицама, махом средишног дела града на доњим спратовима.

www.unibg.org
У Београду, Италији, Француској и другде може бити засебна својина по спратовима и становима. У Италији пре више година држава је подигла станове за државне чиновнике, који постају власници тих станова после извесног броја година, кад уредно отплаћују амортизациону рату у облику кирије.

Поред врло значајног разлога, што се смањују издатци за подизање станова у заједничкој кући, ми имамо још и друге разлоге за то, да се што пре донесе Закон о посебним својинама станова у једној заједничкој кући. Велики је социјални разлог да имамо и по градовима што више власника непокретне својине, како би и економски осредњи људи могли донекле стабилизовати своју уштеђевину и како би дошли до крова над главом, те не би морали плаћати кирију другоме, која у најмању руку износи бар 25%, а често и много више, од стварних прихода. Вредност кућа је најмање колебљива у данашњој и сувише „динамичкој“ култури. Такви људи добијају свест власника, која их подиже, добијају и у очима других, нису бескућници, по паланачким схватањима.

Мноштво власника непокретности и у градовима има значај и за стабилизацију државе и народа у социјалном погледу. Кућевласници, или ако хоћете и становласници, имају много мање склоности ка комунистичким назорима него они што немају непокретности. То се до очигледности показало приликом велике социјалне и политичке кризе у Европи па и у нашој земљи после Великог рата, при чему ипак комунизам није могао код нас — са малим изузетцима — да заталаса широке слојеве народа а још мање да ухвати корена међу сељацима, код којих је највећи део власник непокретног имања. Тај се пример не сме изгубити ни даље из вида.

Према томе, дужност је нашој држави и општинама великих градова, на првом месту Београда, као и наших меродавних и немеродавних политичара, социјалним и другим јавним радницима, да свима силама пораде, да буде што више власника непокретних имања и у градовима, а то се најбоље може урадити доношењем Закона о заједничким зградама са засебним власништвом појединих станова, како би и слабији економски могли доћи до крова над главом.

И држава и градске општине треба морално и материјално да помажу задруге, које се баве подизањем станова за становање задругара, а нарочито такове, које се баве и подизањем заједничких кућа за више задругара. Тако исто и групе људи, који подижу заједничку кућу.

Државне, па и привилеговане новчане установе, као Хипотекарна банка и друге, држимо да би требало да првенствено дају зајмове задружним установама и групама које подижу заједничке куће. Шта више мислимо, да би се њима можда могли давати зајмови

по јефтинијој интересној стопи н. пр. за 1/2—1% јефтиније. Изгледа да би поменути заводи били сигурнији у наплати дуга, пошто таквим задужењима није циљ новчана добит, већ долажење до стана, за који се и иначе плаћа кирија другоме. У осталом, после доношења Закона о заједничким кућама и у садашњим презадуженим кућама радо би се станови засебно продавали, те би тако и Хипотекарна банка дошла лакше до наплате својих ранијих зајмова.

Зајмове, које би добиле задруге и групе за подизање заједничких кућа, вратили би заводима нови власници заједничких кућа, борећи се уз то и политички противу комунизма, пошто су власништвом непокретности већ стављени у социјални положај, који је у основи противан комунизму.

На тај начин водила би се и борба противу великих и гломазних кућа за издавање под кирију, противу т.зв. закупних касарна (Mietskasernen), које се често подижу без обзира на простор, светлост и ваздух и које су и са социјалног и са здравственог гледишта осуђене као велико социјално и хигијенско зло. Оне су особито опасне по нас, где се капитал за подизање таквих кућа показао да не води никаква рачуна ни о простору, ни о ваздуху, ни о светлости, већ само о ренти; и Закон му код нас не чини у овом погледу никакву сметњу. То ствара поред других социјалних узрока, да је 50½ свих смртних случајева домаћих радника и служавки у Београду од туберкулозе. Такве куће помажу да се ствара сталеж богатих рентијера па и доконих људи, што није баш желети са гледишта социјално-економског и социјалне правде.

Београдска општина, поред борбе да се дође до закона о засебном власништву станова, могла би и нешто више учинити за подизање заједничких кућа. Она би могла одвојити 20—30 милиона годишње за откуп земљишта на ближој периферији града, где су сада њиве и ливаде. Њој ће то земљиште већим делом бити потребно доцније за разне јавне грађевине и за социјалне и друге установе, а нарочито за паркове и шумице. Она би га доцније плаћала много скупље. Од тог земљишта један део, који није намењен парковима и шумицама и који није пошумљен, могао би се уступити, по цени коштања више интерес, поменути организацијама, које би подизале заједничке куће. Наравно да се при томе мора водити рачуна о брзој и јефтиној саобраћајној вези, која је за сада за нашу периферију једина — трамвај.

Ти би људи били општини благодарни, јер би дошли до јефтинијег земљишта; а за општину је у пуној мери значајно да изводи подижући, конструктиван рад, који није давање милостиње, већ који значи подизање — уз накнаду — радног, штедљивог и привређујућег слоја широких маса свога грађанства.

Јеврем Герасимовић

Мали и јевтини станови

Редакција часописа „Београдских општинских новина“ свој прошли број посветила је анкети малих и радничких станова у Београду. Ова анкета изазвала је велико интересовање, и одмах по изласку тог броја стигли су редакцији многи **нови** чланци по томе животном питању широких маса београдског становништва. Како су „Београдске општинске новине“ орган Београда и свих његових грађана, то ће уредништво објавити сва **нова** гледишта по овом највећем социјалном питању Београда, без обзира да ли се оно са истим гледиштима принципијелно слаже или не. Уредништво „Београдских општинских новина“ пружио је своја становишта по овом питању кроз чланке свога уредника и чланова Редакционог одбора, објављених такође у прошлом броју. Овог пута објављујемо прилог г. Јеврема Герасимовића баш зато што је он заузео скоро супротно гледиште према свима досада објављеним. Појмљиво је да се „уредништво Београдских општинских новина“ принципијелно не слаже са свим са многим гледиштима г. Герасимовића, која објављује у **Јавној говорници** овога броја.

Да у Београду има довољно станова за све грађане, то је очигледно, као што је очевидно да их ни половина није хигијенска, а лако је доказати да малих станова уопште готово и нема.

Разлози за овакво тврђење веома су прости. Да ли ће бити и убедљиви, то је друго питање, јер све зависи од мерила, а њега после рата нема, нарочито од кад је и нас захватила „урбанистичка“ мода, а свака мода је начин живота и рада натурен осталом свету од стране негативних елемената, у чистој егоистичној намери лаког живота на рачун слепих присталица такве моде.

Да су постојећи станови, такви какви су, јевтини, може се доказати и заобилазним путем. На једној страни број становника предратног Београда и његових друштвених појава, на другој број становника данашњег Београда и број његових друштвених установа, као што су биоскопи, утакмице, кафане, барови, кабарени, балови, чајанке, кермеси, клубови, матинеа, плаже, дамен-фризери, маникири, педикири и све остало томе слично. Додајте томе, да једна породица „мора“ преко лета да потроши половину кирије на плажу, преко зиме месечну кирију месечно на „друштвене приредбе“, с пролећа и јесени месечне кирије на утакмице, кермесе, вашаре, а женски свет преко године добар део кирије месечно на ондулације и другу „негу тела“, па ћете морати доћи до непристрасног и доказаног убеђења, да су данашње кирије, и

великих и средњих станова, више него сношљиве, управо много мање но пре рата и да износе много мањи део прихода станара него раније, нарочито када узмете у обзир неоспоран факт да је ретка породица у којој само један члан зарађује. То се уосталом доказује и приходима зграда које носе 8 до 10 и 12%, док свако друго предузеће доноси много више на уложени капитал. Под зградом ми овде подразумевамо само оне које су зидане по грађевинским прописима, без икаквих швиндлераја, којих има тако много благодарећи лабавој општинској и полициској контроли и никаквој интервенцији у до-стављеним случајевима.

Није нимало чудо што данас стан није стан, јер није довољан за онај број лица који у њему живе, те су зато станови, у погледу површине и запремине, претрпани. Сав живот је био, па и данас је, на улици и на јавном месту, на коме се мора показати, на који се мора трошити.

Ван сумње је, да је та пренатрпаност, да је тај промискуитет поразно деловао на телесно, умно и морално здравље наших грађана, премда се то тако јасно не види, јер је и ту поратни дух „покондирене тикве“ нашао друга мерила, разноврсне сурогате: место телесног здравља и снажне конституције узвитлану и прегладнелу линију, место умног здравља аривизам и рекламу, место здравог руменила пастел-фарбе, место морала сексапил. Да су ова мерила и ови циљеви живота дошли са дна друштва у целом свету, баш као што се поратни Београд напунио дном паланке и села, то није потребно нарочито доказивати, јер та мода већ пролази.

Тако смо дошли до резултата да Београд има релативно довољно јевтиних станова, али да ти станови својом кубатуром и површином нису довољни за своје станаре, да су дакле за њих нехигијенски!

Да ли су они уопште хигијенски?

И не улазећи дубље у питање данас заиста веома спорно, шта је то хигијенски стан, и најкраћа шетња кроз ма који кварт Београда, не искључујући ни „великоварошки центар палата“ сем неких ретких изузетака, Котежа Неимара и Професорске колоније, до неће нам резултат: зграда, страћара, зграда, страћара, и тако једнако.

Ако завиримо у ове последње, а налазимо их готово најмногобројније у центру, наћи

www.emo.rs њима једноставно... ђумезе, ниске, мрачне, без ваздуха, влажне јазбине!

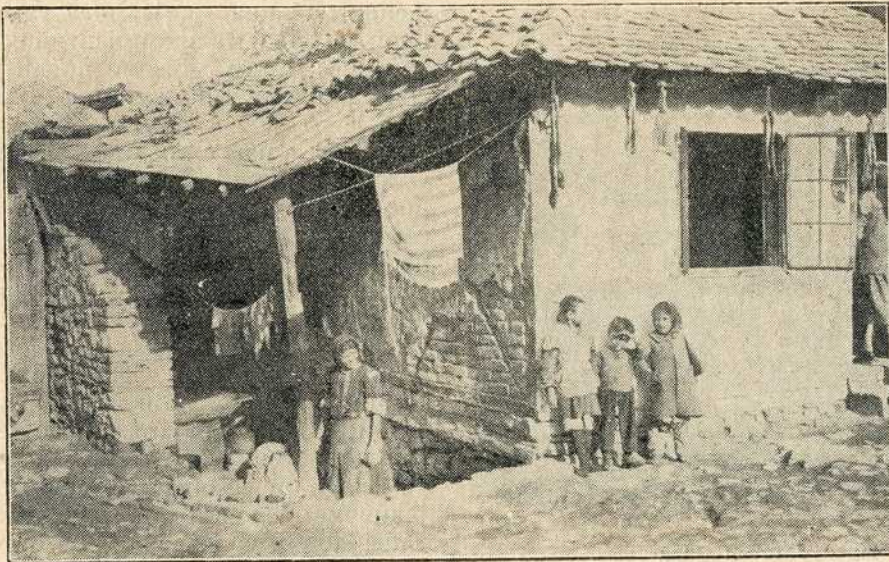
Али, нарочито кад имамо у виду заглашну вику и самохвалу модерниста и урбаниста, неће бољи резултат бити ни у новим зградама, најмање у помпезно названим палатама, обичним цинсхаусима. На једној страни улаз у мрамору, степенице оивичене оградом од кованог гвожђа, таваница у гипсу, плочице у кујни, — на другој хаусмајстор у вечитом мраку, без иједног зрака сунца, млади, гледају у бунаре који се зову светларници, без иједног минута сунца!

Анахронисми на све стране. Потпуно у духу „покондирене тикве“, поратне генерације која безусловно тражи у стану купатило, јер се тај знак господства види, али се у купатилу не купа, јер се тај знак господства не види, а после и кошта (загревање, вода,

широм целе фасаде, од пода до таванице! Половина таквих зграда мора неминовно бити нездрава.

Као што је некада у варошима систем кујне, трпезарије и собе за млађе у сутерену доносио шкрофулозу, а по селима нови систем собе и кујне на место изиданих и лицем с улице затворених блокова — неминован и богат извор свих могућих болештина, телесних, умних и моралних.

Зато свако решење које не одбаци тај систем неће задовољити основне захтеве хигијене, јер неће дозволити сунцу да за максимум времена плави сваку одају стана у којој се људи баве дуже времена, а то су све сем купатила, клозета, оставе и предсобља, кад оно служи само као гардероба. Свако решење које хоће у првом реду да води рачуна о хигијени, мора начинити русвај у данашњем

Стан у Скадарској улици

сапун, рубље)! кошта таман колико једна чајанка, која се види, као што се види и слој бојадисаног коломаза на лицу, док се нездравље под њим не види. Да купатило, просторија, плач, инсталација, стаје 15000 динара, о томе неће да води рачуна, јер то повећава кирију за читавих 100 динара.

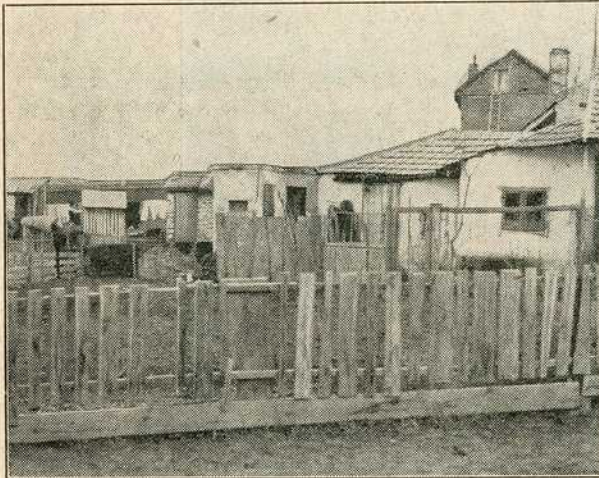
Међутим, у питању хигијеничности станова у новим зградама, мора се ипак признати да друкчије и не може бити у градовима, подразумевајући под градом и вароши, таква људска насеља већих и мањих блокова, издвојених улицама, у којим све зграде морају изићи на линију, где цело лице мора бити изидано зградама. Кад су такви блокови од хектара и мањи, плачеви беда од 300 метара, која се може многопроцентно покрити зградама, а саме зграде на више спратова, — онда ту не помажу ни најмодернији прозори,

уређењу градова и одбацили тобож хигијенски урбанизам великих зграда, као једну сулуду ствар пуну анахронизма.

Само један пример. Државне штампарије не подижу се сваке године, већ једном у педесет или сто година. Такву једну државну штампарију подижемо и ми у Београду. На страну најнесрећније место са гледишта комуникација и положаја приватних и јавних установа упућених на њу, поред толиких других места у близини станице, која за штампаријом плачу, ова зграда биће један уникум, ако се подигне на том, и самом по себи несрећном плацу за такву грађевину. Поред тога што та зграда мора бити мрачна, дакле нехигијенска, упркос свих модерних постројења и одељења, она ће својом висином од најмање 20 метара свом својом дужином од 130 метара затворити са југо-југо-ис-

Тоне стране једну уску улицу од 8 метара ширине, те њених 300 становника преко дана неће никад имати сунца сем тек после пет часова по подне. Међутим, пред том тобож хигијенском и модерном зградом Државне штампарије зврјаће празан сквер, ка југу дубок 40 метара, широк 90 метара, а пред њим пијаца још дубља ка југу!

Тако се подижу милионске основне школе и гимназије са стотином модерних одељења од којих само 25 учионица, те се у њима изводи галопирајућа полудневна настава. Подижу се стомилоните мрачне зграде за министарства, а женске гимназије још постоје у убиствено нездравим приватним зградама. Али на тој женској гимназији не види се да је гимназија, те је форма спасена. И сама општина! Подиже модерне путеве по Миријеву, а половина хипертрофираног атара дави се у блату или жабокречини!

Нова Јатаган мала

Није онда никакво чудо што се давно оперише са скупим становима, са економски слабиим грађанима, са диспропорцијом између закупа и прихода станара. Истина је, међутим, на другој страни.

Оно што се данас зове економски слабијим грађанима у ствари има два дела. Један је гомила профитера, сабрана са свих страна земље, нарочити тип малог рентијера, јер живи од социјалног старања економски средњег сталеза и социјалне политике Београдске општине и државе, а на рачун праве београдске сиротиње, док своју зараду троши само на оно што се види и у своме кругу кретања изиграва „елиту”. Други део је стварна београдска сиротиња: лица која својим личним узроком (болест, старост, младост, оптерећење децом), не могу довољно за живот да зарађују, — и лица која услед економских, социјалних и политичких прилика не могу довољно или ни мало да зарађују, премда

су за то способни. Њихов је број, дакле број праве сиротиње, заиста минималан, али њу мало ко помаже.

Све остало, ако је заиста сиротиња, придошлица је, која је као бескућник, а често и као добар земљовласник, дошла у Београд у намери да или нешто заради или да живи од плате ма какве, а у задњој намери ако не успе да падне на терет Београдске општине. У закону, међутим, стоји да свака општина има да се стара само о својој властитој сиротињи!

Колико су онда достојнији поштовања и сваке помоћи они који долазе сезонским послом и радом у престоницу, који ништа ни од кога не примају, који се са уштеђевином или без ње на крају сезоне враћају у своје родно место, пошто су по јазбинама београдским провели многе летње месеце, пролетње па и јесење!

Пошто смо се ослободили разних укорениених заблуда, које могу упутити решење овог питања малих и јевтиних станова погрешним путем, можемо прећи и на само његово решење, пошто претходно утврдимо шта је то мали стан.

Да би такав стан био хигијенски, први је услов да му собе буду окренуте југу, без иједне која би светлост добијала искључиво са севера, а најмање је потребно да има модерне прозоре, паркет, шприц-молерај, ксилолит, терасу и другу „урбанистичку” модерну згуду.

Колико ће соба имати, то зависи од броја и природе станара. На првом месту долазе самци и самице, који се, будући економски слабији, могу задовољити са једном собом, заједничким претсобљем или дужим ходником који би десервирао већи број соба, и заједничким клозетом. У случају породице без деце, довољна је већа соба за спавање и седење, која би служила и као трпезарија, и једна мала кујница, поред предсобља, клозета, оставе. За породицу с малом децом, потребна је још једна соба, која би била искључиво спаваћа соба. За породицу с већом децом, требају две спаваће собе, трпезарија (општа соба) и мала кујница, поред поменутих споредних одељења.

Да би се задовољио први услов хигијене, сунце, очигледно је да се касарнски тип мора одбацити, сем случаја станова за самце, за породице без деце и за породице с малом децом. Па и у том последњем случају зграда може на спрату имати само два стана.

Тако се тежиште питања своди на двоје: 1) како да се ослободимо нехигијенских станова? 2) како да дођемо до хигијенских и јевтиних станова?

Први задатак може се решити једино по гласу закона: ако закон одобрава, а кад одобрава онда и наређује, да се такве зграде одмах поруше. Треба их порушити без чекања и без милости, и без накнаде, јер су

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

такви станови давали својим власницима огромну и нечувену ренту а огромну и непроцену штету телесну, моралну и умну и старинама, и грађанству, и народу нашем. Тиме ће се постићи још и то што ће се из вароши разјурити све оно што је у њу дошло јевтиног шифара ради, а натераће се они тобож економски средњи грађани да пређу у тобож скупе али здраве станове који данас зврје празни.

Ако се ове јазбине не поруше, никаква мера неће помоћи, јер Грешемов закон не важи само за монете, већ и за зграде: гори станови, будући јевтинији, истиснуће из саобраћаја боље који ће остати и даће празни. Јер ако данашње кирије износе колико износе, то је зато што су оне функција (сем ретких изузетака опште и личне конјуктуре) вредности зграде, вредности плаца и извесних других независно променљивих као што су општи трошкови, неиздатост станова и, пре свега, правна несигурност, која је дошла као последица, не „социјалности“, већ неморала у законодавству, судству и управи, у главним функцијама саме државе. Зато би прва интервенција законска требало да буде једино у циљу да се кућевласницима пружи пуна правна заштита као што она постоји и у другим стварним правним државама. Природно, да се тада морају строго и без милости кажњавати и разноразни грађевинско технички и здравствени швиндлераји од стране кућевласника којима се до данас, на општу срамоту престонице, тако штедро гдало кроз прсте.

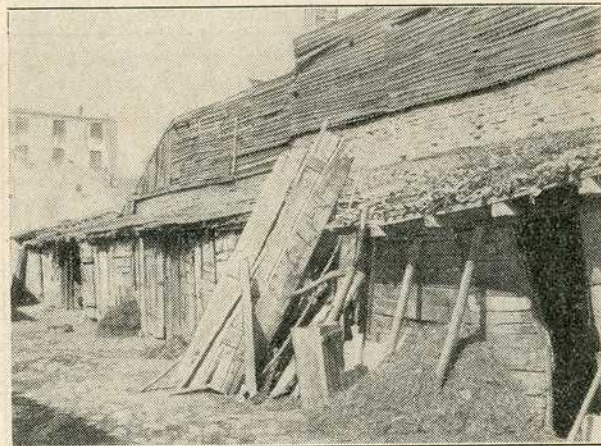
После овога, конструктивни део задатка веома је прост, према нешто отежан досадашњом општинском погрешном и грандоманском атарском и саобраћајном политиком.

У своје време требало је, а то би се могло и данас учинити, задржати атар у старим, незнатно исправљеним границама. — Око њега створити, политички одвојену, зону предграђа (Чукарица, Вождовац, Цветкова механа, Штофара итд.), према којима би општина задржала донекле монополски положај лифтеранта за извесне своје сервисе (вода, електр. струја, канализација, саобраћај), — око ове зоне предграђа створити сеоску зону (Железник, Жарково, Кнежевац, Јајинци, Бањица, Кумодраж, оба Мокра Луга, Миријево, Вишњица) са довољно строгим грађевинским законом. А истовремено је требало у своје време избацити из вароши трамвајски саобраћај и заменити га аутобуским, па трамвајима зракасто и лучно повезати поједина места у оба појаса са бродом и међу собом, према да би се препотопско уски колосек наших трамваја тешко прилагодио таквој, интерурбаној служби.

У таквом случају проблем станбени економски слабијих не би ни постојао, па, можда, чак ни проблем економски слабијих, јер

би сви ови становали, у становима и намирницама јевтинијим предграђима и селима, спојеним удобним, честим и брзим саобраћајем са градом и појединим његовим крајевима. Јер нигде у свету економски слабији, па ни сиротиња не станује у центру вароши, па ни близу њега, сем у оним градовима који у својим центрима и око њих имају још ђуме-за и јазбина, или „социјалистичко-урбанистичких“ творевина као у Бечу, које плаћа... Француска.

Зато не треба ни помишљати на подизање малих станова на слободним општинским плацевима и комплексима у центру вароши и близу њега. Јер „ближе центру“, то једном треба утувити, не значи ближе канцеларији, школи, радионици, локалу, бироу, већ једино ближе корзоу у најширем смислу те речи, ближе уживањима сваке врсте и местима на којима се господство економски слабијих може видети и показати осталом свету.

Шупе у Солунској улици

Када постоје милионске вароши, много гушће насељене и много већег пречника но што је надувани атар београдски, вароши у које десетине хиљада економски слабијих грађана (радника, чиновника, намештеника, слободне професије) са десетине километара свакодневно долазе на посао, па им то не худи, ни телесном, ни умном, ни моралном здрављу, па ни господству, — неће ни тим нашим класама, културно површним и садржајно празним. Али удаљеност насеља јевтиних станова треба да буде компензирана јевтинијим животом, а њега у њима неће бити јер је атар београдски отишао у бестрагију и собом однео трошаринске станице, али не истовремено и улице, водовод, канализацију, електрично осветљење, и саобраћајна средства.

Кад ствари тако стоје, онда је природно, да се законом не могу стављати никаква ограничења (сем грађевинско-техничке и хи-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

гијенске природе) оним појединцима којима би пало на ум да подижу мале станове за економски слабије грађане, јер свако ограничење ренте повлачи собом и... гаранцију те ренте. Онда је природније и целисходније, да сама општина предузме подизање таквих станова, чија би кирија била само природна функција стварних компонената, — ако већ сматра да је посвршавала успешно све своје дужности, па жели и на тај начин да се постара и за сумњиве своје грађане и још сумњивије економски слабије, или пак само за оне које стварно, из раније показаних узрока, погађа диспропорција између висине закупа и осталих издатака, јер ми знамо да је та диспропорција несношљивија од оне између прихода и висине закупа, а она долази услед трошаринских и других дажбина општинских, које су исте на Теразијама и добар сат брзога хода од њих далеко. Исто се тако не може ни помишљати на максимирање висине закупа, јер би тада требало максимирати и цене бријања берберима који

тара. Таква се зграда може подићи за 40.000 динара. Остаје плац који ни у ком случају не би требало да буде мањи од 300 метара, да би се добила довољна међусобна удаљеност зграда и да би се он и финансијски успешно претворио у башту: воће, поврће, цвеће. Ако такав плац стаје 20.000 динара, 8-процентна рента износи 4800 динара годишње, те је висина закупа 400 динара месечно. На јевтинијем плацу закуп би се могао спустити и до 300 динара. За оне мање зграде, за мање по-

Стан са прозором до земље

брију те економски слабије, месарима, пиљарима, колонијалистима, галантеристима и другима, који им своју робу продају. Оно што се жели постићи максимирањем цена закупа, ограничењима свакојаким и другим вексаторним и неправичним мерама, постиже се много поштенијим путем сужавањем трошаринског и таксеног атара вароши на праву меру. Али пуста грандоманија!

Пошто смо тако одстранили непостојеће компоненте и оне друге које заиста дејствују, али само услед погрешне и поразне политике саме општине и државне управе, можемо прећи на једине компоненте висине закупа, а то су цена земљишта и цена саме зграде. Јасно је да се мора ићи што даље од центра да би се дошло до јевтинијег земљишта, или на скупљем земљишту у висину.

За стан породице с одраслијом децом, од три собе, кујне и осталог треба око 70 кв. ме-

Тип кућице у новој Јагаган мали

родице, закуп би пао и на 250 динара, па и испод те суме.

Остаје да се види да ли би се могло постићи што повољније идејем у висину, зидањем зграда на више спратова. Пошто би таква зграда из хигијенских разлога морала бити слободна са свих страна, сем поменутих врста станова, то је унапред одбачен касарнски тип. Остаје тип пирга (о коме више у нашем идућем чланку), дакле тип облакодера мале основе, са по највише два мања спрата на спрату, тако да свака соба има осветљење с југа, а кујне с истока односно са запада. Поред њих општа соба, евентуално такође с истока, односно запада.

Овај тип пирга рентирао би се много више но и гарден-сити, али само за извесне намене, јер он не тражи велико земљиште. Погодан би био и за мале станове за породице с децом, али би тада земљиште требало да има бар хиљаду кв. метара да би служило као игралиште за децу. Он би се понајвише рентирао за собе за самце и самице, или за станове за породице без деце, дакле за станове од собе и кујне, јер би се могао подизати у том случају и у центру и његовој најближој околини, а на плацевима од приближно 300 метара.

Иначе би пирг био најбоље решење за свратишта, за преноћишта, па и за станишта

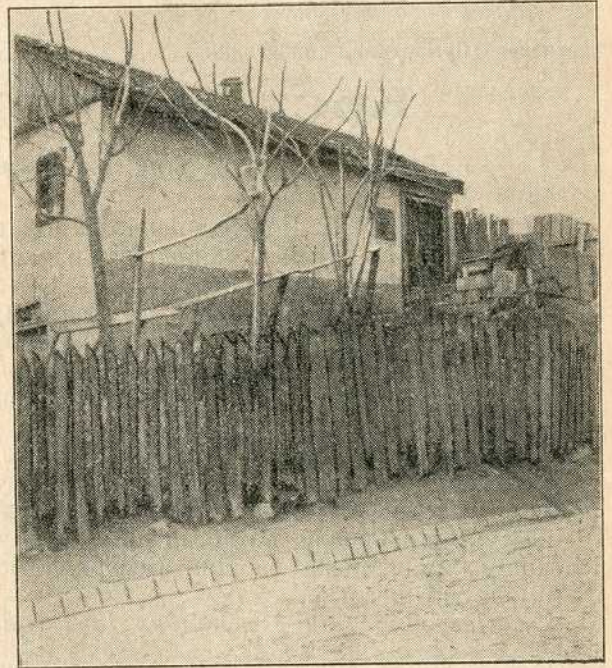
сезонских радника, и општина би добро урадила да на својим плацевима величине 300 до 600 метара, згодно положеним, у разним крајевима вароши, крај паробродске и железничке станице, које кипте здравственим и моралним јазбинама, подигне неколико пиргова, који би служили сезонским радницима за становање, а за преноћиште и свратиште пролазним економски слабијим. У оба случаја мушки у засебним зградама, женски такође. Таква једна зграда, основе десет до двадесет метара у квадрату, имала би у подземљу дезинфекцију, купатила, перионицу и слично, у приземљу управу и кујну, на првим спратовима сале (цео спрат сем степеништа и дела за лавабове — клозете) за одмор и трпезарију, у осталим спратовима сале за спавање. Под кровом отворен трем за одмор и разоноду у лепе дане. Иначе двориште ту није потребно, сем колико тражи закон да би зграда била одвојена са свих страна од околних.

На исти начин могли би се станбено збринути и радници и раднице, самци и самице; породице без деце. Десетак десетоспратних пиргова по разним крајевима вароши, па и близу центра (рецимо на Зеленом Венцу) били би довољни за удобан, јевтин и хигијенски смештај добре хиљаде лица.

Иначе, остаје још једино систем гарденситиа. У детаљу он се може дати тек када располаже ситуацијом одређеног земљишта, јер се тек онда може дати распоред зграда, правци унутрашњих комуникација, број и природа јавних зграда (апотека, амбуланта, обданиште, евентуално пијаца, зграда за разоно-

ду без алкохолних пића) па и веза насеља са вароши.

Место за оваква насеља мислим да би било добро на падини Великог Врачара, ако се не жели ићи даље ка земљишту које би се

Стан на углу Скадарске улице

могло добити по цени од 8 до 20 динара метар, па ма то било и ван овог пространог атара београдског.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Прилози за историју Београда:

Светислав Шумаревић, књижевник

Крст као споменик победе

— Још два споменика у Београду —

„Г. Григорије Возаровић подигао је на својој сопственој њиви у Врачару један велики крст од дрвета.

„Слава буди милостивом Богу да овај знак спасителне вере наше у слободном пољу, близу Београда, гледати можемо.

„Чест и похвала г. Возаровићу, који је први примером претходио.”

„Србске Новине” од 18 марта 1847 год.

„Турци који су с нама живели тако су нам на сметњи били и тако су нас са којечим збуњивали, да досад ни у једном крају хришћанске вароши Београда не имадосмо крста”..

„Световид”, од 2 децембра 1862 год.

При самом крају ове јесени, четвртог децембра по новом календару, навршиће се равно 100 година од оног дана кад је татарин Лазар Инца донео у Крагујевац „Ферман, адресиран књазу србском Милошу, из првих дана месеца Реџепа 1249 године (новембар 1833), са својеручним потписом Султана Мухамеда II и напоменом: *По томе да се дејствује!*”

Димитрије Давидовић, члан депутације, у којој су још били Лазар Теодоровић, Стојан Симић и Јован Гавриловић, жури се после успешно завршеног народног дела у Цариграду да први стигне у Крагујевац, и да јави да се враћају „од Србије у 1813 години отргнути предели: Кључ, Крајина, Црна Река, Кургусовац, Бања, Сврљиг Бања, Алексинац, Ражањ, Параћин, Крушевац, Јадар и Рађевица, и једна част Старога Влаха”....

Овим новим ферманом „Србија получава још и више важних тачака, какоти”:

„Уређење целокупног данка, почевши од 1834 године, у годишњој суми од 2 милиона султанских гроша (за харач), порез, мукаду, чибук, рудокопе... ђумрук Београдски..., а Срби уживаће све приходе Отчества.”

Међутим, Србија получава и једну непријатну тачку, која се резимира у овоме:

„Турци по варошима око Царских градова остаће још пет година.

„У једној Београдској вароши остаће Турци навеки, но заједно са Србима”...

Турци и Срби заједно: Народи су често били мудрији, још у давнашња времена, од

Султанских хатишерифа, фермана и берата, па су јасно рекли и подвукли, да вуци и овце никад не могу бити заједно.

Мала и млада кнежевина Србија ипак је морала да се покаже задовољном, срећном... Кнез Милош је пољубио примљени ферман, метнуо га на главу и држао неколико трену-така, а Аврам Петронијевић већ је био на путу за Цариград, терајући хиљаду добрих волова које Србија шаље на дар султановој кујни...

In hoc signo...

Кад је бесмртни вожд Карађорђе повео херојски српски народ против петвековних угњетача, овај је полетео у неравну борбу да победи или да умре — за крст часни и слободу златну. За девет година херојске борбе била је осигурана слобода народа, који је још 1813 године имао последње и тешко искушење. Али све што је саграђено на овакав начин, са оволиким жртвама, није могло никако да пропадне и Србија је ускоро васкрсла. Крст се појавио и Београд је у трећој десетини прошлог века имао већ две цркве: Саборну и цркву Св. Марка... Свега две цркве поред оноликих џамија! Још је ту и београдска тврђава, царски град, са пуно топова, пушка и цебане... са заробљеном некадашњом Јакшићевом црквом Ружицом, са „честитим пашом”, који је нешто мало мањи и од самога кнеза...

После фермана од 1833 године Срби су се правили да су задовољни, само правили... Међутим, у Београду Турци остају навеки... Крст је победио, али, зар је он тако немоћан у победи?

Царски градови

Пролазе мучне године, многе године. Назад је дошла 1862. Царски градови нису никако мировали. Какви су били ови градови? Да се задржимо само на једном кратком цитату из „Србске народности”. То је био лист нашег познатог песника и патриоте Стевана Владислава Каћанскога, који се појавио, својим првим бројем, 9 јуна 1862 године, 4 дана после бомбардовања Београда, и тако је ступио у свет „крвавом ногом и под звекотом оружја”. У броју од 19 јуна „Србска народност” пише о београдској тврђави и вели:

WWW.UNILIB.RS

„Београдски град је мање тврђава, а више политичка бусија... Завере, крвни агентати, буне, од горе па на ниже, и од доле на више, макијавелски планови против ово мале лепе слободе християнске на истоку, све се то мајсторисало око некадашње Јакшићеве Ружице цркве за бедеми београдскога града... Ни једне катастрофе, ни једног удара, ни једне невоље, које нас за ово 30 до 40 година обасуше, нема, а да није заклијала у том злосрећном граду”...

У то доба писало се, такође, и о војничкој вредности ових градова и ми читамо:

„Већи део ових градова грађен је пре него што је изнађен пушчани прах, то се они у неком озбиљнијем нападу не могу држати ни неколико сати. Међу њима су најбољи градови у Београду, Кладову и Фетисламу, па зато њихову посаду чине низами, док Смедерево, Ужице, Соко и Шабац чувају муслимански житељи истих места и мудир, који је политички старешина у поменутих местима, уједно је и заповедник истих вароши и њихових средњовековних градића”...

После вероломства и злочина београдских паша, Ашира и Етема, од петог јуна 1862, Срби су били у великом искушењу да нападну на ове градове, сравне их са земљом и тако униште бусије завера и агентата, али благодарећи енергичном држању кнеза Михајла ред је одржан у целој кнежевини и спор између Срба и Турака предузеле су да реше гарантне велике силе: Русија, Аустрија, Француска, Пруска, Италија и Енглеска, разуме се у споразуму са Турском.

Како је, пак, сам народ био расположен према градовима и Турцима, налазимо лепу илустрацију и у овом кратком допису из Шапца, који је изашао у београдским „Трговачким новинама”, од 2 јула 1862 године. Допис гласи дословно:

„Шабац, 28 Јунија. — Изазвани Турцима, ми у име Бога обколисмо град. Турци су сада сви у граду, као мишеви у рупама, па тамо су и све њихове страже, које беху по Бајиру. Ми очекујемо само да започну Турци, па да ударимо на град. Тако исто и наши сељани, који су около Шабца, једва чекају да плане турска пушка, па да им покажемо, како су се усудили, живећи на туђој земљи, лубардати Београд.

„Ми би више волели да они опале топом с града, него да нам когод поклони Босну... За пола сата били бисмо усред ове страћаре, коју Турци градом називају”...

Возаровићев крст

Наши стари Београђани, синови Карађорђевић и Милошевић јунака, синови оцева који су гинули за часни крст, жарко су желели да подигну крстове као споменике победе. Како Београд није био потпуно слободан, због оних Турака који треба да навеки у Београду живе

са Србима, то су помишљали да нађу згодна места бар у слободном пољу, у београдској околини... Место је брзо нађено. Избор је пао на Врачар, на коме су се скупљали „с Врачара јунаци”.

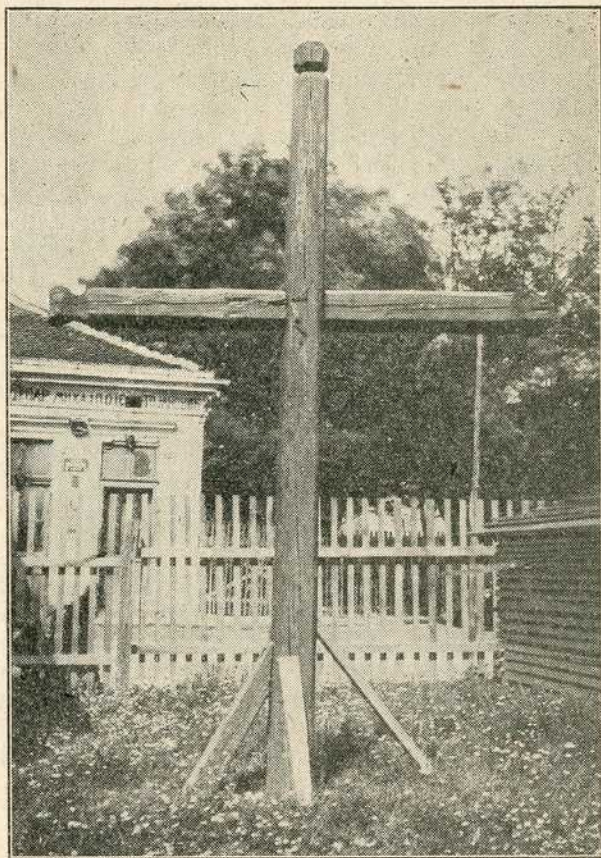
Ништа се не старајмо,
с Врачара јунаци,
јошт увели нису
славе наше венци.

Ништа се не старајмо,
што с по свету ради,
на нас ко нападне,
снаћиће га јади.

Ништа се не старајмо,
што душмани реже,
с Врачара јунаци
том се само смеше.

„Подунавка”, бр. 21, 1843 год.

После пронађеног места у околини Београда нашао се и човек који ће подићи спо-

Данашњи Возаровићев крст, на Источном Врачару, у Војвођанској улици

меник. То је нови брат, природени житељ, одличан Србин, први београдски књијар и књиговезац, Григорије Возаровић. Заслужан муж, заслужан за „књијество”, издавајући, нарочито, дела славног Доситеја, Димитрија

Давидовића и „Голубицу”. Он је дао први пример и тако смо добили „Возаровићев Крст” још пре 86 година, у тада непосредној близини а сада у самом Београду, као први споменик овакве врсте наших славних победа.

О подизању овога крста писале су „Новине Србске” у своме броју 18 марта 1847 године:

„Београд, 15 марта. — Ових дана украсио је опште познати Србин и заслужни жител овадашњи г. Григорије Возаровић, књиговец и књиго-продавац, предел наш једним лепим знаком своје христијанске побожности. Из жеље да би после себе леп спомен оставио у пределу овога града у коме већ око 30 година частан и полезан живот проводи, подигао је на својој сопственој њиви у Врачару, местанцу мало узвишеном, с кога се на далеко видети може, један велики крст од дрвета, на сазиданије мимопролазећи Христијана. Крст овај украшен је лепо извајаним иконама, на страни, к путу окренутој, иконом Свете Тројице, а с друге стране иконом Светог Великомученика Ђорђа, кога г. Возаровић слави. Испод ови икона чита се овај прост натпис: „Богу и људима, Глигорије Возаревић 1847 на Врачару”. Крст, овај, са светим иконама заједно, осветио је парох овадашњи, г. Панта Михајловић, 12 тек. месеца, а сутра дан, 13-тог из јутра, подигнут је на обшту радост и утеху побожни наши православни Срба. — Слава буди милостивом Богу, који нас је сподобио доживети, да овај пресветли знак спасителне вере наше у слободном пољу близу Београда гледати можемо. Дао би Бог да се обичај овај, на раскршћима у пољу и на среди вароша наших крстове украшене, дизати, нашим људима омили! Част и похвала г. Возаревићу који је први примером претходио...”

Случај је хтео да се Григорије Возаровић овако одужи и Богу и људима последње године свога живота. После равно десет месеца, „Србске Новине”, од 13 јануара 1848 године, бележе смрт овог доброг Србина:

„И опет нам не мила смрт однесе једног мужа који је за живота свога верно роду нашем послужио. Григорије Возаровић, овај редки и родољубиви Србин, који је не малим жртвама својима много помогао напретку и процветању србске књижевности, десетог текућег месеца увече, пресели се у вечни живот”...

Цариградска конференција

Она је дошла после бомбардовања Београда.

Чим је петог јуна 1862 године престала пуцњава топова са београдске тврђаве, одмах се помислило на то, шта ће рећи Цариград. Цариград већ није био тако далеко од Београда: београдска тврђава имала је телеграфску везу са султановом престоницом. И прве вести стигле су убрзо из Цариграда:

„Чим се овамо дознало за жалосне догађаје у Београду одмах је влада телеграфски наредила заповеднику београдског града да обустави непријатељства.

„Ахмед Ефенди послан је из Цариграда за Београд да ствар строго иследи.

„Заповедник града биће замењен Решид пашом из Скадра.

„По известију из Цариграда Ашир паша, који је бомбардовао варош, збачен је, а из Скадра пошао је на његово место за гувернера Решид паша. Ахмед Вефик ефендија пошао је из Цариграда са Али бејом за Београд, да иследе самовољства Ашир паше”...

Ове прве вести биле су тачне. Једанаестог јуна, на шест дана после бомбардовања Београда, био је стигао у београдски град Ахмед Вефик ефендија, Портин комесар, одређен да извиди поступке београдских турских власти.

У немачком листу „Вандереру” изашао је тада један врло интересантан допис из Цариграда, у коме се каже између осталог:

„Због незнатне распре пуцано је на варош Београд из 180 топова, више сати...”

„Што се тиче султанових министара могу вам казати да су и сад, као и при сваком важном догађају, у највећој забуни. Београдски градски заповедник збачен је, а место њега за губернатора београдског града постављен је Решид паша, човек који је одрастао у писарници за превођење у министарству иностраних дела, и коме после његови заштитници израђиваху да је био подгувернер у више вилајета. Тај човек слабо зна шта је град.

...„А Ахмед Вефика ефендију, кога сви министри мрзе, али кога у невољи опет употребљавају као неки лек за свашта, послали су за царскога комесара у Београд. Нису му дали ни десет сати времена да се спреми за пут. Али како се овом Ахмед Ефендији не верује баш сасвим, то му је придодат Али беј, приватни секретар Мехмед Али паше, који је још пре два месеца био наименован за комесара у Србији, али који је цело то време по Стамболу шетао.

У допису се, такође, говори о томе како су сви ови догађаји били с планом припремани: — „Турци су хтели да прво покоре Црну Гору, па да онда рашчисте и са Србијом.”

После ове прве забуне у Цариграду, Турци су имали времена да се приберу. У августу састала се у Цариграду конференција пуномоћника „Блистателне Порте” и гарантних европских сила. Конференција је сазвана да се на њој претресу последњи београдски догађаји и донесу нужне одлуке за отклањање даљих сукоба између Срба и Турака. На овој конференцији „прибрани” Турци упорно су бранили „своја права”.

Још у самом почетку европска штампа писала је да нема наде да ће Цариградска кон-

ференција повољно решити српску ствар, јер се силе учеснице никако не слажу међу собом.

И заиста, Цариградска конференција није задовољила Србе, јер је Аустрија свом својом душом пристајала уз Турску... Историја је била одредила да се сачека дан кад ће Аустрија у рату са Прусском 1866 године, бити потучена код Кенигсгреца, па да Турска изгуби јак ослонац и пропусти пред правом и захтевом Србије о предаји градова. Тако је београдски град предат Србима тек 6 априла 1867 године, пет година после бомбардовања.

Споменик Победе у Београду

Београд је био, 1862 године, четири месеца у опсадном стању, од крваве ноћи између 3 и 4 јуна па до 24 септембра, кад је предат кнезу Михајлу царски ферман, који је израђен на основу решења Цариградске конференције. Истог дана кнез Михајло упутио је прокламацију српском народу у којој се каже да се прима решење „сувереног двора и свију гарантних сила” и поред тога што ово решење не одговара у пуној мери жељама и очекивањима српског народа. Ипак оно „садржава испуњење неких досад неутежљивих права Србије и неке нове добитке.”

Ови нови добитци налазе се већ у члану првом решења Цариградске конференције, у коме се каже:

„Да би се уклонила могућност сукоба произлазећи из помешаности у истоме месту народа муслиманскога и српскога, правитељство отоманско пренеће у подпуну сопственост правитељства српског, под условом да ово надокнади за то имаоце, све земље и куће принадлежеће данас муслиманима у преградњу београдском. Порта оставиће с истим правом реченом правитељству зидове, обкопе и постројења, образујући стари појас, који дели нову варош од старе, назване предградјем, као и четири капије: савску, варошску, стамболску и видинску.... Ови обкопи, зидови и капије морају се срушити и поравнати... Искључна јурисдикција власти српских распостирате се у будуће на целу варош као и на предградје београдско... Град (тврдиња) задржава се са проширеном еспланадом...”

Дакле, у „Београдској вароши” неће више бити Турака. Оно фамозно „навеки” из фермана од 1833 г. трајало је свега тридесет година...

Мермерни крст на Малој пијаци, на Сави

Сад је дошло време да се у самом Београду подигне крст као споменик Победе. Овај крст подигнут је још исте јесени и о њему је тадашњи београдски лист „Световид”, од 2 децембра 1862, писао:

„Турци који су с нама живели, тако су нам на сметњи били и тако су нас са којичим збуњивали, да досад ни у једном крају хришћанске вароши Београда не имадосмо крста, који

би у свако доба дана и ноћи пролазећем хришћанину, док погледа у њега, крепост у срце уселавао и слободу поткрепљавао, а страним опет био знак да у томе крају живе Хришћани...”

„Честити Срби и одлични грађани наши, господа Кира Христић, трговац, и Антоније С. Радивојевић, слуга, први насташе те о свом трошку набавише и на „Малој Пијаци” подигоше прекрасан крст од мермера, који је освештан прекјуче, на Првозваног Андрију.

„Пет свештеника и много народа било је приликом овога за нас првог освештавања побожнога знака хришћанскога, који је намештен да нас опомиње да у Београдској вароши нема више Турака...”

Споменик Победе од мермера, који се данас налази у Моравској улици

*
* * *

Овај мермерни крст, Кире Христића, трговца, и Антонија С. Радивојевића, слуге, не налази се више на „Малој пијаци”, на Сави. Премештањем ове пијаци крст је пренет у Моравску улицу, где ретки пролазници, прави Београђани, и не слуте да је то некад био њихов горди споменик Победе, кад је, најзад, после тешких искушења и очајне борбе настало Турака из Београда...

У
Н
И
В
Е
Р
С
К
А
У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

Слике Београда:

А. Б. Херенда

Прокоп, бесправно насеље у провалији

У Топчидерском Брду отвара се простран краáter. Његове ивице правим углом руше се у дубину, вертикално, до петнаест и двадесет метара. Краáter није вулкански и његови зидови нису од мрке лаве, него жути и црвени од раскопане земље. У стрмим зидовима проклијало је и израсло зелено дрвеће. Доле, у дубини, легло је људско насеље. Са висине виде се црвени кровови и четвртасте засађене баште, оивичене дрвеним плотовима. А уз стрмените брегове наслониле су се такође кућице, зариле се зидовима у земљу, а крововима се заплеле у дрвеће.

Примитивне степенице препотопских људи, усечене у земљу, воде са високих ивица у провалију краатера, који није настао померањем земљине утробе. Питомо Топчидерско Брдо није никад имало опасне сеизмичке наступе. Земљом ископаном из тог краатера за-сута је Бара Венеција.

Елдорадо без злата

Једне ноћи, пре десетину година, један очајни становник Београда, без крова над главом, дошао је на необичну идеју: да у дну тог краатера, сакривен од људских погледа и органа власти, оснује себи огњиште. Понео је четири мотке, неколико дасака и мало црепа. Зарио је четири мотке у земљу. Блата је било довољно. Са мало сламе направио је смешу и са њом испунио простор између мотака. Горе је попречно поставио даске, а изнад њих цреп. Тако је ударен темељ најчуднијој београдској насеобини, која се данас зове *Прокоп*. Ко пати од вртоглавице, те не може да се спусти степеницама низ дубоке вертикалне ивице провалије са Топчидерског Брда, може од „Мостара“ да стигне у Прокоп блажим нагибом, кроз блато и камење, остављајући лево гомиле чатрља *Јагаган-мале*.

Убрзо су за Прокоп сазнали нови бескућници. Глас се пронео кришом, као међу копачима злата у Америци, кад се пронађе нови Елдорадо. Они који су стигли први заузели су долину. Они доцнији почеше да пењу своје куће на брегове. Најзад, сазнаше и власти. Тада су за нове досељенике настала тешка времена, исто као у налазишту злата, кад први заузму главне златне жиле и појаве се први органи безбедности. Разлика је само у томе, што у београдском Прокопу није било

ни трунке злата, сем лепљивог блата од кога је могла да се улепи кућица.

— Када су нас открили, прича један старо-седелац, онда је било тешко, нарочито за нас који смо мало доцније дошли. Прилазили смо усред ноћи, опрезно, шуњајући се дуж корита потока, да нас нико не примети, носећи сав материјал на леђима. Грозничаво би легли на рад. До јутра кућа је морала да буде готова и под кровом. Иначе, полиција би све зидове порушила до темеља.

— А куће под кровом нису рушене?

— Не. Самим тим постајали смо сопственици. Плаћали смо само казне за бесправно зидање: од сто па до пет и осам стотина динара. Но, боље је било и то, него ли остати без крова.

У дубини Прокопа

Прокупачка улица почиње широко. Идући даље све се више сужава. Најзад, изгледа да се улица завршава. Испред пролазника устремљују се једна ниска, бело окречена кућица, као да брани даљи приступ. Кућица носи натпис: Прокоп бр, 1.

Али, Прокоп се још не види. Треба заћи десно, одмах иза те кућице. Тек тада улази се у краáter Прокопа у његову главну улицу, доста широку, која се протеже кроз цело насеље. С једне и с друге стране улице наслагале су се кућице. Управо, нахериле су се и наслониле неке једна уз другу, неке уз ограду, неке уз брег, а многе су се пропеле горе уз стрмину ивица, зариле се у брег до кровова. Ниске су те кућице, са малим прозорима који гледају у собичке узане и мрачне голих зидова, црних подова од влажне земље. Кад је пролеће и сунце извесну светлу ноту дају густу жути сунцокрети у малм баштама, неколико црвених цветова иза ограда и сводови дрвећа међу крововима. Кад се небо намршти и киша почне да се цеди, онда се суморни сумрак спушта са ивица краатера и влажна тама улази у хладне собице, са водом која се бујицама цеди низ брегове.

Главна улица је једновремено децје, пловче и кокошке игралиште. Сви уживају на свој начин: деца у тучи, кокошке у кљуцању комшијских башта, пловке у брчкању по устаја-лој води плитког јарка, који протиче целом

улицом, и који претставља целокупну канализацију Прокопа.

Из главне улице одвајају се сокачићи, стрменити, и степенчасти, који воде до кућа на брегу. Ти сокаци имају ширину од једног и па до пола метра. Често су сасвим пресвођењим грањем и чине праве хладовите ровове. За пролазника, који је први пут наишао у Прокоп, ово може да претставља и доста романтике. Вероватно да је то сасвим друкчије за оне становнике, чији ниски прозори добијају једину светлост и проветравање из хладовине тих зелених тунела.

Становници Прокопа добијају воду из три јавне чесме, постављене у разним деловима насеља, а неке кућизе имају и своје бунаре.

За снабдевање становника животним намирницама Прокоп има једну бакалницу, једну пиљарницу и једну пекарницу.

Број кућа у Прокопу износи 133, по нумерацији. Свака кућа је обележена бројем, али је та нумерација сасвим особена, као што је особено и то насеље. Оно се цело, без обзира на улице, улицице и сокаке, зове Прокоп. А бројеви се не ређају парни с једне а непарни с друге стране као у осталим улицама Београда, него један за другим, описујући око читавог насеља и кроз све његове сокачиће дуплу осмицу.

Општи грађевински материјал Прокопа су даске, слама, блато, по нека полуиструлела греда и испуцали цреп. Куће имају по једно, два, или три одељења, у којима станују од два (најсретнији случај) до десет становника, а спавају на једном до три кревета. Станова има и за издавање, од једног одељења, које је једновремено претсобље, кујна, трпезарија и спаваћа соба, па до три одељења, од којих је једно кујна друго соба, а треће шупа.

Број становника у Прокопу рачуна се на хиљаду.

И једног дана за тих хиљаду становника, требаће да се изгради неколико хиљада квадратних метара калдрме, неколико хиљада метара водовода, канализације, каблова и свега осталог што је потребно основној хигијени и потребама једног насеља.

Заиста, чудни су проблеми и парадокси Београда, где у уређеном центру зјапе месецима празни станови у новим палатама, а на запуштеној периферији у блату и прашину, ничу потајно нова, јадна и нездрава насеља, да би становници Београда нашли над главом парче крова од зарђалог блеха и препуклих црепова.

Изнад Прокопа, северном ивицом, успиње се Прокупачка улица. И ту су куће мале, ниске и бедне, али има доста ваздуха, доста сунца и 40 сантиметара турске калдрме. Па ипак, има много цедуља за издавање станова. Према кратеру Прокопа ово је већ елитни крај и ту цене станова постају већ неприступачне за оне, који су се склонили у дубину и у брегове провалије.

Насеља бескућника

Није Прокоп једино београдско насеље, које је настало тако преко ноћи. Са њим смо почели, јер је оно најкарактеристичније и најсакривеније. Иначе, одмах до њега је позната Јатаган мала, која је поникла исто тако. Данас она претставља једно велико насеље и велики комунални проблем Београда. Питање њеног расељавања није тако лако скинути с дневног реда. Јер, зар је могуће пустити више хиљада људи и деце да остану и без оног бедног и нездравог крова, када нису у могућности да набаве други?

Подигнута је у своје време најтеже станбене кризе и Пиштољ мала. Она је искрсла на исти начин на обалама Дунава, испод Дорћола, међу бреговима београдског ђубришта, које је садашња општинска управа уклонила и приступила на том земљишту подизању

Група кућа у Прокопу

шума и паркова. Онда, ма колико да се морао гледати кроз прсте, било је ипак немогуће оставити становнике у оном ђубришту, које је врвило од заразних комараца и милијарди прљавих инсеката.

После више опомена становницима да се добровољно иселе, које су остале без дејства, Општина је, најзад, била приморана да при-

www.ступини насилно рушењу. Тај приказ, коме сам присуствовао, нећу никада заборавити. Када су наишли ватрогасци у пратњи жандарма и када је први пијук ударио у први кров, целим Дорђолом проломио се врисак жена. А мужеви су чак покушали да се одупру. Неколико каменица полетело је на ватрогасце и жандарме. Но, убрзо су се умирили, оборили главе, натоварили на леђа оно мало сиротиње и са тешком резигнацијом отишли. Где?..... У Прокоп, Јатаган малу, Маринкову бару и још даље, у блатњава поља и уз обале жутих потока.

Тако се подизао сиротињски Београд. А ипак, захваљујући само тим јадним насељима београдске сиротиње, успела је да се бар донекле реши у Београду криза станова, сувише недовољних за његово становништво, које је великим приливом преплављивало нову престоницу, и које је наишло на извесну брану новом досељавању тек почетком опште привредне кризе. Сви они Београдађани који су данас у могућности да станују у релативно удобним становима нових кућа центра, даљег центра, и ближе периферије, не би смели заборавити да за то дугују благодарност баш овим противправно и самовласно подигнутим насељима, на која ће често наићи и са жаљењем их погледати, кад се прошетају београдском крајњом периферијом или кад пођу на излет у београдску околину.

И данас, кад та насеља не би постојала, не би Београд имао толико цедуља и огласа о становима за издавање преко целе године, који су донекле ублажили невероватно високе кирије и поправили хигијенске услове у најновијим грађевинама.

Ма да су подигнута бесправно, ма да још увек постоје бесправно, ова насеља бивших београдских бескућника претстављају једну чињеницу, чијем решавању треба приступити са много пажње. А питање се може решити само тако, ако им се омогући подизање нових насеља на здравијем, регулисаном земљишту, са бољим материјалом и бољим сретствима, или ако им се, уместо њихових досадашњих нездравих станова, пруже нови, у нарочитим хигијенским колонијама, чија кирија не би прелазила границе њихових врло скромних финансијских могућности.

Живот у Прокопу

Одвојен од осталог света високим ивицама провалије, Прокоп живи својим нарочитим

животом. И доста бучно. На једном крају дува хармуника свима порам својих тастера; на другом крају пролама се свађа људи и врисак жена; на трећем песма девојака о струку босиљка баченом кроз пенџере.

— Да нема жена дало би се лепо живети, вели један становник. Али, жене су овај крај претвориле у прави пакао. Не прође дан а да не дође до свађа. Због њих се онда посвађају мужеви и изроде се туче. А и нису све венчане, него онако.... Јесте, да нема жена све би у овом насељу било боље, и људи би се споразумели, и поставили мало калдрме бар дуж плотова, да не пропадамо у блату кад се бујице воде сруче доле низ ивице.

Какве су куће у Прокопу, махом подигнуте за једну ноћ, не треба ни описивати: мрачни, влажни, испуцани простори.

Али Прокоп има једну своју особену и то врло рентабилну индустрију. Они који су се први населили заузели су боље место у долини; они доцнији лошија места на брегу низ који се руше бујице. То би било оправдано и засновано на праву првенства. Али, они који су први дошли, поред земљишта за кућу, заузели су још три и четири пута толико земљишта за башту, оградиле то плотовима и прогласили за своје. Најзад, долази треће, засновано на једном заиста парадоксалном праву. Некима није била доста једна кућа, него су заузели по два, три и више плацева. Тако су на брз и једноставан начин, за две или три ноћи рада, решили проблем егзистенције и од бескућника постали рентијери, јер у једној кући станују сами, а друге издају под кирију и вуку ренту. Један је тако на бесплатном земљишту подигао седам кућа и све издаје под кирију. Неки, побољшавши своје прилике, иселили су се одатле у боље крајеве Београда, а куће издали под закуп. То су исто урадили и неки службеници, који су премештени из Београда.

И тако, док су власти толерирале подизање тог примитивног, преконоћног насеља, да би бескућници имали бар неки кров над главом, данас је Прокоп чак и извор ренте. Више од половине становника су кирајџије, људи једног стања и бедних прихода, који за једно нездравно и влажно одељење плаћају по 150 до 200 динара месечне кирије. Те цене, кад се узме у обзир стање и вредност стана, а поред тога бесплатно земљиште, превазилазе границе обичне човечанске бездушности.

Чудни парадокси београдског живота!

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Друштвена хроника :

Прослава десетог рођендана Њ. В. Престононаследника Петра у Београду

— Величанствени дефиле трупа на Бањици у част рођендана Њ. В. Престононаследника Петра —

У 6 часова пре подне, 6 септембра, паљба топова са Старога града, свечано је поздравила десети рођендан Њ. В. Престононаследника Петра. Кроз грување топовске почасне паљбе одјекнула је звоњава звона са свих београдских цркава.

Варош је осванула сва искићена заставама и ћилимима, а у многобројним изложима београдских радњи биле су истакнуте слике Њ. В. Престононаследника украшене народним бојама и лоровим венцима. Одушевљено је Београд прославио овај дан.

Велики реви трупа београдског гарнизона, одржан је на Бањици, у кругу овиченом трибинама препуним публике и украшеним националним заставама, грбовима и зеленилом. На хиљаде и хиљаде Београђана, на стотине превозних сретстава наилазило је из свих крајева вароши, сливало се на пут за Бањицу и преплављивало Бањичко Поље.

Поред непрегледне масе публике, почели су да стижу и претставници државне власти, који су заузимали места на великој и украшеној средњој трибини. Ту је био Претседник Краљевске владе г. д-р Милан Сршкић, са осталим министрима, претставници Сената и Народне скупштине, представници Београдске општине, претставници многобројних државних установа, претставници и војни изасланици страних држава. Поред трибина постројен је генералитет и адмиралитет са официрским кором.

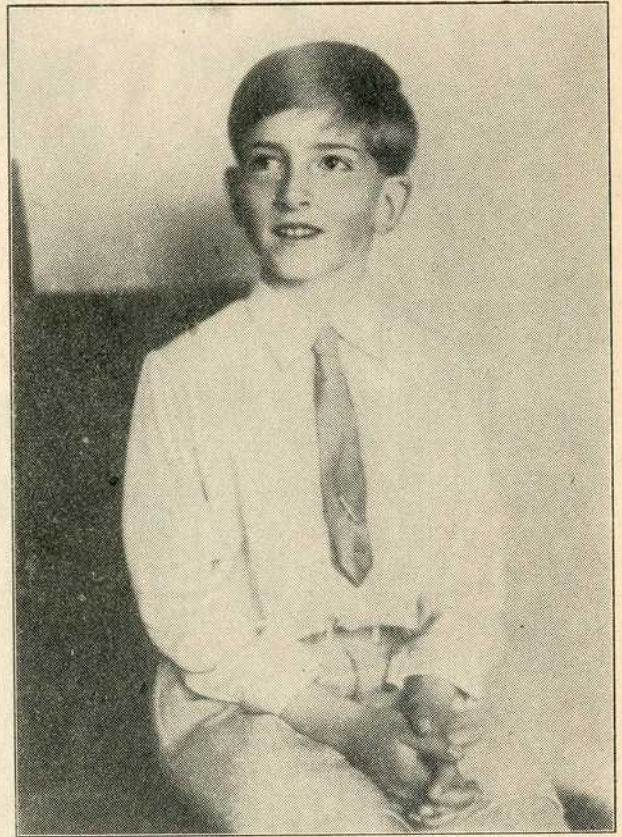
Бурни и једнодушни узвик из хиљаду грла: „Живео Краљ, живео Престононаследник, живео Краљевски Дом!“ — проламао се Бањичким Пољем. Било је девет часова пре подне. Наишао је Њ. В. Краљ у пратњи Њ. В. Кнеза Павла и своје свите. У сусрет је изјашао командант Београда, армиски генерал г. Војислав Томић, који је Њ. В. Краљу поднео рапорт.

У исто време разлегли су се Бањицом нови громки узвици: „Живео Престононаследник, живела Краљица!“

У викторији са шест белаца појавио се Њ. В. Престононаследник Петар са Њ. В. Краљицом Маријом.

По примљеном рапорту генерала г. Томића, Краљевска Породица пошла је ка Краљевској трибини, поред постројених трупа, праћена непрестано одушевљеним овацијама народа.

Напред је јахао Њ. В. Краљ, у походној генералској униформи. У пратњи су били

Њ. Вис. Престононаследник Петар

Њ. В. Кнез Павле, Министар војске и морнарице генерал г. Стојановић, начелник штаба генерал г. Миловановић, управник Двора генерал г. Вуковић, и ађутант генерал г. Вељковић. У викторији са шест белих коња у позађеној опреми возио се Њ. В. Престонона-

следник Петар у соколској униформи и Њ. В. Краљица Марија. На бурне поздраве са трибина отпоздрављали су Њ. В. Престолонаследник војничким поздравом, а Њ. В. Краљица махањем руке.

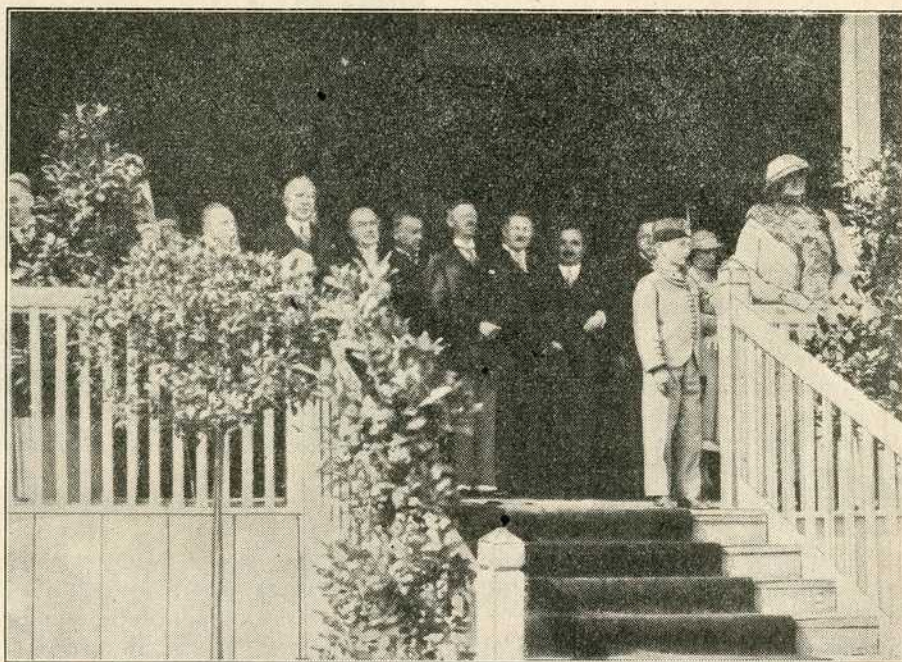
Њ. В. Краљ и Кнез Павле зауставили су се испред Краљевске трибине, а на самој трибини заузели су места Њ. В. Престолонаследник и Њ. В. Краљица

Њ. В. Краљ Александар са Њ. В. Кнезом Павлом посматра реви трупа на Бањици

У том је одјекнула команда за почетак дефилеа. Засвирала је војна музика и уз звуке војничког марша јединице су се кренуле ка Краљевској трибини. На челу трупа јахао

је командант Одбране града Београда армиски генерал г. Војислав Томић са својим штабом. Све очи присутних упрле су се сада у војску и почели су први узвици одушевље-

Њ. В. Краљица Марија и Њ. Вис. Престолонаследник Петар са члановима Краљевске Владе посматрају реви трупа на Бањици

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ња, а одмах затим овације праћене поздравним махањем марамица и шешира.

Напред је лаким кораком марширала војна Кадетска школа у угасито-зеленим униформама. Публика је дочекала узвицима:

— Живели питомци! Живела наша узданица!

Одмах за кадетима, као контраст њиховој младалачкој војничкој гипкости и лакоћи, у пуној ратној спреми, са шлемовима и бајонетима на пушкама, тешким и отсечним кораком наишли су питомци Подофицирске школе. Овај контраст изазвао је дуготрајна клицања, упућена једним и другим питомцима.

Наилази опет један пријатан контраст, који је увек Београђане најтоплије одушевљавао: маринци у својим белим униформама. Аплаузи се проламају са свих страна и дуго прате витке фигуре белих браниоца нашег плавог мора.

Беле униформе губе се у даљини, а у галопу долећу ескадрони Краљеве гарде, у живом шаренилу парадних униформи. Бљесак сунца одбија се о исукане сабље, а заставе

Коњица Краљеве гарде, дефиљује

се широко лепршају у ветру брзога трка. На челу коњице је помоћник команданта Краљеве гарде, генерал г. Љ. Максимовић. Ново одушевљење публике и нови френетични поздрави.

Одмах за коњицом Краљеве гарде наилази у касу пољска артилерија Краљеве гарде. Са нарочитим задовољством посматрају стари ратници претеће челичне цеви, а публика пљеска.

Наилази пешадија Краљеве гарде, кршни младићи гвоздена корака, оловних мишица, чврсти као горски храстови. Затим дефиљују пукови пешадије. Прво Гвоздени пук, под командом пуковника г. Јована Лека. Затим Осамнаести пук, под командом пуковника г. Косте Барјактаровића. Војници су у потпуној ратној спреми, са шлемовима и бајонетима на пушкама. Одлучна корака, одмерена

и тешка, они дају утисак правих неустрашивих ратника. Проламају се узвици:

— Живела пешадија! Живела наша снага! Живели гвоздени!

За пешадијом иде телеграфско одељење.

Пријатно изненађење приредило је публици одељење са голубовима писмоношама. Кад су наишли близу трибина, испуштена је из кавеза једна група голубова. Као облак јато се винуло у небо, да се тамо распрши изнад Бањичког Поља и да се после неколико кругова описаних у ваздуху опет врате у свој кавез.

Војне јединице су и даље дефиловале: једна батерија пољских хаубица, две батерије пољских далекометних топова, две батерије контра-авијонских топова, рефлекторска чета, два блиндирана аутомобила са покретним кулама, најзад јединице аутокоманде.

У том зазврјала је из ваздуха хука мотора. Осам група авионских ескадрила дефиловале су у ваздуху изнад Бањице. Ова лака крила на плавом небу, изазвала су велико одушевљење свих присутних и настало је опште клицање:

— Живела наша авијација!

Дефиловање пешадије

Ова одлично организована и ретко успеда војничка парада је завршена. Кроз бурне аплаузе и поздраве Њ. Њ. В. В. Краљ, Престолонаследник, Краљица и Кнез Павле напустили су Бањичко Поље.

*

У исто време кад и реви трупа на Бањици, у Саборној цркви отпочела је свечана архијерејска литургија. Служио је моравички епископ г. Викентије.

По завршетку свечаности на Бањици, у 11 часова пре подне, одржано је у Саборној цркви благодарење, које је служио Њ. Св. Патријарх Варнава, са скопљанским митрополитом г. Јосифом и моравичким епископом г. Викентијем, уз асистенцију свештени-

ка и ђакона београдских. На јектенија одговарао је хор Првог београдског певачког друштва.

Њ. В. Краља заступао је изасланик генерал г. Тодор Вељковић. Сва министарства су била заступљена својим претставницима. Универзитет био је претстављен својим професорима, а на челу академика био је Претседник Академије Наука г. Богдан Гавриловић. Међу сенаторима и посланицима, био је г. Никола Узуновић, Београдску општину заступао је већи број одборника са члановима Општинског суда. Народну банку претстављао је њен гувернер г. Игњат Бајлони. По-

Са свечане седнице Сокола у част рођендана Њ. В. Престолонаследника Петра: десно изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Леко, лево потпретседник Београдске општине г. Доброслав Богдановић и претставници Сокола

ред тога запажен је још велики број најугледнијих личности.

Њ. Светост Патријарх Варнава одржао је беседу о значају десетогодишњице рођења Њ. В. Престолонаследника. Позвао је верне да се придруже топлим молитвама да Га Господ све више јача, душевно и умно. Њ. Светост Патријарх завршио је беседу ускликом:

— Живео Престолонаследник! — што су сви присутни једногласно прихватили.

У свима београдским богомољама свих вероисповести одржана су такође благодарења, а у свима крајевима Београда соколске академије и многобројна народна весеља, која су трајала до дубоко у ноћ.

Београд је са неописивом љубављу и ретком радошћу достојанствено прославио десети рођендан Свога Престолонаследника.

Београдски Соколи прославили су рођендан свога Високог Старешине. Пре подне одржана је свечана соколска седница у дому „Привредника“. Били су присутни изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Леко, Потпретседник Београдске општине г. Добра Богдановић, изасланици Министра војске и морнарице и Министра унутрашњих послова, Чехословачки посланик у Београду г. Велнер, саветник Пољског посланства г. Љубачевски, и друге угледне личности. Свечану седницу отворио је старешина Жупе г. Бранко Живковић, а г. др. Милан Главинић, говорио је о великим делима Династије Карађорђевића.

У вече приређено је славље у Соколском друштву бр. 3 на Смедеревском Ђерму. Свечаност је отворио старешина друштва, Потпретседник Београдске општине г. Добра Богдановић, који је са много искреног одушевљења поздравио дан десетогодишњице рођења соколског Врховног старешине Њ. В. Престолонаследника Петра. После тога говорио је проф. г. Томић о Династији Карађорђевића. Говорници су топло поздрављени.

Присуствовао је велики број Сокола, грађана из тога краја и угледних гостију, међу којима се налазио и чехословачки посланик г. Велнер.

Друштво за улепшавање и унапређење предграђа Војводе Степе прославило је дан рођења Њ. В. Престолонаследника уједно и као дан своје друштвене славе. Као изасланик Њ. В. Престолонаследника присуствовао је капетан г. Славко Адамовић, а у име Београдске општине Потпретседник г. Добра Богдановић са одборником г. М. Живковићем. Домаћин славе био је потпретседник Друштва г. Воја Лазаревић, а претседник Друштва је професор г. Богомир Јанић. Са славе је упућен поздравни телеграм Њ. В. Престолонаследнику.

Комунално-социална хроника :

Извештај о раду Централног одбора за помагање незапослених радника и намештеника у Београду

— Свршетак —

Рад појединих кујни следује из даљег излагања. Но пре тога потребно је учинити следеће напомене:

1. — За иницијаторе Централног одбора било је јасно, да се кујне могу основати, бар у овој сезони, само уз сарадњу појединих већ постојећих организација, које би се одлучиле да на себе узму бригу око извођења тога неоспорно напорног и пуног пожртвовања посла. Рад Месног одбора Црвеног крста за квартал Варошки на исхрани незапослених, у прошлој зимској сезони, био је довољан доказ, да су за организацију кујни најподеснији Месни одбори Црвеног крста у појединим крајевима вароши. И тако је, без икакве тешкоће, обезбеђена сарадња Месних одбора за квартал палилулски, за квартал врачарски и за квартал булбулдерски. Ови одбори стали су на гледиште да се последице кризе могу уподобити елементарној несрећи, те према томе, код рада на исхрани незапослених одбори Црвеног крста не изилазе из круга својих дужности него баш врше у пуном смислу мисију ради које су и створени.

Поред Месних одбора Црвеног крста, који су организовали кујне, од првих дана стављена је на расположење Централном одбору и кујна Друштва за помагање сиротиње и сузбијање просјачења, која ради преко целе године на исхрани старих и изнемоглих чланова друштва, које физичка беда тера у прошњу.

2. — Рад појединих кујни третиран је, са обзиром само на цифре издатих бонова и легитимација и у извештају канцеларије за издавање легитимација и бонова за исхрану, о чему је унапред било речи. Те цифре су неоспорно тачне, у колико се тиче издатих бонова и легитимација, али оне се не поклапају потпуно са бројем издатих obroка у појединим кујнама. Но и ако то размимоилажење, које се карактерише већим бројем издатих бонова од броја издатих obroка (изузетак кујна бр. 4 код које је обрнут случај и кујна бр. 6 код које се цифре подударају) не утиче на извођење закључака из изнетих статистичких података, о њему се у овом делу извештаја мора повести рачуна само због обрачунавања.

Јер, као што је лако разумљиво, није се могла утврдити тачна табела коштања поје-

диних obroка. Разлика у цени obroка резултирала је из разлике услова под којим су поједине кујне радиле. Док су пододбор Црвеног Крста за квартал Варошки и Друштво за помагање сиротиње и сузбијање просјачења имали већ све спремно за почетак рада, дотле је друге четири кујне требало тек створити, набавити казане за кување хране и потребан број посуђа, и пронаћи локал. Све је то изискивало не мале издатке. Стављено пред ту тешкоћу, претседништво је одлучило на седници од 21 децембра 1932 год., да се за сваки бон за један оброк топле хране плаћа по три динара, на којој ће се бази вршити обрачун и са свим кујнама, које се буду основале. Та је одлука доцније прихваћена и од пленума у дубоком уверењу, да ће уштеде, које ће отуда произаћи, бити употребљене за исти циљ, као што је, у осталом, за то дао пример и Месни одбор Црвеног Крста за квартал Варошки, који је своју уштеду из раније године од 30.000.— динара унео у овој сезони у основни капитал за исхрану незапослених. Што се тиче казана за кување хране и посуђа набављеног из поменутих уштеда, они ће бити на чувању код односних одбора Црвеног крста или у Мушком радничком склоништу с тим да се, ако потреба наступи, употребљавају у будуће у исту или сличну сврху.

3. — По замисли Централног одбора једном отворене кујне имале су да раде до краја зиме, управо док не наступи фактичко пролеће и не отпочну радови. Разумљиво је, да је остварење ове замисли зависило од расположивих сретстава. Руковођен том идејом Централни одбор је успео да рад кујни доведе до 18 априла са изузетком кујне бр. 4 Булбулдерског одбора Црвеног крста, која је морала обуставити издавање хране закључно са 14 априлом, јер је сутрадан по уговору о закупу, морала локал у коме је радила предати власнику. Што и остале кујне нису обуставиле рад тога дана разлог је у томе, што се хтело да радници и о Ускршњим празницима приме храну, по готову што су католички и православни Ускрс пали у исте дане. А да би се та храна разликовала од хране у остале дане, управо да би радници осетили и у нашим кујнама бар колико толико радости Ускршњих празника, претседништво је решило на седници од 14 априла 1933 год., да

се првог и другог дана Ускрса побољшају оброци и сваком поједницу даје у место четврт киле хлеба пола киле хлеба, зашто се свакој кујни повећава цена obroka за 1,50 динара. Ова одлука претседништва приведена је у дело. Ефекат по појединим кујнама видеће се у даљем излагању.

4. — Претседништво је било радо да од појединих кујни прикупи детаљне податке у погледу рада, коштања obroka за сваки дан и свега осталог што би могло послужити као путоказ за евентуалу акцију у идућој зимској сезони, ако се нужда буде показала. У томе циљу биле су умољене све кујне да усвоје једнообразно вођење књига по моделу Месног одбора Црвеног крста за квартал Варошки. И то је учињено. Детаљан извештај, међутим, примљен је само од кујне бр. 4 Булбулдерског одбора Црвеног крста.

Кујна бр. 1 Месног одбора Црвеног крста за квартал Варошки у Мушком радничком склоништу, Милоша Поцерца ул. бр. 4.

Ова кујна почела је свој рад 5 јануара, а завршила га 18 априла. Радила је према томе свега 104 дана. За то време она је издала 78.990 obroka. По своје капацитету она до-

Према извештају поднесном Централном одбору крајњи резултат рада ове кујне у погледу трошкова је следећи:

Примљено од Централног одбора за 78.990 obroka по 3 динара свега 236.970, и за Ускршње празнике, на име вишка за побољшање 2.062 obroka по 1,50 динара свега 3.093 динара, што укупно чини динара 240.063.—

Издато:

за намирнице и режију свега 207.081,71

Остаје као ушдета, динара . 32.261,29

Ова кујна не располаже својим инвентаром, пошто су казани за кухање, посуђе и целокупан трпезаријски намештај својина Фонда за стварање и одржавање радничких установа.

Храна у овој кујни била је увек прво-класна.

Лепе просторије, погодност комуникације са центром и близина железничке станице утицали су на раднике и намештенике без породице да ову кујну претпостављају свим осталим. Под утицајем те често понављане жеље радника, ова је кујна повећавала поступно свој капацитет док није достигла

Радници очекују пријем хране у чекаоници кујне бр. 1

лази на прво место. За разлику од осталих кујни она је имала, поред искуства из прошле године, још и најподесније просторије, велику трпезарију и добро опремљену кухињу, са потребним бројем посуђа.

По месецима број obroka се овако кретао:

у јануару	18.062
у фебруару	20.730
у марту	24.739
у априлу	<u>15.459</u>
Свега	78.990

Просечно свакога дана кујна је издала 78.990:104=769.

максималну цифру од 1.031 оброк дневно пред сам завршетак рада.

Кујна Бр. 2 Друштва за помагање сиротиње и сузбијање посјачења, Штросмајерова улица број 9.

И ова је кујна почела рад 5 јануара и радила до 18 априла, дакле свега 104 дана. За то време она је издала 29.018 obroka, од којих је 6.240 obroka из својих средстава, а 22.778 из сретстава Централног одбора. У поређењу са осталим кујнама њен капацитет је био најмањи због тога, што је она паралелно са исхраном радника, ранила и београдску сиро-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.титулу упућену на прошњу по улицама, у коме циљу је и основана.

По месецима број obroка у овој кујни овако се кретао:

јануар	6.127
фебруар	7.395
март	9.676
април	5.820

Свега obroка: 29.018

Просечно сваког дана ова кујна је издала 29.018:104=279 obroка.

Овде треба истаћи да се Друштво за помагање сиротиње и сузбијање просјачења било обавезало да из своје кујне даје свакодневно по 200 obroка, али као што се види из изнетих цифара, оно је повећало, у просечном износу, тај број за 79 obroка дневно.

За 22.778 obroка издатих на рачун Централног одбора, ова кујна је примила 68.334 дин. и на име вишка о ускршњим празницима за побољшање 764 obroка по 1,50 дин., укупно 1.145.—, што све заједно чини примљених новаца од Централног одбора за издату храну 69.480 динара.

У погледу цене obroка и постигнутих уштеда извештај ове кујне гласи:

1. — „На подлози ваших налога друштвена кујна од 5 јануара до 18 априла ове г., издала је укупно 29.018 obroка; од кога броја пада: на терет кредита тога одбора 22.778 obroка а на терет кредита сопственог 6.240 obroка.

2. — На obroке које је друштвена кухиња издавала на терет кредита тога одбора, имала је стварних трошкова по obroку 3 дин.”

Из овога кратког извештаја се види да ова кујна није имала никаквих уштеда.

Кујна Бр. 4 Месног одбора Црвеног крста за кварт Булбулдерски „Боров парк”, у Александровој улици број 246.

Смештена у одличним просторијама ресторације „Боров парк” у Александровој ул., ова кујна почела је рад 1 фебруара, а завршила 14 априла. Радила је, дакле, укупно 77 дана и за то време издала је 46.821 obroка.

По месецима издат је следећи број obroка:

фебруар	11.861
март	24.018
април	10.942

Свега obroка: 46.821

Прос. сваког дана је издато 46.821:77=708.

Према извештају поднесеном Централном одбору, који је ниже у целости цитиран, резултат рада ове кујне у погледу трошкова је следећи:

Примљено од Централног одбора за 46.821 оброк по 3 динара свега динара 140.463.—

Трошкови, намирнице и режија укупно динара 121.820,48

Остаје као уштеда, динара 18.642,52

Ова кујна обуствила је рад пре ускршњих празника те према томе није ни могла примити ништа за побољшање obroка о Ускршњим празницима.

Од инвентара ова кујна располаже са два казана од по 270 литара, који се налазе на чувању у Мушком радничком склоништу.

Ова кујна је једина поднела детаљан извештај о своме раду који гласи:

1. — „Број издатих obroка по месецима био је следећи: у фебруару 11.861; у марту 24.018 и за 14 дана месеца априла 10.942 — што скупа износи: 46.821 оброк;

2. — Стварно коштање ових obroка по месецима је следеће: у фебруару 25.726,93 динара, на 11.861 оброк, односно 2.17 дин. од obroка; у марту 53.113,20 дин. на 24.018 obroка односно 2.21 дин. од obroка и у априлу 25.596,55 на 10.942 obroка, односно 2,34 дин. од obroка;

3. — Са режијским тошковима и евентуалним другим издатцима ствар стоји овако: на име плате, кирије локала и отписа набављеног посуђа издато је: у фебруару дин. 6.880,20; у марту 6.419,20 дин. и у априлу динара 4.084,60 укупно 17.384.— динара.

Из тачке 2) овог извештаја не види се право стварно коштање obroка, јер режиски трошкови и други издаци из тачке 3) нису унесени; право стање стварног коштања obroка сасвим друкчије изгледа и оно је према томе овако: у фебруару 32.607,13 динара, на 11.861 оброк односно 2,75 динара од obroка; у марту 59.532,20 динара на 24.918 obroка, односно 2,48 дин. од obroка и у априлу 29.681,15 динара, за 10.942 obroка, односно 2,71 дин. од obroка.

Према горе изложеном види се, да је у кухињи бр. 4 овога одбора издато 46.821 оброк који скупа износи по тач. 2 овог извештаја динара 104.436,68 али у вези тач. 2 и 3 истог извештаја коштања ових obroка износи дин. 121.820,48. Међутим по решењу Централног одбора оброк се плаћа 3 динара те је према томе целокупан износ 140.463 дин.

Напомиње се, да се код благајника овога одбора налазе рачуни по којима су набавке вршене, а књиге су у кухињи вођене по шаблону вођења књига у Варошком месном одбору Црвеног крста, а по наређењу Централног одбора.

Одбор на завршетку овога извештаја не може пропустити а да не напомене, да је било и неколико дародаваца и то: г.г. Драг. Зарић, гвожђарски трговац, поклонио 36 кашика, Тадија Перишић, брашн. трговац, један кухињски нож и 6 кашика, Браћа Николић, трг., једну четку за рибање и 8 кашика, Цветко Шољић, лимар, 1 ђубровник, Петар Хаџи-Ламерт, лимар, разан прибор за кухињу, Милан Јовановић, лимар, једу кофу за воду, госпођа Вука Стојановић, домаћица једну секиру и једне машице, Милан Огњановић, бравар, један полован шпорет, г-ђа Дана Марко-

вић, Краља Александра 433, једно цакче пасуља од 30 кгр. и 20 кгр. кисела купуса у главицама и г. Василије Бисеровић, трг. 300 кгр. кисела купуса и 100 кгр. рибанца. Да све ово није добивено на поклон, одбор би морао све набављати за новац, те би према томе била утрошена већа сума и издаци би се повећали и оброк би био скупљи. Ова је кухиња ради што боље исхране у много и много случајева повећавала некад и дупло предвиђене по табели принадлежности. (Месо, маст, сланина, макроне, купус, кромпир, пасуљ итд.) што се све да видети из књига утрошака хране и магацинске књиге као и из самих исплаћених рачуна."

Кујна Бр. 5 Месног одбора Црвеног крста за квартал Врачарски, Зорина бр. 4.

Ова кујна почела је рад 3 фебруара и издавала је храну до 18 априла, дакле радила укупно 75 дана и зато време издала 42.531 оброк.

Ови оброци распоређени су по месецима:	
фебруар	10.909
март	19.235
април	12.387
Свега оброка:	42.531

Просечно свакога дана кујна је издавала 42.531:75=462 оброка.

Извештај о раду ове кујне Централни одбор није добио, те се према томе ништа не може рећи о постигнутим уштедама. За 42.531 оброк овој је кујни исплаћено 127.593.— динара и за побољшање 1.466 оброка о Ускршњим празницима по 1,50 дин. свега 2.199.— динара, што све укупно чини 120.792.— дин.

Од инвентара ова кујна има један казан од 270 литара са лонцима, који се налазе на чувању код одбора Црвеног крста за квартал Врачарски.

Кујна Бр. 6 Месног одбора Црвеног крста за квартал Палилулски, отворена код гробља на имању „Пионир”.

Ова кујна је нашла локал иза гробља у згради Општине града Београда на имању званом „Пионир”. Због своје удаљености од центра града у почетку су радници избегавали ову кујну, али су се доцније привикли. Ова кујна подмиривала је потребу радништва из дунавског краја.

Кујна је почела рад 1 фебруара, а завршила 18 априла. Радила је дакле укупно 77 дана, и за то време издала 38.622 оброка.

Издавање оброка по месецима било је следеће:

фебруар	8.119
март	15.761
април	14.742
Свега оброка:	38.622

Просечно сваког дана издавано је оброка 38.622:77=501.

Према извештају поднесеном Централном одбору ова је кујна примила за 38.622 оброка по 3 динара свега динара 115.866.— и за побољшање 1.978 оброка о Ускршњим празницима по 1,50 динара свега 2.867 што укупно чини, динара 118.833.—

Трошкови (режија и намирнице) износе, динара 104.542,58

Остаје као уштеда, динара . 14.290,42

Од инвентара ова кујна има два казана од 270 литара који се налазе на чувању код Палилулског одбора Црвеног крста.

Кујна Бр. 3 — Друштва „Насушни хлеб”.

И ако ова кујна носи број 3 њен рад излажемо на крају због тога што она у ствари није кујна, јер је поменуто друштво издавало незапосленим само хлеб, а назив кујне дат је из техничких разлога, због потребе једнообразности при издавању легитимација и бонова за исхрану.

Друштво „Насушни хлеб” од првог дана, тако рећи, придружило се акцији Централног одбора. За његов кроз више година благотворни рад од великог је значаја била организација контроле радника којима оно дели хлеб. Као што је унапред изнесено та је контрола постигнута стварањем Централног одбора. И за то је поменуто друштво изјавило готовост да сарађује и свакодневно издаје, по упутима Централног одбора, пет стотина хлебова дневно. Увиђајући обим који је незапосленост достигла, ово је Друштво, у току рада повећало унапред обећани максимум што се види из следећих бројева издатих хлебова од 16 јануара, као дана од кад је Централни одбор почео упућивати незапослене раднике са легитимацијама и боновима:

у јануару 9034 просечно дневно	564
у фебруару 22.898 прос. дневно	817,5
у марту 27862 просечно дневно	898,7
у априлу 7878 просечно дневно	437
Свега 67.672 просечно дневно	727,6

Рекапитулација

Кујна број 1 за 104 дана издала 78.990 оброка, просеч. дневно издавано 769 оброка
Кујна бр. 2 за 104 дана издала 29.018 оброка, прос. дневно издавано 279 оброка;
Кујна број 4 за 77 дана издала 46.821 оброк, просечно дневно издавано 708 оброка;
Кујна број 5 за 75 дана издала 42.531 оброк, прос. дневно издавано 562 оброка;
Кујна број 6 за 77 дана издала 38.622 оброка, просечно дневно издавано 501 оброк.

Свих пет кујни зидале су 235.982 оброка.

Друштво „Насушни хлеб”, које је носило име кујне бр. 3 издало је за 93 дана 67.672 хлеба или просечно по 727,6 хлебова.

Ове завршне цифре тачне су у колико се тиче само обрачувања. Свака кујна, међутим,

издала је већи број оброка него је овде означено. То повећање не може никога да изненади. Кујне су добијале требовање за сваки дан до 14 час. прошлог дана то јест за данас требовање је морало стићи јуче најдаље до 14 час. И ако је у свакој кујни организација била савршена, ипак се математички тачно није могао спремити предвиђени број оброка. Да не би испало мање, спремано је увек више, и добро је рађено. Благодарехи томе вишку многе кујне су успеле да издају знатан број оброка преко требовања оним породицама незапослених радника из дотичног краја, које нису могле доћи до прописне легитимације и бонова за исхрану. О тим издатим обrocима преко требовања Централни одбор има податке само од кујне бр. 6 Месног одбора Црвеног крста за квартал Палилулски. У извештају овога одбора стоји да је његова кујна издала преко требовања 1.604 оброка за незапослене и 606 оброка за своје особље, што укупно чини 2.210 оброка.

Што се тиче Друштва „Насушни хлеб“, његов је рад овде изнесен само у колико се тиче издавања хлебова по упутима Централног одбора. Разумљиво је да је поменуто друштво издало хлеб београдској сиротињи по своме нахођењу, а вероватно и неким радницима који нису могли добити легитимацију и бон. Али у то се Централни одбор не може упуштати, пошто је друштво целокупну колаборацију са Централним одбором засновало искључиво на својим сретствима.

*
* * *

Ово поглавље извештаја не сме се завршити само изнетим констатацијама. Било би, заиста, неправедно не истаћи пожртвовани рад жена и људи који су организовали и на својим плећима носили рад у појединим кујнама. Ко је год обилазио кујне у току њихова рада, увек је наилазио на савршен ред. Знало се ко дежура, ко дели хлеб, ко контролише пуњење порција. Тако што није у стању да створи на брзу руку никаква администрација. Само осећање беде у коју су запали незапослени, поштовање тих људи које је виша сила дотерала у кујну, а не њихова кривица, једно дубоко осећање дужности према члановима друштва баченим у невољу привредном кризом, могли су дати резултате, који су горе изнесени. Ређати овде имена било би излишно. Али не констатовати, макар у неколико речи, факат који изазива дивљење и улива наду, био би грех.

3 — ЗАКЉУЧАК

После овог излагања Централни одбор може бити задовољан постигнутим резултатима. Управо, у границама постојећих могућности, дат је максималан ефекат. Са те стране посматран, Централни одбор је показао,

бар за Београд, благодети координованог рада између разних организација и установа. У његовој делатности од почетка до краја постојао је само тачно одређен циљ и добра воља свих учесника у раду. Никаква ригурозна правила нису спутавала његову акцију. Биле су одлуке виших органа и извођење тих одлука од стране нижих. Пленум је давао директиву у основним линијама, ужи одбор је одлуке детаљисао, а претседништво их је спроводило у дело. И до данас између та три органа Централног одбора није било неспоразума. Значи, да је на случају Централног одбора опробана једна нова метода рада коју би у будуће требали да имају у виду сви који се интересују за хумано-социјални рад сваке врсте.

Обим рада Централног одбора обележен је прибављеним сретствима. Преко те границе није се могло даље ићи. Са 235.982 издаца оброка и 67.759 подељених хлебова, неоспорно, последице беспослице знатно су ублажене. Али не треба заборавити да су те цифре, ма како оне импозантне биле, ипак недовољне. Један велики део незапослених трпео је последице глади, упркос акције Централног одбора. Већ је у току излагања у овом извештају констатовано, како је огромна навала била на шалтер за издавање бонова и легитимација. У неколико случајева морала се тражити и интервенција полиције. То је најочитији доказ да је Централни одбор успео да задовољи само један део потребе. Ако више није учинио то је само зато што није располагао са већим сретствима.

Претседник,

Милутин А. Петровић, с. р.

Потпретседник,

Д-р Лука Ристић, с. р.

Секретари:

Д-р Ђура Ђуровић, с. р.

Лука Павићевић, с. р.

Благајник,

Наталија Д-ра Смиљанића, с. р.

ПРИЛОЗИ

I

ЗАПИСНИК

Седнице пленума Централног одбора за помагање незапослених радника и намештеника одржане 7 јула 1933 године у 17 часова у одборској сали Општине града Београда са следећим дневним редом:

1. — Подношење извештаја о раду Централног одбора;
2. — Ликвидација Централног одбора;
3. — Евентуалије.

Присутни:

Општина града Београда: г.г. Добра Богдановић и д-р Ђура Ђуровић; Фонд за стварање и одржавање радничких установа: госпођица Милена Атанацковић; Радничка комора Лука Павићевић; Јавна берза рада: г. Аврам Леви; Насушни хлеб: г-ђа и г- Цветковић; Друштво за помагање сиротиње и сузбијање просјачења г. Дим. Стојановић; Југословенско друштво за чување народног здравља: г-ђа Наталија Смиљанић; Варошки месни одбор Црвеног крста: г. д-р Лука Ристић; Булбулдерски месни одбор Црвеног крста: г-ђа Вићентијевић и г. Бранислав Ђирковић; Палилулски месни одбор Црвеног крста: г-ђа Јелена Спасић; Београдско женско друштво: г-ђа Јованка Павловић; Дунавско дечије обданиште: г-ђа Мица Бешлић и Миленија Керечки; Друштво за заштиту девојака: г-ђа Катица Стејић; Коло српских сестара: госпођа Продановић; Лига жена за мир и слободу: г-ђа Зечевић; Народни женски савез: г-ђа Продановић; Обданиште Бр. 2: г-ђа Јелена Спасић; Удружење домаћица и матера насеља Краља Александра: г-ђе Ракетић, Мајер и Дабовић; Јеврејско женско друштво: г-ђа Демајо; Материнско удружење: г-ђа Анка Тадић; Друштво домаћица и матера: г-ђа Даринка Пеливановић, и Друштво „Српска мајка”: г-ђа Емилија Грујић.

Претседава потпретседник г. д-р Лука Ристић.

Пре прелаза на дневни ред потпретседник Општине г. Богдановић поздравља у име Општинског суда све присутне, захваљује им на преданом раду који је донео тако лепе резултате, па затим г. д-р Лука Ристић отвара пленум.

1.

Пошто је извештај претседништво умножило и доставило свим члановима Централног одбора, пленум је одлучио да се извештај не чита него да секретар г. д-р Ђуровић, за оне који извештај нису стигли довољно да простудирају, укратко изнесе садржину извештаја што је г. д-р Ђуровић и учинио. Затим је благајник г-ђа д-р Смиљанића прочитала извештај благајне па је претседавајући отворио дискусију.

У дискусији су учествовали г. Цветковић, претставник Друштва „Насушни хлеб”, г-ђица Атанацковић, претставник Фонда за стварање и одржавање радничким установа, г-ђа Продановић, претставник Кола српских сестара, г. Лука Павићевић, претставник Радничке коморе „г. Леви, претставник Јавне берзе рада, г. д-р Лука Ристић, претседавајући.

Пошто су по примедбама г-ђе Продановић и г-ђице Атанацковић, учињене неке измене у извештају, пленум је једногласно примио извештај претседништва.

2.

Код друге тачке дневног реда развила се жива дискусија око тога да ли да Централни одбор, по предлогу претседништва, данас ликвидира, или пак да он и даље постоји.

Гледиште ликвидације одбора заступали су потпретседник Општине г. Богдановић, госпођица Атанацковић, г. Ђирковић, претставник Булбулдерског одбора Црвеног крста, г. д-р Лука Ристић и г. д-р Ђуровић. По њиховом гледишту које је и гледиште претседништва, Централни одбор створен је ад хос, да исхрањује и помаже раднике у току минувале зиме. Он је тај посао успешно свршио и сад треба да ликвидира. Ако тако не би учинио, он би се огрешио о програм свога рада. Поред тога за продужење рада треба да је свака од претстављених организација и установа решавала о томе и у томе смислу дала мандат својим претставницима, што није случај.

Против ликвидације били су г. Цветковић (Насушни хлеб), г. Стојановић (Друштво за помагање сиротиње), г. Павићевић (Радничка комора), г. Леви (Берза рада). По њиховом схватању Централни одбор не може ликвидирати из простог разлога што узроци који су диктовали његово стварање постоје и даље и што је нарочито важно у још далеко већој мери. Ако одбор сад ликвидира значи да ће морати да се понова ствара, а то је губљење времена.

Поред тога г. Павићевић изнео је читав низ мера које треба студирати у циљу стварања прихода за идућу сезону. Напомиње да би таксирање седења у локалима после 11 часова у вече у корист исхране била једна благотворна мера. Ако не овај и овакав онда се мора пронаћи неки други сличан извор прихода за идућу сезону пошто се, после искуства стеченог у прошлој сезони са прикупљањем прилога, на то више не може рачунати.

После исцрпне дискусије и са једног и са другог гледишта пленум је донео следећу одлуку:

1. — Да са данашњим даном Централни одбор престаје да постоји.

2. — Да се сва архива Централног одбора, деловодни протокол, оригинални текст примљеног извештаја, дневник касе примања и издавања са новчаним документима и заосталим блоквима, боновима и легитимацијама предаду по списку на чување Фонду за стварање и одржавање радничких установа, с тим да се само блокови, бонови и легитимације могу употребити по нахођењу Фонда, док све остало има се чувати у архиви поменутог Фонда.

3. — Да се готовина од динара 20.445.65 која се налази на чувању у Општинској штедионици по уложној књижици бр. 5374 преда Фонду за стварање и одржавање радничких установа у ком се циљу овлашћује потпретседник г. д-р Лука Ристић и благајник

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

г-ђа Наталија д-р Смиљанића, да књижицу пренесу на Фонд.

Фонд ће овај новац употребити за исхрану незапослених у идућој зимској сезони ако нека акција у томе смислу буде покренута. Зато ће Фонд кад за потребно нађе, у сваком случају пре 1 септембра тек. године, сазвати све установе и организације које су до сад биле претстављене у Централном одбору у циљу консултовања за евентуалну акцију за исхрану незапослених. Ако тако сазвана конференција донесе одлуку да се ништа не ради на исхрани незапослених, онда ће новац утрошити за исхрану и преноћишта радника у својим склоништима.

4. — Да се уз извешатј Централног одбора отштампају и ове одлуке пленума као и документа о извршеној предаји под 2 и 3.

3.

Код треће тачке дневног реда нико се није јавио за реч па је председавајући г. д-р Лука Ристић, закључио завршну седницу пленума Централног одбора.

Потпретседник,

Д-р Лука Ристић, с. р.

Секретар,

Д-р Ђуровић, с. р.

II

Београд, 19 јула 1933

Штедионица и Заложни Завод
Општине града Београда

Централном одбору за помагање незапослених радника и намештеника

Београд

У вези Вашег акта од 18 ов. м. част нам је извести Вас, да је г-ђа Наталија Смиљанић, благајник Вашег одбора, на дан 14 јула о. г. пренела салдо са уложне књижице нашег издања Бр: 5374 у износу од

Дин.: 20.781.—

на уложну књижицу „Фонда за стварање и одржавање радничких установа“ Бр: 4552.

Предње Вам се саопштење доставља на Ваш захтев и даљу употребу.

С поштовањем

Општинска штедионица и
Заложни Завод града Београда

Ј. К. Ђуричић с. р.

Др. Р. (нечитак)

НЗ. У билансу и записнику констатовано је да по књижици Централни одбор има код Штедионице Динара 20.445,65. Вишак који се појављује у овоме извештају Штедионице долази од интереса који је обрачунат тек приликом преноса новца на Фонд.

III

СПИСАК

Архиве Централног Одбора за помагање незапослених радника и намештеника предате на чување Фонду за стварање и одржавање радничких установа на основу одлуке пленума од 7 јула 1933 год.

1. — Деловодни протокол од Бр. 1—226.
2. — Оригинални текс примљеног извештаја.
3. — Дневник касе Примања и издавања са новчаним документима У.Бр. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 56, 57, 58, 60, 65, 66, 68, 69, 71, 73, 74, 77, 79, 80, 81, 86, 141, 214 и 215 Свега 46.—
И.Бр. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88. Свега 85.—
4. — Партијалник.
5. — Обрачун за издату храну по кућинама Бр. 68, 81, 96, 104, 124, 125, 126, 132, 138, 145, 146, 151, 161, 168, 176, 177, 195, 196, 205, 206, 206-а, 207, 221 и 222. Свега 24 са оригиналним требовањима.
6. — Акта под Бр. 1, 2, 3, 5, 11, 14, 15, 17, 18, 20, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 52, 55, 57, 58, 59, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 80, 87, 92, 111, 112, 115, 116, 130, 131, 133, 134, 140, 141, 158, 163, 165, 174, 178, 179, 197, 198, 199, 200, 201, 204, 212, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 224 и 226. Свега 75.—
7. — Записници седница 31 комада.
8. — Коферата са натписом Централног Одбора 350.— комада.
9. — Хартије са натписом Централног Одбора 35.— табака.
10. — Пуномоћија за скупљање прилога 400.— ком.
11. — Преглед примљеног материјала.
12. — Преглед издатих оброка.
13. — Списак издатих блокова.
14. — Списак издатих бонова за храну са требовањима Бр. 15, 22, 29, 37, 54, 61, 64, 75, 83, 93, 98, 123, 129, 142, 153, 154, 156, 166, 167, 172 и 180. Свега 21.—
15. — Списак издатих бонова за хлеб са требовањима Бр. 12, 21, 33, 60, 82, 122, 152 и 181. Свега 8.—
16. — Списак издатих легитимација са требовањима Бр. 10, 16, 20, 23, 38, 65, 82, 121, 143, 157 и 182. Свега 11.—
17. — Блокова од 20 потврда употребљених Бр. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25 и 29. Свега 18 комада.
18. — Блокова од 50 потврда употребљених Бр. 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 29, 30, 33, 36, 39, 42, 43, 44, 47. Свега 25 комада.
19. — Блокова од 20 потврда неупотребљених 482 комада.
20. — Блокова од 50 потврда неупотребљених 175 комада.
21. — Бонова за храну 22 свески по 1000 + 746. Свега 22.746.—
22. — Бонова за хлеб 31 свески по 1000 + 900. Свега 31.900.—
23. — Легитимација Свега 2.680.—
24. — Штамбиљ Централног Одбора 1.—
Све назначено у овом списку са парафираним првим табаком

19 јула 1933 год.

Београд

Предао,
Сав. К. Павковић

Примио,
Мара Јелача

ПРЕГЛЕД

Издатих obroka по појединим кујнама од 5-I до 18-IV 1933 год.

Кујна Бр. 1 у Мушком радничком склоништу, Милоша Поцерца бр. 4
 Кујна Бр. 2 у Друштву за помагање сиротиње и сузбијање просјачења
 Кујна Бр. 4 у Боровом Парку, Краља Александра бр. 246
 Кујна Бр. 5 у Зориној улици бр. 4
 Кујна Бр. 6 у Општинској циглани „Пионир”

Датум	Број кујне					Свега	Хлеб (Кујна бр. 3)	Укупно	Датум	Број кује					Свега	Хлеб (Кујна бр. 3)	Укупно
	1	2	4	5	6					1	2	4	5	6			
5-I	432	30	—	—	—	462	1	463	27-II	818	303	566	496	363	2546	832	3378
6	557	47	—	—	—	604	1	605	28	822	315	576	533	364	2610	848	3458
7	627	201	—	—	—	828	1	829	1-III	805	316	648	511	379	2659	929	3588
8	627	201	—	—	—	828	1	829	2	807	353	652	530	416	2758	944	3702
9	621	201	—	—	—	822	1	823	3	807	348	675	608	404	2842	1068	3910
10	621	201	—	—	—	822	1	823	4	731	302	753	506	398	2690	1088	3778
11	602	196	—	—	—	798	1	799	5	767	320	700	528	397	2712	1091	3803
12	626	360	—	—	—	986	—	986	6	788	321	696	536	392	2733	980	3713
13	524	339	—	—	—	863	—	863	7	805	301	778	512	395	2791	866	3657
14	740	264	—	—	—	1004	—	1004	8	790	310	774	519	402	2795	905	3700
15	730	264	—	—	—	994	—	994	9	790	309	842	502	392	2835	907	3742
16	710	263	—	—	—	973	173	1146	10	790	341	832	522	391	2876	1017	3393
17	698	261	—	—	—	959	252	1211	11	770	325	878	519	416	2908	966	3874
18	668	261	—	—	—	929	361	1290	12	770	279	878	511	413	2851	958	3809
19	631	108	—	—	—	739	435	1174	13	770	282	878	514	410	2854	832	3686
20	626	203	—	—	—	829	493	1322	14	766	282	850	580	416	2894	778	3672
21	628	182	—	—	—	810	530	1340	15	755	283	915	620	431	3004	757	3761
22	686	241	—	—	—	927	638	1565	16	725	298	847	653	469	2992	843	3835
23	689	245	—	—	—	934	485	1419	17	816	300	806	685	514	3124	896	4920
24	688	245	—	—	—	933	509	1442	18	826	326	758	725	612	3247	903	4150
25	712	245	—	—	—	957	551	1508	19	833	324	790	703	622	3272	872	4144
26	753	259	—	—	—	1012	661	1673	20	833	318	781	696	657	3285	768	4053
27	750	305	—	—	—	1055	755	1810	21	829	339	729	704	637	3238	753	3991
28	794	275	—	—	—	1069	836	1905	22	828	307	748	709	630	3222	744	3969
29	776	244	—	—	—	1020	819	1839	23	819	287	731	699	626	3162	837	3996
30	773	242	—	—	—	1015	757	1772	24	797	283	725	609	597	3011	882	3893
31	773	244	—	—	—	1017	772	1789	25	769	317	704	656	556	3002	904	3906
1-II	787	244	261	—	145	1437	747	2184	26	830	332	716	748	587	3213	927	4140
2	718	243	351	—	170	1482	805	2287	27	832	326	724	699	560	3141	851	3992
3	740	203	218	258	200	1619	781	2400	28	824	312	748	712	580	3176	845	4021
4	740	234	272	326	239	1811	741	2552	29	823	323	797	720	583	3246	939	4185
5	735	254	319	349	253	1910	735	2645	30	823	312	842	741	681	3399	952	4351
6	735	251	319	349	253	1907	628	2535	31	818	300	823	758	793	3497	860	4357
7	739	255	323	353	263	1933	646	2579	1-IV	813	294	830	702	812	3451	778	4229
8	734	258	329	277	151	1749	726	2475	2	807	300	800	7036	825	3435	680	4115
9	698	266	372	350	200	1886	834	2720	3	804	300	831	714	864	3513	589	4102
10	711	221	396	349	250	1927	866	2793	4	803	301	841	698	841	3484	477	3961
11	678	224	420	398	263	1983	905	2888	5	815	304	813	700	788	3420	502	3922
12	628	245	438	440	313	2064	929	2993	6	818	286	795	705	825	3429	551	3980
13	640	248	435	439	307	2069	863	2932	7	799	266	777	687	619	3148	501	3649
14	609	256	458	457	314	2094	832	2926	8	800	258	740	713	617	3128	431	3559
15	695	277	448	445	326	2191	824	3015	9	803	278	794	611	709	3195	406	3601
16	755	242	446	410	323	2176	903	3079	10	803	260	705	554	691	3013	400	3413
17	754	244	455	452	349	2254	905	3159	11	802	281	790	586	746	3205	395	3600
18	758	267	463	449	341	2278	890	3168	12	813	307	732	658	818	3328	395	3723
19	778	272	475	459	331	2315	852	3167	13	813	315	816	719	810	3473	425	3898
20	752	272	474	458	323	2279	763	3042	14	857	352	678	705	821	3413	392	3805
21	742	275	477	460	338	2292	728	3020	15	1016	392	—	733	989	3130	239	3369
22	758	298	470	472	346	2344	741	3085	16	1031	442	—	733	989	3195	239	3434
23	769	314	523	502	328	2436	832	3268	17	1031	442	—	733	989	3195	239	3434
24	812	309	493	442	324	2380	892	3272	18	1031	442	—	733	989	3195	239	3434
25	802	298	518	492	379	2489	922	3411									
26	823	307	566	494	363	2553	928	3481									
										78.990	29.018	46.821	42.531	38.622	235.982	67.672	303.654

РЕКАПИТУЛАЦИЈА

WWW.UNILIB.RS

	Б р о ј к у ј н е					Свега	Хлеб (Кујна број 3)	Укупно
	1	2	4	5	6			
У Јануару	18.062	6.127	—	—	—	24.189	9.034	33.223
„ Фебруару	20.730	7.395	11.861	10.909	8.119	59.014	22.898	81.912
„ Марту	24.739	9.676	24.018	19.235	15.761	93.429	27.862	121.291
„ Априлу	15.459	5.820	10.942	12.387	14.742	59.350	7.878	67.228
Свега	78.990	29.018	46.821	42.531	38.622	235.982	67.672	303.654
Из сопствених средстава . .	—	6.240	—	—	—	6.240	67.672	73.912
	78.990	22.778	46.821	42.531	38.622	229.742	—	229.742

РАЧУН РАСХОДА И ПРИХОДА

РАСХОД

НА ДАН 27 ЈУНА 1933 ГОДИНЕ

ПРИХОД

	Динара		Динара
Варошком Месном одбору Црвеног крста за кујну број 1	240.063	Од Министарства социјалне политике и народног здравља	414.000
Друштву за помаг. сиротиње за кујну бр. 2	69.480	Од Општине града Београда	50.000
Булбулдерском Месном одбору Црвеног крста за кујну број 4	140.463	Од Радничке коморе	50.000
Врачарском Месном одбору Црвеног крста за кујну број 5	129.792	Од Фонда за стварање и одржавање радничких установа	40.000
Палилулском Месном одбору Црвеног крста за кујну број 6	118.833	Од Јавне берзе рада	30.000
Режијски трошкови Централног одбора	16.486	Од Варошког Месног одбора Црв. крста	30.000
Салдо	20.445 65	Од Његовог Величанства Краља	10.000
		Од Њеног Величанства Краљице	10.000
		Од приредбе у Народном позоришту	29.044 40
		Од прилога у „Недељу незапослених“	22.543 75
		Од камате по уложној књижици	30 50
		Од прилога појединаца и друштава	49.944
	735.562 65		735.562 65

27 јуни 1933 год.
Београд.Благајник
Наталија Дг. Смиљанић с. р.
За књиговодство
Сава К. Павковић с. р.Претседник
Милутин А. Петровић с. р.
Потпретседник
Дг. Лука Ристић с. р.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Гости Београда:

Пољски парламентарци у Београду

Званични и незванични Београд дочекао је срдечно и искрено групу пољских парламентарца, чланова пољског Сејма и Сената, који су допутовали у Београд 10 о. м. да учине посету нашој престоници и нашој земљи.

Групу је требао да предводи претседник пољског Сејма г. Свисталски, али га је болест спречила, те га је заменио потпретседник Сејма г. Маковски. Г. Свисталски упутио је тим поводом писмо претседнику наше Народне скупштине г. др. Кости Куманудију, у коме изражава жаљење, што га је болест присилила да у Берлину прекине пут за нашу земљу, те му се тако ускрађује прилика да узме учешћа у манифестацијама пријатељства Југославије и Пољске и да упозна лепоте наше земље. Вођство групе преузео је потпретседник Сејма г. Маковски.

Перон београдске железничке станице био је искићен нашим и пољским народним заставама. У 9 часова пре подне, кад је воз ушао у станицу, перон је био препун света. Био је ту претседник одбора за дочек г. д. Нинко Перић, претседник Југословенско-пољског парламентарног одбора министар г. Грга Анђелиновић, претседник Сената г. др. Анте Павелић, претседник Народне скупштине г. др. Коста Кумануди, претседник Београдске општине г. Милутин Петровић, велики број сенатора, народних посланика и претставника државних институција и надлештава. Од патриотских и хуманих друштава били су ту, између осталих, претставници Удружења резервних официра, Савеза ратних добровољаца, Удружења ратних инвалида, Удружења четника, Народне одбране, Пољско-југословенске лиге, Кола српских сестара, друштва Кнегиње Зорке и т. д.

Док је воз полако улазио у станицу, музика је засвирала почасни марш.

Чим се из воза појавио вођа групе г. Маковски, цео перон поздравио је њега и госте одушевљеним узвиком:

— Живела Пољска! Живела браћа Пољаци!

Са гостима су допутовали пољски посланик у Београду г. Шварценбург-Гинтер, наш посланик у Пољској г. Бранко Лазаревић, бивши пољски отправник послова у Београду г. Малом и секретар претседника Народне скупштине г. Сасо.

Први је узео реч претседник Пољско-југословенске парламентарне лиге, министар г. Грга Анђелиновић и одржао поздравни говор у коме је истакао братство Пољског и Југословенског народа, сличност њихових судбина у историји и заједничку жељу за чувањем мира свима силама. Завршио је поздравну реч ускликом:

— Живела Пољска! Живео братски Пољски народ! — што су сви присутни прихватили.

На то је узео реч вођа пољске групе г. Маковски. Захваљујући на срдачном дочеку у Београду и нашој земљи, он је између осталог рекао:

„Господо и другови, долазимо и вама, пуни драгих и лепих успомена из времена вашег недавног боравка у Пољској, боравка, који је оставио на све нас неизгладиви утисак срданости.

У току дугих часова пута, који смо преваљали да би стигли из Пољске до Југославије, стекли смо убеђење да смо једни другима душевно блиски, чак и ближи, него што би били да смо суседи које раздваја једна гранична линија.

Ми долазимо овамо са отвореним очима, ушима и срцем. Долазимо отворених очију за невероватне

лепоте ваше земље, коју је Бог наградио плодovima и сунце благословило; долазимо отворених ушију, за глас ваше лепе историје, повеснице непрекидних напора, који су ишли корак по корак док нису остварени независност ваше земље и уједињење јужно-словенских племена; најзад, отварамо своја срца за осећања пријатељства и братства које се још повећава и убеђењем да су нам задаци заједнички како у унутрашњем животу наших двеју држава, тако и у спољној политици. Живела Југославија!”

Говор г. Маковског поздрављен је узвизима Пољској и Југославији.

Госте је поздравио још г. Александар Лазиф, инжењер, на пољском језику, а претседника друштва „Кнегиња Зорка” предала је гостима велики букет свежег цвећа у пољским народним бојама.

Гости су најпре отишли аутомобилима у своје хотеле, а затим су цело пре подне провели у посетама.

Најпре је био пријем у Двору. Њ. В. Краљ примио је пољске парламентарце у свечаној дворани Старог Двора. Госте је претставио Њ. В. Краљу пољски посланик у Београду г. Шварценбург-Гинтер. Њ. В. Краљ се са свима руковао и проговорио по неколико речи, интересујући се за прилике у Пољској. Са гостима су присуствовали пријему наш претседник Сената г. др. Павелић, претседник Народне скупштине г. др. Коста Кумануди, министар спољних послова г. Бошко Јевтић и посланик у Варшави г. Бранко Лазаревић.

Из двора гости су пошли у Сенат и Народну скупштину. У Сенату дочекао је госте претседник г. др. Павелић са сенаторима, а у Народној скупштини г. др. Коста Кумануди са народним посланицима.

После тога гостима је приређен пријем код Претседника владе г. др. Милана Сршкића, који их је поздравио и пожелео им добродошлицу у име Краљевске Владе.

Пошто су посетили и Министра спољних послова г. Бошка Јевтића, пољски парламентарци учинили су посету Београдској општини. У Кабинету Претседништва госте су дочекали Претседник Општине г. Милутин Петровић са потпретседницима г. Доброславом Богдановићем, поч. Витором Крстићем и члановима Општинског одбора г. г. Јованом Гавриловићем-Гачулом, Павлом Кара-Радвановићем, Драгославом Стојадиновићем, др. Ксенофоном Шаховићем, Сасом, Викторовићем, Анђелковићем, Ђорђевићем, Фиртом, Николићем Душманићем, Доганџићем, Беловићем, Ђурићем, Терзићем, Живковићем и др.

Претседник г. Милутин Петровић поздравио је госте говором у коме је изнео историјат Београда, који је у току векова прошао кроз толика страдања, који је у светском рату добио прави ореол мучеништва, да би најзад, све те патње биле овећане славом и победом, кроз коју је данас постао престоницом нове велике и слободне државе.

Говор г. Претседника присутни су поздравили топлим аплаузом.

Претседник Београдске општине приредио је гостима ручак на луксузном броду Речне пловидбе „Краљ Александар”. Ручак је протекао у најпријатнијем расположењу. Претседник Општине г. Милутин Петровић одржао је говор, у коме је између осталог истакао:

— Многобројна друштва образована у Пољској и код нас, а која имају за циљ ужу економску и културну сарадњу и узајамно упознавање, као и учестале посете ваших и наших интелектуалаца и привредника, доказују са колико се озбиљности и одушевљења ради на зближењу и сарадњи наша два народа. Па ево и најугледније пољско-југословенске политичке личности у томе узимају учешћа, и њихове посете Варшави и Београду несумњиво претстављају једну важну етапу у раду на томе зближењу. Београд, који се вазда такмичио у свима манифестацијама словенских народа, осећа се поносним и почаствованим посетом пољских парламентарца, чији ће боравак у Београду и Југославији наићи на најсрдачнији и спонтано пријатељски пријем, и несумњиво уродити повољним резултатима за напредак пољског и југословенског народа — у чије име подижем ову чашу са:

Живела Пољска и њени парламентарци!

Гости су срдечно поздравили г. Петровића, а затим је у име Пољака узео реч г. Дибоски. Он је у свом говору рекао:

— Дочек који сте нам, господо, приредили у Београду, одговара потпуно овој озбиљности са каквом ми третирамо зближење између наших двају народа. Велика предусретљивост на коју је наишла цела наша делегација, која је била и код Њ. В. Краља Александра, јесте само један доказ добронамерности према Пољској, и остаће увек у нашој успоми.

Нарочито нас је дубоко дирнула чињеница што нас је поред наших политичких пријатеља и великодостојника југословенских, поздравио претставник једне хуманитарне установе, чија се делатност распростире по целој Југославији. Ову чињеницу сматрам за симболичну. Она сведочи о томе, с каквом великом бригом, мудри вођи вашег народа доприносе остварењу националних задатака. Не чудимо се овоме најзад, знајући да сте ви једни од првих у послератној Европи, који сте изједначили распарчана административна подручја у јединственим реформаторским стварањима, не бојећи се да то назовете Министарством социјалне политике.

Особито нам је драго, да смо пре свега гости ваше лепе престонице. Нећу да спомињем целу повест те јуначке вароши, из давне и некадашње прошлости. Кад бих хтео чинити поравнања, могао бих само сравнити Београд са нашим од нас свију љубљеним Лавовом. Пре бих волео да погледам у будућност. На сваком кораку развитак града Београда сведочи не само о амбицији саједињеног народа да се створи престоница, која би одговарала величини уједињене државе и њезиног значаја као једног од најважнијих центара политике Централне Европе, него исто тако јесте доказ паметне политике урбанистичке. Не гради се овде варош за богаташа но на сваком кораку видимо како се управа вароши брине за сиромаша, за сиромашну и напуштену децу, за старце и тако даље, и колико се на сваком кораку труди да се пружи помоћ и социјална заштита свакоме коме то припада од стране друштва. Радећи на тај начин, стварате, господо, модел једне напредне вароши и вршите велики посао за уздизање самосвести грађана и становника. То је рад не само за добро народа већ и за добро човечанства.

Ново проширена и сјајно развијајућа се зграда Универзитета допуњава, да се у Београду начини центар културе, који се рађа на југу Европе.

Зато сваки од нас, који је имао ту срећу да добро упозна Београд, зна да у тој вароши сваки који се учи или је научењак може да прошири свој хоризонт.

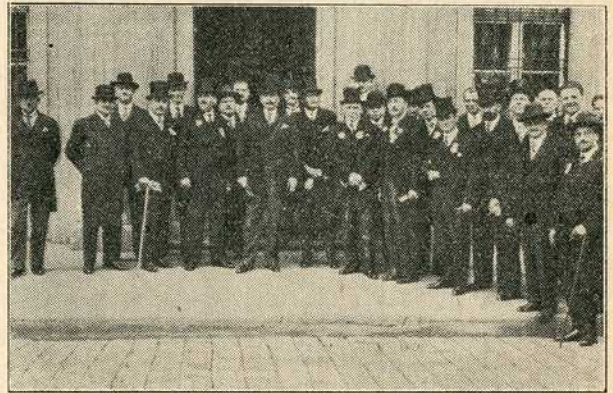
Ове речи су довољне да вам докажу, да заиста из дубине свог убеђења дижем ову здравицу у знак одличног развоја престонице, у рукама данашњег претседника Београдске општине.

Да живи Београд!

Усклик г. Дибоског сви Пољаци су срдечно прихватили.

По подне приређен је пољским парламентарцима свечан пријем у просторијама Пољско-југословенске лиге. Поред пољских парламентарца и чланова лиге пријему су присуствовали пољски посланик у Београду г. Шварцбург-Гинтер, претседник Народне скупштине г. др. Коста Кумануди, помоћник Министра спољних послова г. Лујо Бакотић, наш посланик у Варшави г. Бранко Лазаревић и већи број сенатора и народних посланика. Говорили су у име Пољско-југословенске лиге г. Рајчевић, а у име пољских парламентарца г. Јан Валевски.

У вече је претседник Сената г. др. Анте Павелић приредио гостима свечану вечеру у Гардијском дому у Топчидеру. Поред пољских гостију вечеру су присуствовали пољски посланик у Београду Шварцбург-Гинтер, Министар Двора г. Милан Антић, претседник Народне скупштине г. др. Коста Кумануди, министри г. Којић и Анђелиновић, потпретседник Народне скупштине г. др. Коста Поповић, претседник Одбора за дочек г. др. Нинко Перић, помоћник Министра спољних послова г. др. Момчило Јуришић, посланици на страни г. г. Бранко Лазаревић и Божидар Пурић, помоћник Команданта Краљеве гарде генерал г. Љ. Максимовић, командант коњичке бригаде Краљеве гарде генерал г. Ратко Ракетић, шеф Централног пресбирора г. Теофило Ђуровић и већи број сенатора и народних посланика.

Пољски парламентарци са члановима Суда и Одбора О. г. Б., на челу са претседником Београдске општине г. М. Петровићем, потпретседницима г. г. Доброславом Богдановићем и пок. В. Крстићем, пред општинском зградом

Први је поздравио госте претседник Сената г. др. Анте Павелић. Одговорио му је потпретседник Сејма г. Вацлав Маковски, који је наздравио Њ. В. Краљу Александру и истакао политички значај сарадње Пољске и Југославије. Говорили су затим потпретседник пољског Сената г. др. Богуцки, пољски посланик у Београду г. Шварцбург-Гинтер, који је такође наздравио Њ. В. Краљу Александру.

Све говоре присутни су поздравили бурним аплаузима и вечера је протекла у најсрдачнијем расположењу.

Сутрадан одржана је свечана заједничка седница Пољско-југословенског и Југословенско-пољског парламентарног одбора за међусобну сарадњу, у дворани Сената. Поред чланова одбора присуствовали су Претседник Сената г. др. Анте Павелић и Претседник Народне скупштине г. др. Коста Кумануди. На седници су говорили г. г. Грга Анђелиновић, потпретседник пољског Сејма г. Вацлав Маковски, др. Велитар Јанковић и Антон Богуцки, потпретседник пољског Сената.

После седнице гости су се одвезли на Авалу, да одаду пошту гробу Незнаоког јунака. Положили су на гроб венац од свежих цвећа са натписом: „Делегати Сејма и Сената Пољске Републике.“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

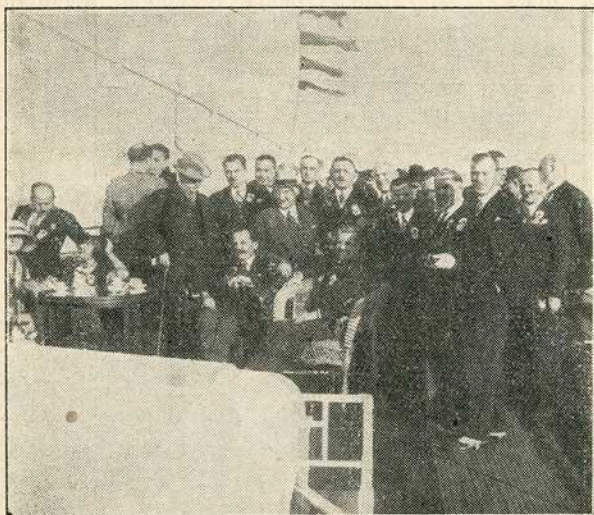
У подне, претседник наше Народне скупштине др. Коста Кумануди приредио је гостима ручак код „Српског Краља“. На том ручку г. др. Кумануди поздравео је госте говором, у коме је између осталог рекао:

— Мали је број часова протекао откако сте нам дошли па ипак, уверен сам, морали сте већ осетити сву топлу срдачност и отворену искреност, с којом смо вас дочекали и примили чим сте прешли границу југословенске земље. Јер ми вас не сматрамо само као одличне госте, који су у име Пољског парламента на пут кренули да из учтивости и пажње врате учињену посету, већ гледамо у вама претставнике и заступнике једног братског народа, који је, надахнут истом љубављу и истим племенитим побудама, послао вас другом братском народу да му покажете и изразите да смо једног порекла, једне крви и једне расне породице.

друга а у истини иста мисија, можда и теже остварљива од оног некадашњег идеала, али извесно достојна исто тако тешких и скуких жртава.

Та је мисија да стечено сачувамо, извојевано одбранимо, ослобођено усавршимо и унапређујемо.

Можемо ли ми сами и ви сами то постићи? У овоме свету незадовољних, неупућених, невољом притиснутих, — што су све собом донели дубоки поремећаји и економски и политички на свима странама земљиног шара, — нема другог решења за сва питања и проблеме, које су нове прилике и нови услови живота сами собом иставили на дневни ред, него солидарна, споразумна и концентрисана акција оних земаља и народа, који, везани истом злом судбином у прошлости, природно су упућени да се узајамно помажу и да корачају раме уз раме по неравним и изукрштаним путевима садашњости. Словенска солидарност у тешким данима никад није

Пољски и наши парламентарци са претседником Београдске општине, г. М. Петровићем, на броду „Краљ Александар“

На банкету у част пољских парламентарца

С једне и с друге стране исти су разлози и покретачи нашег узајамног пријатељства и веза, често невидљивих, али стварних, које између нас постоје. А те су везе баш од оних, које јаче припајају народе једне за друге но ма какве друкчије: патње и страдања прошлости, дуги и мучни напори да се слобода извојује, и, нарочито, она дубока духовна солидарност у схватањима сродних националних интереса и државних циљева.

И ви и ми дуго нисмо били своји господари. Живели смо у далекој и блиској прошлости под страном ненародном и непријатељском влашћу и управом. Тада нас је увек покретао један исти највиши идеал оличен у ослобођењу народа и стварању своје независне државе. На олтар тога идеала приношене су и у миру и у устанцима и у рату најдрагоценије и најлепше снаге. Тако несавитљива и несаломљива народна свест и по законима вечите правде и по неумитности историје морала је однети победу и раскинути окове ропства туђину.

Данас су и Пољска и Југославија своји господари у својим државама. Пред нама је сад привидно

била празна реч. Кад то кажем, ја не помишљам на солидарност агресивну и отимачку, него на конструктивну, мирољубиву и чуварну, на ону солидарност, која не тражећи туђе не даје ни по коју цену и брани што је њено.

Ми, народни посланици Републике Пољске и Краљевине Југославије, први смо позвани и дужност нам је да путовањима кроз наше земље, проучавањем наших установа, привредних и политичких прилика, упознавањем наших општих циљева, приближимо и сродимо пољски и југословенски народ, да солидарно, напојени оним великим духом словенских широким видика, послужимо да се међу народима одржи мир и завлада добра воља, а то су главни услови напретка и благостања и целокупног човечанства и нашега.

Нека ми је допуштено да у име Југословенске Народне скупштине искажем уверење, да ћемо, тим путем идући, и ви и ми у пуној мери одговорити надама и очекивањима што у нас полаже народ, који нас је бирао.

Истог дана гости су напустили Београд и кренули на пут кроз нашу земљу, где су обишли све њене лепоте и знаменитости.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Комунална хроника:

Пред Земаљски конгрес Савеза градова

— Изјава потпретседника Општине града Београда г. Доброслава Богдановића —

22 октобра т. г., одржаће се Земаљски конгрес Савеза градова Краљевине Југославије, који ће имати велики значај нарочито у вези с доношењем новог Закона о градовима.

У вези са овим Земаљским конгресом, потпретседник Општине града Београда г. Добра Богдановић, који је I потпретседник Савеза градова дао је претставницима јавности следећа обавештења:

„Привредно-финансијска криза дави цео свет, па није мимоишла ни нас. Зато у овим тешким данима, када се села празне и пауперизирани и пролетеризирани сељак јури за кором хлеба у град — који се и овако састоји из 80% сиромашних и економски малих грађана — централно питање радног програма градских општина има да буде социјално старање на најширој линији.

Градови нису, нити смеју бити само и једино административне институције.

Данашњица не познаје декоративне градске представнике. Наши су дани у знаку акције, и та социјална акција има да испуњава радни програм савремене градске управе:

Комуналну акцију за бољу и социјално праведнију апровизацију широких маса; комуналну борбу противу неупослености радника, стварањем великих општинских јавних радова и фондова за збрињавање; борбу за јевтин и хигијенски стан; комуналну борбу за општу асанацију и здравствено-културни препорођај градског становништва у нашој великој држави итд.

Да се ови велики социјални задаци испуне морају се реформисати програмска схватања наше комуналне политике. Она су данас преживела и за стара друштвена стремљења и за стари дух времена.

За данашње огромне потребе социјалне и комуналне политике наших градова, морају се изнаћи праведнији, еластичнији и продуктивнији приходи. То ће нам донети коренита реформа самоуправних финансија и нормирање специјалног закона о самоуправним финансијама. Комуналне реформе, које ће код нас добити огромне размере у својим социјалним циљевима, не могу се изводити у тесном оквиру старе и преживеле комуналне регулентације. Зато Савез градова са правом и пуном надом очекује, да се новим За-

коном о управи и самоуправи градова пружи градским управама најшира самоуправа, једна врста комуналне аутономије, која би имала само једну законску баријеру: а то је интерес државе, интерес високих националних идеала, оличених у интегралном југословенству и нашој народној династији.

Других граница градске комуналне аутономије не треба да имају; треба нашим градовима дати најшири полет и пружити услове за пун развој њихове социјалне иницијативе!

Савез градова, који је самим животом предреден да буде иницијатор наше националне комуналне политике, треба и законом признати, у највишем интересу државе, као највећег фактотума у комуналној политици југословенских градова. Сви ми, јавни радници на комуналном пољу, верујемо и лично, и као претставници Савеза градова, да ћемо овако један савремени Закон о градовима добити ускоро, и да ће се на његовој бази, са широким комуналним и социјалним програмом, извршити самоуправни избори у градским општинама.

Наш Савез градова дао је до сада своје драгоцене прилоге за израду Закона о градовима и Закона о комуналним финансијама, а када се комунална мисија Савеза градова законом нормира као мисија највишег комуналног форума у земљи, онда ће се тиме и социјалној политици отворити најлепши и најшири видици. За сада се може подвући нарочито реална и практична мисија Савеза градова, који преко своје радне канцеларије, свога отправништва послова у Београду, са ретким успехом и огромним резултатима свршава у Београду све послове наших градова, чланова Савеза, и заступа интересе градова на њихово пуно задовољство.

Од даљих важнијих рефорама подвлачим установу Социјалног бироа Савеза градова, чији ће се рад снажно проширити и нормирати сад једном опсежном уредбом, коју је из радио отправник послова Савеза градова г. Слободан Ж. Видаковић. Основи те уредбе већ су једногласно прихваћени у начелу као радни програм Савеза градова, и као организациона база Социјално-урбанистичког и иницијативно-научног бироа југословенских гра-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дова. Претстојећи конгрес градова у Новом Саду ту ће базу и формално санкционисати. Тако ће се дати и законске основе већ постојећем Социјалном бироу Савеза градова, који је тек у свом зачетку, али који је и до сада дао врло лепих резултата, нарочито на проучавању социјалних животних прилика наших градова (свестрано анкетирање градских станова, апровизационих прилика, дечије заштите итд., прикупљање статистичког материјала, пропаганда градова кроз нашу и страну штампу итд.). Све ће се те неоспорно корисне делатности још снажније и шире развити у претстојећим годинама програмског рада Савеза градова!" завршио је потпретседник г. Богдановић своју изјаву дату претставницима београдске штампе.

*

Као што смо рекли, конгрес градова одржаће се у Новом Саду. На њему ће учествовати претставници преко седамдесет наших градова. На дневном реду, поред унутрашњих послова и извештаја о раду управе Савеза, биће и детаљна стручна расправа по свима актуелним градским комуналним питањима, нарочито по питању Закона о градовима и Закона о комуналним финансијама. На конгресу градова одржаће се и неколико научних и инструктивних предавања из подручја комуналне политике. По питању Закона о градовима, као и спровођењу грађевинског закона у живот, одржаће предавање г.г. др. Никола Фугер, шеф Земунске општине и др. Емин Богдановић, сенатор Загребачке општи-

не. Предавање о социјалним приликама градова и о социјалним дужностима градских општина поверено је Отправнику послова Савеза градова г. Слободану Ж. Видаковићу, а предавање о комуналним штедионицама претставнику земаљског Савеза општинских штедионица.

Градско начелство Новог Сада, на челу са својим претседником г. Др. Браниславом Боротом, припрема јединствено леп и користан програм ове колективне манифестације југословенских градова. Као један од најистакнутијих чланова управе Савеза градова, градоначелник г. Др. Бр. Борота потпуно правилно схваћа пун значај овог конгреса, како по интересе свих градова, тако напосе по интересе и будући просперитет града Новог Сада, који се последњих година снажно развија у свима правцима, и у погледу комунално-урбанистичком и у погледу своје агломерације. Број његових грађана данас је пребацио цифру од 65.000 становника. Да би што корисније био искоришћен овај земаљски скуп југословенских градова, Нови Сад приређује једну своју смотру, своју недељу, на којој треба да се манифестује и напредак Новог Сада за последњих десет година, и то на пољу привредном, социјалном, комуналном и културном. Организација ове новосадске смотре поверена је једном специјалном акционом одбору, у који су ушли претставници свих staleжа и редова грађанства Новог Сада. Новосадска недеља трајаће од 21—28 октобра т. г.

Социална хроника:

Акција за помоћ незапосленима у току зиме

Зима је на прагу. Већ сада може се предвиђати да ће Београд имати приличан број незапослених. Ма да незапосленост није још захватила нашу земљу као остале индустријске земље са запада, ипак у Београду, услед прилива радника за време летње сезоне, остаће велики број незапослених, који неће моћи да нађе сигурне зараде за време зимских месеци.

Прошле зиме, иницијативом Београдске општине, као што је познато основан је Одбор за помоћ незапосленима, коме је био на челу Претседник Београдске општине г. Милутин Петровић. Ма да је располагао врло скромним сретствима, овај Одбор, уз помоћ многих хуманих београдских друштава, учинио је много за незапослене раднике, обезбедивши им у току зимских месеци хлеб и топлу храну за њих и њихове породице.

И ове зиме биће неминовно потребна таква помоћ незапосленима. Да би се та акција спровела благовремено и ефикасно, Београдска општина и Фонд за стварање и одржавање радничких установа узели су иницијативу, да се већ приступи припремању сретстава за зиму.

У том циљу одржана је 18 о. м. конференција, на којој су узели учешћа претставници Београдске општине, Министарства социјалне политике и народног здравља, Радничке коморе, Берзе рада, Фонда за стварање и одржавање радничких установа и Месног одбора Црвеног крста за квартал Варошки.

Конференцију је отворио и председавао Потпретседник Београдске општине г. Добра Богдановић. Он је истакао прошлогодишњи рад на помагању незапослених и подвукао потребу да се ове зиме приступи још интентивнијем раду и широј помоћи у том правцу.

Најважније је било питање, како да се дође до потребних сретстава. Г. Богдановић је изјавио, да се од стране Београдске општине може рачунати са сумом од 100.000 динара. Радничка комора и Берза рада даће по 50.000 динара, Месни одбор Црвеног крста за квартал Варошки 35.000, а Фонд за стварање и одржавање радничких установа 25.000 динара.

Ова би сретства била сама по себи врло мала за акцију ширих сразмера, нарочито ако се број незапослених повећа према прошлој зими, што није искључено. Због тога ће Одбор на првом месту да се обрати Краљевској влади, са молбом да једним законским решењем одобри кредит за помоћ незапосленима као што је то било и прошле године. Поред тога Одбор мора да се ослони у знатној мери и на помоћ грађанства. Прешлогодишњи начин прикупљања добротворних прилога и приредаба у корист незапослених није се показао много ефикасан. Због тога је изнет предлог, да се заведе једна врста таксе, којом би се опорезовало грађанство, приликом посећивања јавних забавних приредби. Пошто су редовно највише посећене спортске утакмице, било је предлога да се удари такса на спортске приредбе. На крају конференција се сложила у томе, да се заведе такса на седење по ноћним локалима после 10 часова ноћу. Да би се овај предлог спровео, потребно је решење Општинског одбора, те ће се ствар изнети пред Одбор на решавање.

Потпретседник Општине г. Добра Богдановић изјавио је, да ће се и он и цео Општински суд заложити свима силама да се стање незапослених у Београду преко зиме учини што сношљивијим и да се њима и њиховим породицама обезбеди егзистенција у сваком погледу.

Хигијенска хроника :

Др. Бојан Пирц

Највећа хигијенска приредба на Балкану

Наука о чувању народног здравља може да забележи велике успехе, пронашла је многе ствари веома значајне у погледу унапређења народног здравља. Али највећи део тога што је пронашла и највећи део тога у чему је успела, крије се још у различним стручним часописима, анализима и чује се само у најужем кругу, на предавањима стручњака. Колико тежак би тај део задатка који наука о здрављу има, он је далеко лакши од задатка, да се сви проналасци искористе најширом применом у народу. За то је наиме потребно, да се са тим успесима науке о здрављу упознају сви, да затим сви увиде њену корист и да на крају — као последица тога, њена начела примене у њиховом свагдашњем животу.

Из тога следује, да је први корак од лабораторије, од студије а у сврху да би наука о здрављу имала потребну практичну корист, проблем пронаћи успешан начин како све унети у народ и како њега упознати са свим тим резултатима. Тај задатак изводи се здравственим просвећивањем. Практична вредност науке о здрављу условљена је чињеницом, колико јој је успело продрети у народ. Разумљиво је зато, да се здравственом просвећивању при практичној примени хигијене мора поклањати највећа пажња.

Рад на здравственом просвећивању ширих народних слојева постао је тако један од најважнијих поља рада на подизању народног здравља. Код просвећивања служимо се свим могућим средствима за која је искуство показало, да могу бити успешна.

Поред предавања из свих области хигијене и медицине, како из других наука, које стоје са овим у посредној вези, и које имају утицаја на здравствено стање народа, најобимнија је литература, која се бави тим истим питањима. Жива и писана реч најважнија и најраширенија су средства како за све друге врсте просвећивања, тако и за здравствено.

Али знамо да та реч много боље остаје, да ухвати много бољи корен у народу, ако је праћена сликом. И тако су поред речи примљене код здравственог просвећивања и слике, модели итд. све што се може видети и зато лакше разумети, боље схватити. Не само предавања на селу, већ и предавања међу много писменијом публиком много су успешнија,

ако слушалац поред чула слуха употребљава и вид. Не само да је пажња боља, већ и разумевање је лакше.

Зато није чудо, што се је за успешну примену здравственог просвећивања у велико почео употребљавати тај метод. Тај је метод искристализован у приређивању хигијенских изложби.

У нашој земљи, где се нарочито после рата толико радило у свима правцима заштите и унапређења народног здравља, радило се и у том правцу. Приређиване су били хигијенске изложбе у разним местима; међу њима била је прва у Љубљани 1923 године од стране Хигијенског завода као део Љубљанског велесајма. Смештена тада у две Декерове бараке, доцније се лепо развијала од године до године, усавршавајући се у облику и обиму. Изложба у Љубљани имала је, што је разумљиво, више локални значај, ма да је имала много ствари опште вредности. Од изложби које је дало нарочито вреди поменути „Мати и дете“, „Здравље Дравске бановине“ итд.

Исто тако су доцније у Загребу, као и у другим местима, где постоје хигијенски заводи биле ове изложбе. По постојећим прописима сваки хигијенски завод располаже са хигијенским музејем, а остале хигијенске установе са изложбама, већим делом покретним, којима је задатак, да се крећу од села до села и свуда шире потребно знање о ономе што најмање знамо, а што многи мисле, да је њима добро познато.

Све су те изложбе, мањег обима, али свуда где су биле приређиване, чуле су се само похвалне речи о њиховој корисности у погледу деловања на посетиоце, нарочито на широке масе народне.

Друге земље, нарочито Енглеска и Немачка биле су у том погледу далеко испред нас. У Немачкој је 1911 год. била приређена Хигијенска изложба великих обима. А у најновије време, 1930 године, опет на истом месту, у Дресдену, приређена је велика међународна изложба невиђених сразмера. Тако рећи сав свет је био заступљен на овој изложби и могло се приметити, да је интересовање за такву изложбу било огромно.

Имајући у виду све ове чињенице осећала се потреба, да се и код нас приреди једна

изложба, ширih димензија, на којој би учествовала цела земља. И тако се је дошло на идеју, да се ове године приреди у Београду велика хигијенска изложба у времену од 19 августа до 24 септембра, под називом „Прва земаљска хигијенска изложба“.

Иницијативу за приређивање ове изложбе дало је Југословенско друштво за чување народног здравља. Ово је још пре 25 година учествовало на хигијенској изложби у Лондону по иницијативи његовог тадашњег председника проф. Јовановића-Батута. Пошто је била изложба замишљена у тако великом обиму, било је потребно скупити за сарадњу још друге установе и друштва. И тако данас у приређивању те изложбе учествују Југословенско друштво за чување народног здравља, сви постојећи хигијенски заводи и њихове установе, здравствене задруге, спортска, туристичка, и многа просветна удружења, као и привредне и комуналне организације.

Ова изложба достојна је оног великог рада, који је код нас био извршен после рата од стране државе, њеног Министарства народног здравља, као и постојећих приватних здравствених организација. Тај је рад и постигнути успеси ставио нашу земљу у том погледу за пример не само заосталим, већ и много напреднијим државама. При томе раду скупило се много разног материјала о самом његовом извођењу и израђено је још више материјала за циљеве здравственог просвећивања. Ономе који је само тај материјал познавао није изгледало смело приредити изложбу оваквих димензија као што је ова коју су сада Београђани и цела земља толико марљиво посећивали.

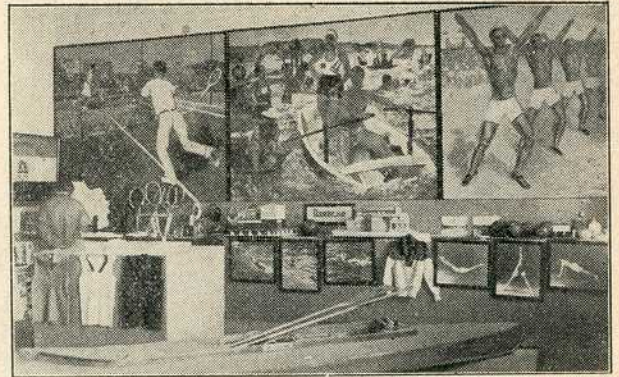
Тако ова изложба с једне стране показује што и како се код нас ради на побољшању здравља у народу, а са друге стране приказује физиолошке чињенице, и проналаске искуства хигијене и соц. медицине са којима је потребно упознати најшире народне слојеве у сврху унапређивања њиховог здравља.

Ма да је за овај део изложбе који је носио засебан назив „Поучни део“ употребљено преко 3000 м² сала и вестибила Техничког факултета није било могуће изложити сав прикупљени материјал, а још мање изложити све у жељеном обиму. Немогуће је било изложити све из саме хигијене а камо ли улазити у гране науке са којима се наука о здрављу граничи и које су исто тако од већег значаја по човечије здравље. Ако је пошло за руком да изложба импресионира посетиоца тиме што му претстави науку о чувању здравља као такву која задире и у оне активности човекове, за које он не би мислио, и да га потсети како при сваком свом раду треба да се пита како то утиче на његово здравље, изложба је постигла свој задатак. Појмови о хигијени веома су магловити. Мало чистоће, „Не пљуј

на под“, неговања тела, и већ их има много који су убеђени да знају све из хигијене. Ова изложба доказује многим да за познавање хигијене и за њену примену треба још много да уче.

При посматрању многих који разгледају изложбу можемо чути и водети, како и они слојеви нашег друштва од којих то не би очекивали имају скучене појмове о хигијени. Чини им се много ово што виде, али све што виде то су тек фрагменти појединих проблема из науке о здрављу које ће — надамо се — идуће хигијенске изложбе детаљније обрадити, када се буду посветиле само поједини од сада изнетих проблема.

Данас када већ донекле видимо како се ова изложба од публике прима, морамо да напоменемо једну чињеницу која је нас веома развеселила: поучни део изложбе сразмерно је боље посећен од забавнога. Ово доказује

Са 1 Земаљске хигијенске изложбе у Београду: Одељење за пропаганду спорта

да су посетиоци правилно схватили ову изложбу и показују истовремено извесну озбиљност публике, широких маса нашег грађанства што може Београду служити за част.

Други део изложбе „Комерцијални“ или „Привредни“ у ствари је велесајам привреде која стоји у вези са хигијеном. Пошто је баш због широког појма хигијене и привреда која стоји с њима у вези обимна, то је овај део испао веома опширан. Али ово је изложби као целини а још више Београду само на корист. Ту су се стекла извесна искуства, овде се сондирао терен за будући Београдски велесајам, његову организацију и видели услови за његов успех, а поред тога што је приређивачима најважније: показало се како су хигијена и привреда у тесној вези и како може хигијена као наука утицати на развој и правац целокупне привреде. Хигијена је тиме добила своје одређено место у целокупном народном животу, признато јој је то значење и дато је признање и међу привредним светом.

Некролог:**† Витор Крстић**

Београдска општина доживела је овог месеца један тежак ударац немилосрдног Провиђења. 23 септембра ов. год. у четири часа по подне умро је изненада први потпретседник Београдске општине Витор Крстић, један од старих, познатих комуналних радника Београда. Умро је у санаторијуму др. Фаркића. Ова изненадна смрт једног од званичних претставника престоницке комуналне политике болно је дирнула све његове многобројне пријатеље и другове. На првом месту — поред уцељене породице — овај ударац судбине најтеже је заболоо чланове суда О. г. Б. претседника г. Милутина Петровића, потпретседника Добру Богдановића, кмета правника Добр. Вујића, све чалнове одбора О. г. Б., који су у њему изгубили друга, пријатеља и сарадника на једном јавном послу за добро и просперитет Београда, као и чиновнике и службенике Београдске општине.

Још од пре месец и више дана поч. Крстић осећао се здравствено врло рђаво, и лекари су му наређивали да се за неко време повуче од сваког посла и посвети поправци свога здравља и организма, који је свестрано био исцрпљен. Тај савет стручњака поч. Крстић није хтео да прихвати, јер је желео да и даље настави свој комунални посао у Београдској општини, где је имао под собом ресор самоуправних финансија, ресор који тражи велике напоре и много пожртвоваог рада. Тешко белестан, он је и даље наставио напорне послове и дужности потпретседника Београдске општине. Тако све до 20 ов. м., кога је дана из канцеларије морао да оде у санаторијум, где му је др. Клајн притекао у помоћ. Тада се још поч. Крстић само жалио на јак замор и исцрпљеност. Међутим, после три дана, 23 ов. м., болест је узела већег маха. Одмах су г. г. Д-р Клајн, Д-р Борић и Д-р Д. Николајевић предузели све мере да спрече катастрофу, давањем инјекција за ослабљено срце, али, на жалост, све је то остало без успеха. Истога дана, 23 ов. м., у четири часа по подне, срце је сасвим попустило, и одмах је наступила полагања и блага смрт.

Чим се чуло за смрт поч. Витора Крстића, грађани Београда у масама су похитали пред санаторијум, где је већ била стигла ожаловљена покојникова породица, као и једна група одборника О. г. Б.

Исте вечери састављен је одбор за сахрану, у коме су били кмет-правник г. Ву-

јић и одборници г. г. Д-р Шаховић, Момир Митровић, Алберт Фирт и др. Тело поч. Крстића пренето је одмах у аулу О. г. Б., која је сва била увијена у црни флор. Мало после дојурили су утучени и поражени овом вешћу претседник г. Петровић и потпретседник г. Богдановић....

Целе те страшне ноћи, док је над Београдом злослутно фијукала кошава, пријатељи покојникови — чланови суда О. г. Б. одборници О. г. Б. и виши чиновници О. г. Б. — провели су поред одра поч. Витора Крстића.

† Витор Крстић**Комеморативна седница Општинског одбора**

Сутра дан, у недељу, у 12 часова у подне одржана је комеморативна седница Суда и Одбора о. г. Б. Столица поч. потпретседника

Крстића била је празна, увијена сва у црни флор. Претседавао је г. Милутин Петровић на чијем се лицу читао тежак бол за изгубљеним сарадником и пријатељем. Нарочито када је отворио седницу и саопштио немилу вест:

„Господо Одборници, отварам ванредну седницу Одбора и саопштавам Вам, да је наш друг, пријатељ и сарадник на комуналним пословима Витор Крстић преминуо јуче у 4 сата после подне и ова је седница сазвана ради одавања поште нашем драгом покојнику (сви Одборници устају и узвикују: Слава му). Дајем реч проф. г. Д-р Шаховићу:

Одборник проф. Д-р Шаховић исто тако утучен овом недаћом, болним гласом говори. Рекао је:

„Господине Претседниче, господе Одборници, запрепашћен смрћу нашег драгог I Потпретседника Витора Крстића, изненађен гу-

ним схватањем комуналних проблема, и да тим губитком несумњиво београдско друштво и комунална политика престонице губе и осећају један тежак губитак. Господо, дозволићете ми да Вас потсетим само на још једну чињеницу. Мени је особито тешко кад се сетим да је пок. Витор Крстић био један од оних Југословена, један од оних из старих граница Србије, који су увек исправно схватили националну дужност, један од оних који је био државни службеник у мени драгој Јужној Србији, заузимајући положај среског и окружног начелника. У толико је мени теже и у толико ја више жалим губитак за наше друштво једног од наших првих другова, који је служио са поносом у крајевима, који су од огромне важности за нашу моћну и велику Југославију.

Ја Вас молим, ценећи заслуге пок. Витора Крстића, да примите предлог који ћу Вам

Са погребом поч. Витора Крстића

битком који Београдска општина трпи нестанком овог врлог друга, ја, господо, мислим да погађам мисли свију Вас ако са овога места, на овој комеморативној седници одам пошту нашем драгом и врлом, великом пријатељу Витору Крстићу. Господо, непотребно би било да Вам износим заслуге и рад покојног Витора Крстића, који више година, као јавни радник, заузима положај у Београдској општини. Да Вас само потсетим, да је покојни Витор Крстић био и пре неколико година I кмет Београдске општине, да је пок. Витор Крстић од прошле године I Потпретседник Београдске општине, да је те положаје у комуналној политици престоничкој заузимао својом вредношћу и својим исправ-

учинити, да се пок. Витор Крстић I Потпретседник Београдске општине сахрани о трошку Општине београдске, и да се на тај начин одужимо за све заслуге и за све услуге које је учинио престоници Југославије, нашем драгом Београду. Слава Витору Крстићу! (Сви Одборници устају: Слава му!)

Затим претседник г. Петровић даје реч одборнику г. Јовану Гавриловићу, који у име целог Одбора О. г. Б. — такође видно тронут — изјављује:

„Господине претседниче, имам овлашћење од свију својих другова из Општинског одбора да изјавим: да Одбор општине београдске једногласно прима предлог г. Ксенофона Шаховића, да одајући признање заслугама

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Витора Крстића једногласно примамо овај његов предлог.

Тада је претседник г. Петровић саопштио да ће се тело потпретседника Витора Крстића сахранити о трошку Београдске општине и тиме закључио ову Колеморативну седницу Општинског одбора.

Сахрана поч. Витора Крстића

Сахрана почив. потпретседника Крстића била је заказана у 3 часа по подне. Већ цео сат раније велика маса Београђана почела је да пристиже у аулу Београдске општине, где је био изложен сандук, да ода покојнику последњу пошту. Ма да су, услед празника, сазнали за тужан догађај само преко новина,

маних друштава. Ту су већ били Претседник Општине г. Милутин Петровић, Потпретседник г. Доброслав Богдановић, Кмет-правник г. Добривоје Вујић и сви чланови Општинског одбора. Од стране Земунске општине дошао је њен Претседник г. др. Милош Ђорић.

Кроз масу грађана Претседник Општине г. Милутин Петровић са члановима Општинског одбора изнео је из ауле тело покојниково, које је положено у кола.

На балкону Општине појавио се дата Потпретседник Општине г. Доброслав Богдановић. Врло узбуђен и дубоко дирнут, он се опростио са пок. Крстићем дирљивим и дубоко осећајним говором:

Са погребом почив. Витора Крстића: Учествују у пратњи: претседник Краљ. Владе г. Др. М. Сршкић, претседник Народне скупштине г. Др. К. Кумануди, Министар правде г. Божидар Максимовић, претседник Београда г. Милутин Петровић, потпретседник г. Добра Богдановић, кмет правник г. Вујић и цео одбор Општине гр. Београда

целокупно чиновништво и особље Општине београдске дошло је да испрати свога I Потпретседника до вечне куће. А број његових пријатеља и поштовалаца, без обзира на положај и политичко обележје, бројао се на хиљаде.

Око 3 часа по подне дошао је у аулу Општине Претседник Краљевске Владе г. др. Милан Сршкић, Министар правде г. Божа Максимовић, Министар унутрашњих послова г. Живојин Лазић, Претседник Народне скупштине г. Коста Кумануди, командант Београда армијски генерал г. Војислав Томић и претставници многобројних београдских ху-

У животу нема тежег душевног бола него опростити се за увек од пријатеља, са којим сам до јуче активно сарађивао на комуналним пословима Београда. Скрхане душе, болом раскиданих осећања, са сузама у очима, опраштам се у име Суда Општине града Београда, и у име своје, у име његових другова из општинске управе, са драгим, незаборављеним нашим Витором!

Несрећни наш Виторе, изгубили смо те у пуном напону твоје неисцрпне активности, у моменту када си несребично и пожртвовано радио за добро и просперитет драгог нам Београда.

Никада се ни речима ни једним оваквим предахом, не може исказати превелики бол који нас је окупио под овим грозним ударцем

немилосрдног Провиђења; несрећна породица нашег Витора, дозволи нама, његовим друговима, а преко нас и свима грађанима Београда, да с тобом поделимо овај тешки удар судбине и овај превелики бол за нашим драгим Витором.

Колико губе Београдска општина и београдско грађанство, цео Београд, у своме првом потпретседнику драгом Витору Крстићу, то само ми, његови другови, најбоље осећамо, те нам је бол за увек изгубљеним пријатељем утолико већи и утолико тежи.

Драги наш Виторе, нека ти је лака земља нашег драгог Београда, у коме си се родио, у коме си живео, и за који си радио и свој живот дао.

После говора г. Богдановића, који је присутној маси грађана, натерао сузе на очи, у име Општинског одбора узео је реч одборник г. Павле Кара-Радовановић, који је рекао:

Драги Виторе,

По мојој дубокој старости, мени су се наметале, па још се и данас намећу, многе тешке дужности. Једна од њих, на сваки начин, најтежа, а то је: што су ми колеге — одборници — наложили да се, као најстарији одборник, у име њихово и своје, опростим с тобом, драги Виторе, на нашем вечитом растанку.

Ту претешку дужност вршим кроз читаве деценије. У томе погледу чудна је моја судбина. Мени је било досуђено, да се, на вечитом растанку, опростим са бившим председницима београдске општине: Милованом Мариновићем, Добром Митровићем и Миком Марјановићем, па ево и данас с тобом, драги Виторе, као првим потпретседником Београдске општине.

Праштајући се са покојним Добром Митровићем рекао сам: да је и сам Бог неправедан кад је узео и њега младога, који је тек закорачио у живот и који је обећавао много својом солидном спремом и својим талентом. То би исто могао да поновим и данас на вечитом растанку с тобом, драги Виторе, јер си и ти отишао као млад човек, који је могао још дуго година да ради и да много уради на опште добро. Али, као што нема реда, готово, ни у чему, нема га ни у одласку са овога грешнога света. Смрт не узима жртве по неком реду и годинама старости. Напротив, бира их по некој основи, која је остала тајна за све смртне. Главно је да смрт бира своје жртве из реда деце — родитељске радости и наде — узима породицама старешине, друштву добре, вредне и честите чланове, као што си и ти био, драги Виторе. По ономе што си ти радио и што ти је у део падало да радиш, друштво је, твојом смрћу, поетрпило велики, а твоја породица још и ненакнадиви губитак.

Ја сам с тобом радио у Општини београдској кад смо били политички противници и потоњи година кад смо — по сили прилика — и потребама земље постали заједничари. И ако смо били, раније политички противници, никад то није могло неповољно да утиче на наше личне пријатељске односе. Као културни и добро васпитани људи, ми смо свакада били и остали добри лични пријатељи, јер си ти био добар човек и добар друг.

Ма колико да си био скроман, без неких надувених амбиција, ти си ипак јако запажен као маркантна политичка и пословна личност. Ти си свакад у свима пословима схватио своју дужност и исту вршио онако како су то изискивали и твоји морални и општи интереси народне заједнице. После 6 јануара 1929 год. и 3 септембра 1931 год. ти си, драги Виторе, отворено и одлучно маркирао свој став ч тим новим насталим приликама. Историјски Мани-

фест нашега узвишенога Краља — Господара — од 6 јануара 1929 године прихватио си и ти, као и сви ми твоји другови и пријатељи, као акт историјске неизбежности; као дело заштите народног и државног јединства изникло из читавога мора проливане крви најбољих синова нашега народа.

И ти, као и сви ми твоји другови у данашњој општинској управи, нисмо жалили труда да у најпотпунијој мери одговоримо својим дужностима и оправдамо дато нам поверење: да савесно управљамо општинским пословима наше миле и драге престонице. Ти си у томе предњачио. И у колико смо у томе успели, има се, у многоме, и теби, као првом потпретседнику, благодарити.

Праштајући се с тобом, драги Виторе, ја ти на вечитом растанку велим: путуј, драги покојниче у рајско насеље, које си својим марљивим, родољубивим и савесним радом и заслужио. Збогом! А за све што си добро и корисно урадио, као државни чиновник за Краља и Отаџбину, а као општински часник за Београд и Београђане — хвала ти и слава ти!

Пратња се кренула ка Саборној цркви. Пред колима ношени су многобројни венци Београдске општине, општинских чиновника, многих београдских установа и покојникових пријатеља.

У Саборној цркви одржано је свечано опело. Служио је епископ шибенички г. др. Иринеј Ђорђевић уз асистенцију једанаест београдских свештеника. Певали су хорови Београд. певачког друштва и особља Електричне центре „Никола Тесла”.

По завршеном опелу, пред црквом, у име Југословенске националне странке опростио се претседник Централног београдског одбора странке и одборник Београдске општине г. Јован Гавриловић овим узбуђеним речима:

Уцвељена и ожалошћена породица — тужни зборе!

Није само ожалошћена породица, која у овом тренутку трпи превелики губитак раном смрћу свога хранитеља. Нису ни ближи и даљни пријатељи који у покојном Витору Крстићу губе свога интимнога друга и пријатеља. И млада и тек у оснивању и почетку свога рада Југословенска Национална Странка, изгубила је у покојнику једног од вредних и агилних својих твораца, једног виђеног свога члана.

Претседник партијске организације у осмом гласачком месту, један од највиђенијих чланова Централног партијског одбора, Витор Крстић, заклопио је своје уморне очи и расчистио са овоземаљским животом.

Покојни Витор Крстић, вредан као кртица на свима пословима, био је вредан и агилан и на партијском послу. Радећи тихо и без велике ларме, Витор Крстић није био од оних политичких људи који су се лактовима гурали и које је уображење као политичке великане распињало, већ је као и сви паметни и мислени људи, улазећи у партијске организације, како у ранијој партији којој је пре 6 јануара припадао, тако и улазећи у Југословенску Националну странку сматрао: да се кроз партију и њене организације најбоље служи Народу, Краљу и Отаџбини. Зато је и ушао у исту и у њој до последњг свога дана радио.

Као политички човек Витор Крстић, није био од оних партијски настројених људи, који сем своје партије и партијске организације не трпи никога. Напротив, тих по природи, покојник је био од оних помирљивих људи, који је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB

и у политичким противницима својом мирољубивошћу стварао најпирјатније расположење, и било је случајева, да је покојни Витор уживао исту неподељену љубав како код пријатеља, тако и код политичких противника.

У својству Претседника Централног одбора Југословенске Националне странке за град Београд, опраштам се данас са покојним Витором Крстићем.

Слава му. Мир пепелу његовом!

Од Саборне цркве пратња је кренула улицом Кнез Михајловом. На Теразијама говорио је у име Општинске штедионице г. др. Драгољуб Новаковић. Он је опростио са покојником као претседником Штедионице и Заложног завода. Истакао је његове заслуге како на унапређењу Штедионице, тако и на обезбеђењу чиновништва.

Краља Александра и Гробљанском улицом пратња је стигла до гробља. Ту је одржао говор у име чиновника Београдске општине г. Огњен Кузмановић, директор Техничке дирекције, који је рекао:

Тужни зборе,

Ретко је наћи човека способнијег и погоднијег за јавног функционера, специјално за општинског часника, него што је био покојни Витор Крстић. Он је умео да подеси понашање тако, да сви осете озбиљност посла, али у исто време и да у његовом ведром изразу и кретању нађу душевни ослонац.

Праведност је била његова одлика. Није било жалбе на казну чиновника, коју није он до краја испитао у намери да се увери да дотичноме није неправда учињена.

Финансије, тај најтежи ресор у данашње време, биле су у његовој надлежности. Он се јуначки носио са тешкоћама, али су, ипак, ове тешкоће остављале трага на њему. У последње време се жлио да му тешкоће одовуда погоршавају здравствено стање. Али, каква је била та жалба: пуна здравог хумора и самопоуздања.

Још млад човек, са већ стеченим великим искуством у комуналном раду и у опхођењу са људима, покојни Витор Крстић, својом смрћу чини општи велики губитак за друштво, а специјално за Београд и за општинску службу.

У име службеника Општине београдске опраштам се са покојником: Његова успомена остаће светла у срцима нашим.

Мир пепелу његову и слава му!

Док је ковчег са посмртним остатцима спуштан у гроб, маса присутних испратила је поч. Витора Крстића последњим узвиком:

— Слава му!

Почивши Витор Крстић рођен је 1883 године у Београду, у породици претседника општине Великог Градишта старога Драгутина Крстића.

Гимназију је учио у Крагујевцу и Београду, а Правни факултет у Београду. По свршеном правном факултету ступио је у полициску службу и био писар Среза космајског, Лебана и Управе града Београда, одакле је 1912 год. унапређен за Среског начелника у Кривој Паланци, а 1913 год. за секретара Окружног начелства у Скопљу. Из Скопља долази за Среског начелника у Ђевђелију, где га је затекла евакуација и губитак отаџбине. У Солуну, за време изгнанства, поставља га Краљевска влада за помоћника шефа јавне безбедности. По ослобођењу и уједињењу био је прво срески начелник у Ђевђелији, па је затим унапређен 1919 г. за окружног начелника Колашинског округа у Црној Гори. Исте године је унапређен за инспектора Мин. унутрашњих дела односно шефа кабинета министара почив. Драшковића, Косте Тимотијевића и др. Кад је образована влада Парламентарне заједнице, почив. Крстић унапређен је за ген. инспектора на Цетиње, и то за округе: Цетињски, Барски и Подгорички. Овај му је положај био дат у знак признања његовог одличног познавања прилика у Црној Гори. Са овог положаја враћа се у Министарство унутрашњих дела, где је и пензионисан.

По изласку из државне службе почив. Крстић сав се посвећује поред адвокатуре, и комуналној политици у Београду. На листи г. др. Косте Куманудића изабран је први пут за првог кмета правника 1926 год., на коме је положају остао до 1929 год.

Указом Њ. В. Краља од 10 маја 1932 год. почив. Витор Крстић постављен је за првог потпретседника Београдске општине у данашњој општинској управи.

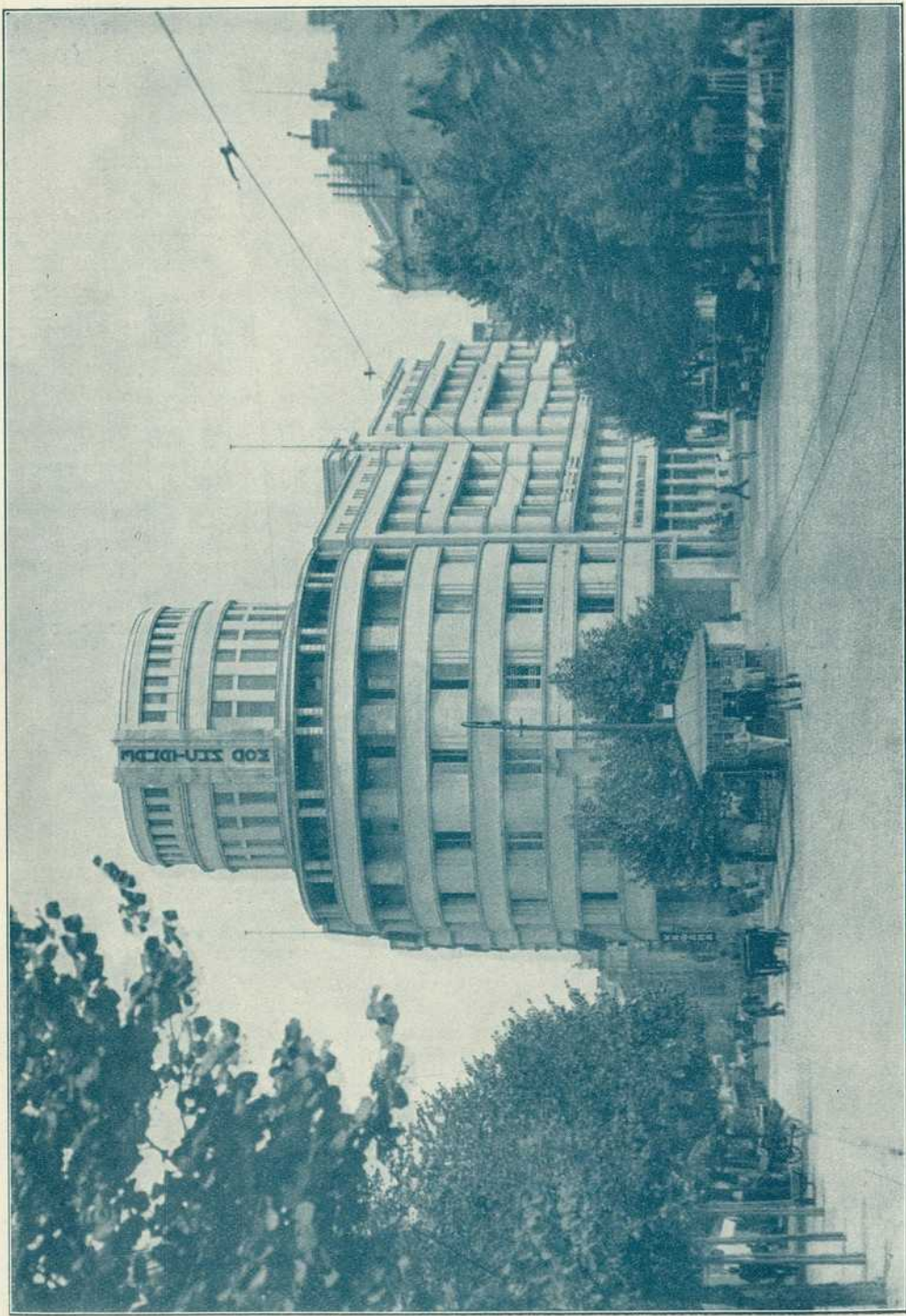
У својој комуналној делатности, почив. Витор Крстић нарочито се посветио низу финансијских проблема муниципалне природе. Одличне правне спреме, рутиниран у питањима комуналних финансија, почив. Крстић радио је неуморно као члан данашње општинске управе на сређивању финансија престоничке општине. На том тешком и напорном послу затекла га је и изненадна смрт од болести срца.

Почивши Витор Крстић био је одушевљен и у питањима хуманог рада, кога је увек материјално помагао, раније као кмет правник О. г. Б. и сада као потпретседник О. г. Б. Инспириран тим човекољубивим осећајима, он је у београдској Палилули основао Хумано друштва „Родитељска брига“, чији је и претседник био.

У политичком животу почив. Крстић учествовао је активно. Раније члан бив. Демократске странке, он се изразито ангажовао за Југословенску националну страку.

За свој чиновнички, јавни и комунални рад био је одликован орденом Св. Саве III реда и Белм Орлом V реда и IV реда.

Београдска општина, а преко ње и цео Београд, узвикује: Нека је слава Витору Крстићу!

На углу Хилендарске и Жоржа Клемансоа улице: Занатски дом
Le nouveau palais de l'Association des artisans au coin de la rue Hilendarska
et de la rue George Clemenceau

(Из фото-архива Отсека за штампу, про-паганду и туризам О. Г. Београда)

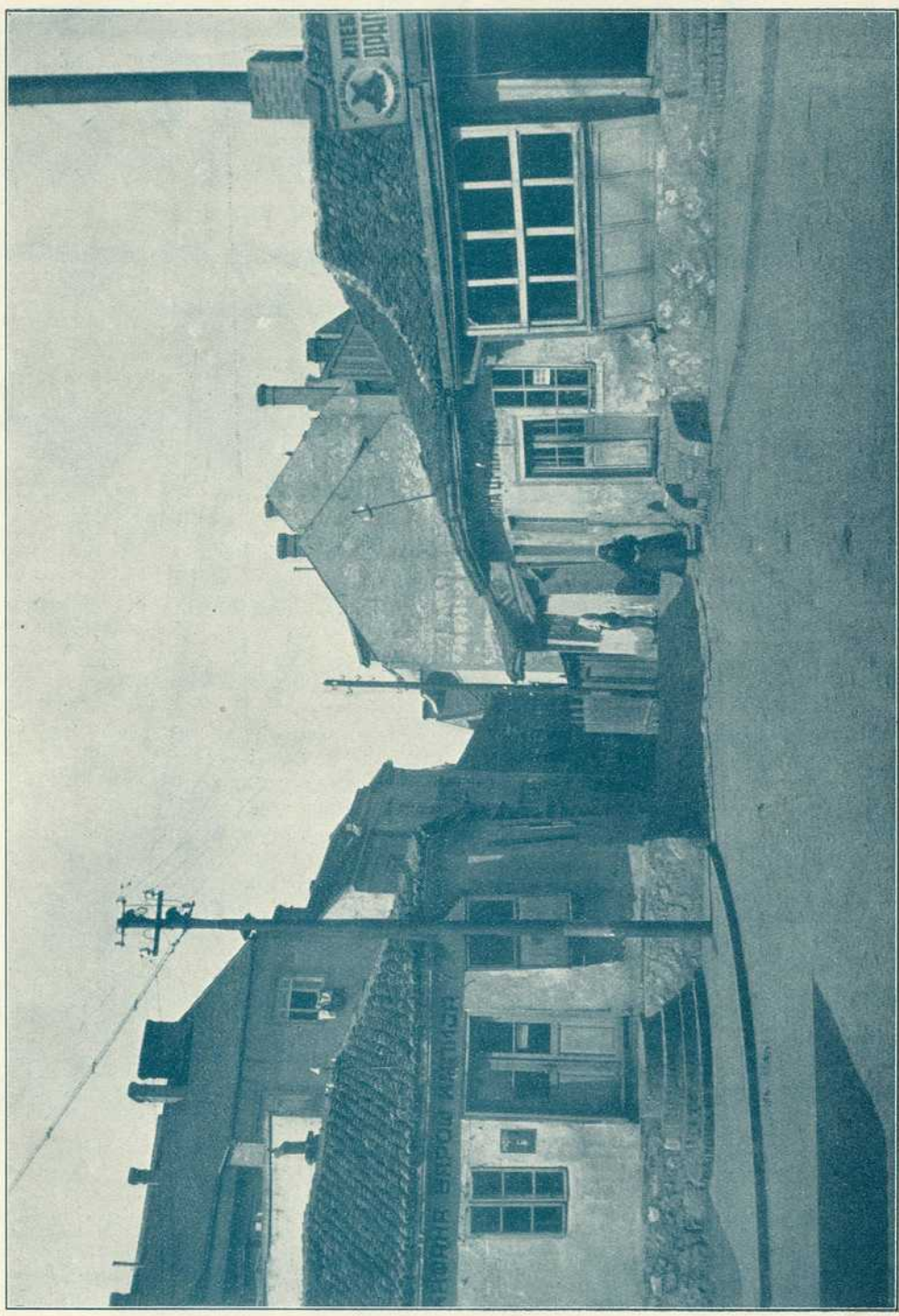
(Photo-archivé du Bureau communal de la presse de Beograd)

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СТАРИ БЕОГРАД — ANCIEN BEOGRAD

Београд кога нестaje: Са Варош кашије
Beograd qui disparaît: L'ancienne porte de la cité

Из фото-архива Отсека за штампу, про-
паганду и туризам О. г. Београда)

(Photo-archivé du Bureau communal de la
presse de Beograd)